

OKOLIŠNA I SOCIJALNA POLITIKA

EBRD osigurava prijevod izvornoga teksta dokumenta isključivo radi lakšeg snalaženja čitatelja. Iako je EBRD poduzeo razumne mjere kako bi osigurao vjerodostojnost prijevoda, EBRD ne jamči za točnost prijevoda. Čitatelji se u prijevod mogu pouzdati isključivo na vlastiti rizik. EBRD, njegovi zaposlenici ili zastupnici ni u kojem slučaju ne snose odgovornost prema čitateljima ili bilo kome drugome za bilo koju netočnost, pogrešku, omašku, brisanje, manjkavost i/ili bilo kakvu izmjenu bilo kojeg sadržaja prijevoda, bez obzira na uzrok, kao ni za bilo kakve štete nastale slijedom navedenoga. U slučaju bilo kakvog nepodudaranja ili proturječnosti između teksta na engleskom jeziku i prijevoda, mjerodavna je engleska inačica.

Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD) je 1991. na prvoj sjednici svog Upravnog odbora usvojila svoju prvu Politiku zaštite okoliša. Opseg politike se vremenom proširio te je ona sada Okolišna i socijalna politika. Upravni odbor EBRD-a je 7. svibnja 2014. odobrio Politiku i odgovarajuće Izvedbene zahtjeve i oni se primjenjuju na projekte započete nakon 7. studenoga 2014. Politika iznosi pojedinih opredjeljenja prema „promicanju za okoliš neškodljivog i održivog razvoja na svim područjima svojih djelatnosti“, a sve u skladu sa Sporazumom o osnivanju EBRD-a.

Sadržaj

Okolišna i socijalna politika EBRD-a

A. Cilj predmetne politike	3
B. Opredijeljenost EBRD-a	3
C. Uklapanje okolišnih i socijalnih pitanja u tijek projekta:	5
Uloga i odgovornosti EBRD-a	5
Životni ciklus projekta	6
Financijski posrednici	
Opći pristup procjeni projekta	
Izvedbeni zahtjevi	8
Izvedba trećih strana	
Donošenje odluka	9
Pravna dokumentacija	
Praćenje	
Promjene u načinu rada	
D. EBRD-ovo izvješćivanje i odgovornost prema javnosti	10
E. Promicanje ulaganja koja donose znatnu okolišnu i socijalnu korist, uključujući suradnju s drugim partnerima	10
F. Institucionalna i provedbena rješenja	10
Dodatak 1: EBRD-ov popis projekata isključenih iz okolišnih i socijalnih razloga	12
Dodatak 2: Projekti skupine A	13

Izvedbeni zahtjevi EBRD-a (IZ)

IZ 1: Procjena i upravljanje okolišnim i socijalnim učincima i pitanjima	15
IZ 2: Radna snaga i uvjeti rada	21
IZ 3: Učinkovitost resursa, sprječavanje i kontrola onečišćenja	27
IZ 4: Zdravlje i sigurnost	32
IZ 5: Nabava zemljišta, nedobrovoljno preseljavanje i izmještanje poslovnih djelatnosti	38
IZ 6: Očuvanje biološke raznolikosti i održivo gospodarenje živim prirodnim dobrima	47
IZ 7: Starosjedilački narodi	54
IZ 8: Kulturna baština	63
IZ 9: Financijski posrednici	66
IZ 10: Objavljivanje podataka i uključivanje dionika	70

Okolišna i socijalna politika EBRD-a

A. Cilj predmetne politike

1. Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD ili Banka) zauzima se za promicanje “za okoliš neškodljivog i održivog razvoja” na svim područjima svojih djelatnosti ulaganja i tehničke suradnje, a sve u skladu sa Sporazumom o osnivanju EBRD-a.¹ Banka drži da je okolišna i socijalna² održivost temeljni aspekt ostvarenja rezultata u skladu s njenim tranzicijskim mandatom te uviđa da su projekti koji potiču okolišnu i socijalnu održivost među najprioritetnijima u okviru njenih djelatnosti.
2. U ovoj se politici pojam "projekt" odnosi na definirani niz poslovnih djelatnosti za koje klijenti traže financiranje Banke ili, kada je financiranje Banke već dogovoreno, niz poslovnih djelatnosti definiranih u sporazumima o financiranju, a koje odobri Upravni odbor ili neko drugo tijelo koje donosi odluke.
3. U ovoj je politici zacrtan način na koji će se Banka baviti okolišnim i socijalnim utjecajima svojih projekata:
 - određivanjem odgovarajućih uloga i odgovornosti kako za EBRD, tako i za svoje klijente, a u pogledu osmišljavanja, realizacije i upravljanja projektima u skladu s ovom politikom i Izvedbenim zahtjevima
 - utvrđivanjem strateškog cilja promicanja projekata koji donose veliku okolišnu i socijalnu korist
 - stavljanjem okolišnih i socijalnih pitanja održivosti u središte svih svojih djelatnosti.

B. Opredijeljenost EBRD-a

4. Svi projekti koje financira EBRD moraju biti ustrojeni u skladu sa zahtjevima ove politike.
5. EBRD je usvojila sveobuhvatan niz konkretnih Izvedbenih zahtjeva (IZ), za koje se očekuje da će ih projekti zadovoljiti. Banka od svojih klijenata očekuje rješavanje okolišnih i socijalnih pitanja povezanih s projektima radi zadovoljavanja IZ-a u okviru razumnoga roka.
6. EBRD će u okviru svog mandata svojim postupcima okolišne i socijalne procjene i praćenja nastojati osigurati da projekti budu osmišljeni, provedeni i vođeni u skladu s mjerodavnim zakonskim propisima i dobrom međunarodnom praksom.³ Primjena hijerarhije mjera ublažavanja osnova je takvoga pristupa.⁴
7. EBRD se kao potpisnik Europskih načela za okoliš⁵ zauzima za promicanje prihvatanja okolišnih načela, prakse i standarda EU-a⁶ u okviru projekata financiranih sredstvima EBRD-a, kada je

¹ Članak 2.1(vii) Sporazuma o osnivanju Europske banke za obnovu i razvoj.

² U smislu ove politike, pojam "socijalan" odnosi se na pitanja u vezi sa stanovništvom i zajednicama te radnicima zahvaćenima određenim projektom, koja se odnose na društveno-gospodarski položaj, ranjivost, spolni identitet, ljudska prava, spolno opredjeljenje, kulturnu baštinu, radne odnose i uvjete rada, zdravlje, sigurnost i zaštitu te sudjelovanje u procesu odlučivanja.

³ Dobra međunarodna praksa odnosi se na primjenu profesionalnih osobina kao što su stručnost, marljivost, razboritost i predostrožnost, koje se realno mogu očekivati od kvalificiranih i iskusnih stručnjaka angažiranih na istoj vrsti posla pod istim ili sličnim uvjetima na globalnoj ili regionalnoj razini. Takva bi praksa trebala rezultirati time da se na projektu primjenjuju najprikladnije tehnologije u okolnostima specifičnim za određeni projekt.

⁴ Hijerarhija ublažavanja obuhvaća mjere koje se poduzimaju radi izbjegavanja nastanka okolišnih ili socijalnih učinaka od samog početka razvojnih aktivnosti, a tamo gdje to nije moguće, uvode se dodatne mjere koje treba svesti na najmanju moguću mjeru, ublažiti ili, u krajnjem slučaju, kompenzirati sve zaostale, potencijalno štetne učinke.

⁵ Europska načela za okoliš (ENO) usvojile su Razvojna banka Vijeća Europe (CEB), Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Europska investicijska banka (EIB), Nordic Environment Finance Corporation (NEFCO) i Nordijska investicijska

njihova primjena moguća na razini projekta, bez obzira na njihov zemljopisni smještaj. U slučaju razlike u propisima zemlje u kojoj se izvodi projekt u odnosu na materijalne okolišne standarde EU-a, očekuje se da projekti udovolje onim uvjetima koji su stroži.

8. EBRD priznaje potvrđivanje međunarodnih okolišnih i socijalnih sporazuma, povelja i konvencija od strane zemalja u kojima obavlja svoje poslove. EBRD u okviru svog mandata nastoji ustrojiti projekte koje financira na način da budu vođeni mjerodavnim načelima i materijalnim odredbama međunarodnoga prava. EBRD svjesno ne financira projekte koji bi se kosili s obvezama zemalja prema mjerodavnim međunarodnim ugovorima i sporazumima, a za koje bi se to ustanovilo tijekom procjene projekta.
9. EBRD je svjestan odgovornosti klijenata i njihovih poslovnih djelatnosti u smislu poštivanja ljudskih prava⁷ te uviđa da je to sastavni aspekt okolišne i socijalne održivosti. Navedena odgovornost obuhvaća poštivanje ljudskih prava, izbjegavanje povrede bilo čijih ljudskih prava, kao i rješavanje negativnih učinaka na ljudska prava koja mogu izazvati ili kojima mogu doprinijeti njihove poslovne djelatnosti.
10. EBRD smatra da je ravnopravnost spolova jedan od temeljnih vidova modernog, uhodanog tržišnog gospodarstva i demokratskog društva. EBRD od svojih klijenata očekuje da utvrde sve moguće učinke vezane uz spol kao i nerazmjerne, nepovoljne učinke, te da preuzmu obvezu izrade mjera ublažavanja kako bi ih umanjili. Prema potrebi se od klijenata traži da unaprijede pozitivne učinke projekata vezane za spol, i to promicanjem ravnopravnosti i jačanja društveno-gospodarskog položaja žena, posebice u odnosu na pristup financiranju, uslugama i zaposlenju.
11. EBRD ocjenjuje u kojoj bi mjeri promjene u visini cijena usluga, nastale zbog projekata, mogle stvoriti teškoće u pogledu pristupačnosti osnovnih razina usluga za ugrožene skupine⁸ stanovništva i/ili one u nepovoljnom položaju te provjerava jesu li razrađeni i uvedeni djelotvorni planovi rješavanja tog problema.
12. EBRD provedbom ove politike gradi s klijentima partnerske odnose kako bi im pomogao u obogaćivanju njihovih djelatnosti, unaprjeđivanju dugoročne održivosti i jačanju njihovih kapaciteta okolišnog i socijalnog upravljanja.
13. EBRD je svjestan važnosti rješavanja kako uzroka, tako i posljedica klimatskih promjena u zemljama u kojima obavlja svoje poslove. EBRD se po potrebi uvijek uključuje u inovativna ulaganja i tehničku podršku radi potpore bezugljličnim/niskouglijčnim ulaganjima i ublažavanju posljedica klimatskih promjena i mogućnostima prilagodbe, te utvrđuje mogućnosti smanjenja emisija u okviru projekata koje EBRD podržava. EBRD isto tako podržava svoje klijente u razradi mjera prilagodbe radi promicanja ulaganja otpornih na klimatske promjene.

banka (Nordic Investment Bank). ENO je inicijativa pokrenuta kao odgovor na težnju za pojačanim usklađivanjem okolišnih načela, običaja i normi vezanih uz financiranje projekata. Obveze prema ENO-ima očituju se u IZ-u 1, 3, 4 i 10.

⁶ Temeljne norme za zaštitu okoliša Europske unije sadržane su u sekundarnom zakonodavstvu EU-a, primjerice uredbama, direktivama i odlukama. Postupovne norme namijenjene zemljama članicama i institucijama EU-a te nadležnost Europskog suda pravde i Prvostupanjskog suda koja vrijedi za zemlje članice, institucije EU-a te pravne i fizičke osobe u EU nisu obuhvaćene ovom definicijom.

⁷ U smislu ove politike, EBRD će se rukovoditi načelima Međunarodne povelje o ljudskim pravima, UN-ove Opće deklaracije o ljudskim pravima i osam temeljnih konvencija Međunarodne organizacije rada.

⁸ U smislu ove politike, pojam "ugrožene skupine" odnosi se na ljude koji zbog spolnog identiteta, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, etničke pripadnosti, starosjedilačkog statusa, dobi, invaliditeta, ekonomskih teškoća ili društvenog položaja mogu učincima projekta biti pogođeni teže od drugih i koji bi mogli biti ograničeni u svojoj sposobnosti traženja ili iskorištavanja dobrobiti koje projekt nudi. U ugrožene pojedince i/ili skupine ubrajaju se, između ostalih, i osobe koje žive ispod praga siromaštva, osobe bez zemlje, starije osobe, kućanstva koja vode žene i djeca, izbjeglice, etničke manjine, osobe raseљjene unutar zemlje, skupine koje ovise o određenim prirodnim dobrima i druge raseљjene osobe koje možda nisu zaštićene domaćim zakonodavstvom i/ili međunarodnim pravom.

14. EBRD gaji oprezan pristup zaštiti, očuvanju, upravljanju i održivom korištenju živih prirodnih dobara te traži da odgovarajući projekti obuhvaćaju mjere zaštite i, kada je to izvedivo, unaprjeđivanja ekosustava i biološke raznolikosti koju podupiru.
15. EBRD se zauzima za načela transparentnosti, odgovornosti i uključivanja dionika. Stoga redovito objavljuje sažete podatke o ostvarenjima Banke povezanim s okolišnim i socijalnim pitanjima te sudjeluje u svrsishodnim dijalozima s dionicima Banke, a u skladu s EBRD-ovom Politikom obavješćivanja javnosti. Banka promiče slične dobre običaje i među svojim klijentima.
16. EBRD surađuje s drugim međunarodnim financijskim ustanovama, Europskom unijom, bilateralnim donatorima, tijelima UN-a i drugim organizacijama na usklađivanju djelotvornih intervencija radi promicanja okolišne i socijalne održivosti na područnoj ili granskoj razini u zemljama u kojima obavlja svoje poslove. Pri sufinanciranju projekata s drugim međunarodnim financijskim ustanovama, EBRD nastoji surađivati s njima radi usuglašavanja zajedničkog pristupa procjeni, zahtjevima i praćenju projekata.
17. EBRD-ove strategije povezane s pojedinačnim zemljama, kao i granske strategije i politike, sadržavaju podatke o mogućim okolišnim i socijalnim pitanjima i mogućnostima povezanim s EBRD-ovim predviđenim djelatnostima.
18. EBRD nastoji putem svog djelovanja u okviru tehničke suradnje i dijaloga o politici iznaći mogućnosti izgradnje kapaciteta radi razmatranja i upravljanja okolišnim i socijalnim pitanjima u zemljama u kojima obavlja svoje djelatnosti. EBRD omogućava svojim klijentima lakši razvoj poticajnog okružja radi ostvarenja okolišno i socijalno održivih rezultata u okviru njihovih projekata.
19. EBRD u svom unutarnjem poslovanju koristi dobru međunarodnu praksu u vezi okolišne i socijalne održivosti te nastoji surađivati s dobavljačima i izvođačima koji se pridržavaju podjednako visokih normi.

C. Uklapanje okolišnih i socijalnih pitanja u tijek projekta

Uloga i odgovornosti EBRD-a

20. EBRD-ove su odgovornosti u skladu s njegovom ulogom međunarodne financijske ustanove koja osigurava bankovno financiranje projekata korištenjem EBRD-ovih resursa koje odobri njegova uprava i Upravni odbor ili neko drugo tijelo koje donosi odluke. Kod bilo kojeg konkretnog ulaganja ili projekta tehničke suradnje, razinu učešća EBRD-a određuje narav i obuhvat projekta, dostupnost donacijskih sredstava, kao i konkretne okolnosti suradnje i odnosa s klijentom.
21. EBRD može odustati od financiranja predloženog projekta iz okolišnih ili socijalnih razloga. EBRD svjesno ne financira projekte koji bilo obuhvaćaju ili pak imaju za posljedicu prisilna iseljenja.⁹ Povrh toga, postoji nekoliko vrsta djelatnosti koje EBRD ne financira u skladu s EBRD-ovim Popisom projekata isključenih iz okolišnih i socijalnih razloga, priloženom ovoj politici kao dodatak 1.
22. EBRD upravlja nizom Posebnih fondova i fondova za suradnju. Projekti ili djelatnosti koje se u cijelosti ili djelomice financiraju iz sredstava Posebnih fondova moraju biti u skladu s ovom politikom. Ova politika vrijedi i za fondove za suradnju, pri čemu pak mogu vrijediti i dodatni

⁹ Djela i/ili propusti koji uključuju prinudno ili nedobrovoljno preseljenje pojedinaca, skupina i zajednica iz domova i/ili sa zemljišta i zajedničkih dobara koje su nastanjivali ili o kojima ovise, čime se ukida ili ograničava sposobnost pojedinca, skupine ili zajednice da boravi ili privređuje na određenom prebivalištu, mjestu stanovanja ili lokaciji, a da mu se pri tome ne osigura, ili omogućiti pristup, odgovarajućem obliku pravne ili neke druge zaštite. To se ne odnosi na deložacije koje se provode u skladu sa zakonom i odredbama međunarodnih ugovora o ljudskim pravima.

donatorski zahtjevi povezani s okolišnim ili socijalnim pitanjima, pod uvjetom da su u skladu s ovom politikom.

Životni ciklus projekta

Svrstavanje u skupine

23. EBRD svrstava svaki projekt u odgovarajuću skupinu radi utvrđivanja naravi i razine potrebnih okolišnih i socijalnih istražnih radova, objave podataka i uključivanja dionika. To odgovara naravi, lokaciji, osjetljivosti i veličini projekta, kao i značaju njegovih mogućih budućih negativnih okolišnih i socijalnih učinaka. Protekla i tekuća okolišna i socijalna pitanja i rizici povezani s postojećim sadržajima i projektima podliježu okolišnoj i socijalnoj procjeni bez obzira na svrstavanje u skupine.

Izravna ulaganja¹⁰

24. Projekt se svrstava u skupinu A kada bi mogao dovesti do značajnih negativnih okolišnih i/ili socijalnih učinaka, koje u trenutku svrstavanja u skupine nije moguće odmah utvrditi ili ocijeniti i koji stoga iziskuju službeni i na što širem sudjelovanju zasnovan postupak ocjene okolišnih i socijalnih učinaka. Okvirni popis projekata iz skupine A sadržan je u dodatku 1. ove politike.
25. Projekt se svrstava u skupinu B kada su mogući negativni okolišni i/ili socijalni učinci obično usko povezani s mjestom njegova izvođenja i/ili su lako prepoznatljivi i rješivi primjenom mjera ublažavanja. Zahtjevi povezani s okolišnom i socijalnom procjenom mogu se razlikovati ovisno o projektu, a EBRD ih utvrđuje od slučaja do slučaja.
26. Projekt se svrstava u skupinu C kada je izgledno da će dovesti do neznatnih ili da neće dovesti ni do kakvih negativnih okolišnih i/ili socijalnih učinaka, pa stoga omogućuje promptno djelovanje putem ograničene okolišne i socijalne procjene.
27. Početna okolišna i socijalna ispitivanja (eng. IESE) obavljaju se kada u trenutku svrstavanja po skupinama nije dostupna dovoljna količina podataka da bi se odredila odgovarajuća skupina projekta i obuhvat procjene.

Financijski posrednici

28. Projekt se svrstava u skupinu "FP" ako struktura financiranja obuhvaća osiguranje sredstava putem financijskih posrednika (FP), pri čemu FP¹¹ preuzima obvezu povezanu sa zadaćom procjene i praćenja podprojekta.

Opći pristup procjeni projekta

29. Svi projekti prolaze kroz postupak okolišne i socijalne procjene kako bi se EBRD-u olakšalo donošenje odluke o tome treba li projekt financirati i, u slučaju pozitivne odluke, određivanje načina na koji će se okolišnim i socijalnim pitanjima pristupiti u njegovom planiranju, provedbi i upravljanju. Procjena odgovara naravi i obuhvatu projekata, u razmjeru sa stupnjem okolišnih i socijalnih učinaka i pitanja, uz posvećivanje dužne pažnje hijerarhiji mjera ublažavanja. Procjenom se ocjenjuje je li projekt moguće provesti u skladu s ovom politikom i njenim IZ-ima, što obuhvaća ocjenu mogućih rizika financijske i pravne naravi te opasnosti po ugled, kao i

¹⁰ Projekti EBRD-a dijele se na "Projekte izravnog ulaganja" i "Projekte financijskog posredovanja". Kada se radi o projektima financijskog posredovanja, klijent je pružatelj financijskih usluga, investicijski fond ili sličan (pravni) subjekt. Svi ostali projekti smatraju se projektima izravnog ulaganja.

¹¹ FP-i, između ostalog, obuhvaćaju otvorene investicijske fondove s privatnom ponudom, banke, davatelje zajmova, osiguravajuća društva i mirovinske fondove.

utvrđivanje mogućih okolišnih ili socijalnih pogodnosti. Okolišna i socijalna procjena sastavni je dio EBRD-ove opće procjene projekta. EBRD može koristiti stručne savjete treće strane radi podrške u ocjenjivanju specijaliziranih ili tehničkih pitanja.

30. EBRD-ova okolišna i socijalna procjena obuhvaća razmatranje triju ključnih čimbenika: (i) okolišni i socijalni učinci i pitanja povezana s projektom; (ii) kapaciteti i predanost klijenta provedbi projekta u skladu s odgovarajućim IZ-ima i (iii) u odgovarajućoj mjeri, sadržaji i aktivnosti povezane s projektom, a koje ne financira EBRD. Obuhvat EBRD-ove okolišne i socijalne procjene određuje se od slučaja do slučaja, a također može obuhvatiti moguće rizike i odgovornosti vezane uz sredstva založena kao osiguranje.
31. Klijent je dužan pobrinuti se da budu osigurani odgovarajući podaci kako bi Banka mogla provesti okolišnu i socijalnu procjenu u skladu s ovom politikom. Uloga Banke je kako slijedi: (i) revizija podataka klijenata; (ii) davanje smjernica radi pomoći klijentima u razvijanju primjerenih mjera u skladu s hijerarhijom mjera ublažavanja radi rješavanja socijalnih i okolišnih učinaka, odnosno ispunjenja odgovarajućih IZ-a i (iii) pomoć pri utvrđivanju mogućnosti izvlačenja dodatnih okolišnih ili socijalnih koristi.
32. EBRD je svjestan da projekti mogu raspolagati različitim količinama dostupnih podataka u vrijeme procjene Banke. U nekim su slučajevima predloženo korištenje sredstava EBRD-ovog ulaganja i povezani okolišni i socijalni otisak poznati i uvelike shvaćeni u vrijeme odluke Banke o ulaganju, kao što je to uobičajeno u tradicionalnom projektom financiranju. U drugim slučajevima, pak, ulaganje Banke ne mora biti usmjereno na konkretnu materijalnu imovinu, kao što su sredstva obrtnog kapitala i neke vrste kapitalnih ulaganja, ili može dovesti do budućih ulaganja. U takvim su slučajevima predloženo korištenje sredstava i okolišni i socijalni učinak uvelike neodređeni u vrijeme EBRD-ove odluke o ulaganju. Banka stoga: (i) ocjenjuje ulaganje na temelju rizika i učinaka neodvojivih od konkretne grane i konteksta poslovne djelatnosti i (ii) ocjenjuje klijentove kapacitete za provedbu projekta u skladu s IZ-ima.
33. Kada EBRD zaprimi zahtjev za financiranje projekta koji je u izgradnji ili kada su ishođene dozvole za projekt u zemlji u kojoj se izvodi, uključujući suglasnost za lokalne procjene okolišnih i socijalnih učinaka, procjena Banke obuhvaća analizu jaza osmišljenosti i provedbe projekta u odnosu na IZ-e radi utvrđivanja eventualne potrebe za dodatnim studijama i/ili mjerama ublažavanja zbog zadovoljenja uvjeta EBRD-a.
34. EBRD-ova procjena zahtijeva da klijenti utvrde dionike koji su možda ugroženi projektima i/ili imaju interesa za projekte, objave dovoljnu količinu podataka o učincima i pitanjima koji proizlaze iz projekata i savjetuju se s dionicima na svrsishodan i njihovoj kulturi primjeren način. EBRD posebice od klijenata zahtijeva da surađuju s odgovarajućim dionicima, i to u razmjeru s mogućim učincima povezanim s projektom i stupnjem interesa. Navedeno uključivanje dionika treba obaviti imajući u vidu duh i načela UNECE-ove Konvencije o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša. Za projekte koji podliježu procjeni okolišnih i socijalnih učinaka, a s mogućim značajnim prekograničnim utjecajem na okoliš, Banka potiče pristup UNECE-ove Konvencije o procjeni utjecaja na okoliš u prekograničnom kontekstu, i to bez obzira na zemljopisni položaj projekta ili njegovih mogućih učinaka. Banka u određenim slučajevima može provesti svoje vlastite aktivnosti javnih rasprava kako bi stekla uvid u stajališta dionika. Utvrđivanje i uključivanje dionika može prema potrebi također biti uklopljeno u djelatnosti Banke na području tehničke suradnje.
35. Za projekte FP-a, EBRD obavlja dubinsko snimanje FP-a i njegovog portfelja kako bi ocijenio (i) FP-ovu tekuću okolišnu i socijalnu politiku i postupke te njegove kapacitete za njihovu provedbu, (ii) okolišna i socijalna pitanja vezana uz FP-ov tekući i vjerojatni budući portfelj i (iii) mjere potrebne za unaprjeđivanje tekućeg okolišnog i socijalnog sigurnosnog sustava FP-a.

Izvedbeni zahtjevi

36. Od projekata se očekuje da budu u skladu s dobrom međunarodnom praksom povezanom s okolišnom i socijalnom održivošću. Radi pomoći klijentima i/ili njihovim projektima u ostvarivanju tog cilja, Banka je utvrdila posebne IZ-e za ključna područja okolišne i socijalne održivosti, navedene u nastavku:

- IZ 1 - Procjena i upravljanje okolišnim i socijalnim učincima i pitanjima
- IZ 2 - Radna snaga i uvjeti rada
- IZ 3 - Učinkovitost resursa, sprječavanje i kontrola onečišćenja
- IZ 4 - Zdravlje i sigurnost
- IZ 5 - Nabava zemljišta, nedobrovoljno preseljavanje i izmještanje poslovnih djelatnosti
- IZ 6 - Očuvanje biološke raznolikosti i održivo gospodarenje živim prirodnim dobrima
- IZ 7 - Starosjedilački narodi
- IZ 8 - Kulturna baština
- IZ 9 - Financijski posrednici
- IZ 10 - Objavljivanje podataka i uključivanje dionika

Projekti s izravnim ulaganjem moraju zadovoljiti IZ-e 1-8 i 10; projekti FP-a moraju zadovoljiti IZ-e 2, 9 i zahtjeve vezane za zdravlje i sigurnost na radu IZ-a 4. U svakom su IZ-u u sklopu ciljeva utvrđena željena ostvarenja, nakon čega slijede konkretni zahtjevi za projekte kako bi se klijentima pomoglo u postizanju tih ostvarenja. Pridržavanje mjerodavnog domaćeg prava sastavni je dio svih IZ-a.

37. Projekte koji obuhvaćaju nove sadržaje ili poslovne djelatnosti valja osmisлити na način da od samoga početka zadovoljavaju IZ-e. Ako projekt obuhvaća postojeće sadržaje ili djelatnosti koje ne zadovoljavaju IZ-e u trenutku odobrenja Upravnog odbora, od klijenta se traži donošenje mjera koje EBRD smatra prihvatljivim i koje su tehnički i financijski izvedive i troškovno učinkovite, a sve kako bi se usklađenost navedenih sadržaja ili djelatnosti sa IZ-ima postigla u roku prihvatljivom za EBRD. Povrh toga, EBRD radi zajedno sa svojim klijentima na upravljanju okolišnim i socijalnim rizicima u skladu s IZ-ima u okviru njihovih drugih poslova koji su povezani s projektom, ali nisu dio njega.

38. Kada projekt obuhvaća opće financiranje poduzeća, obrtnog kapitala ili vlasničkog udjela u poduzeću koje posluje na više lokacija, od klijenta se traži razrada mjera na razini tvrtke (a ne na razini određenog projekta) radi zadovoljenja IZ-a u razumnom roku. Kada se sredstva koriste za konkretnu materijalnu imovinu, korištenje sredstava podliježe Izvedbenim zahtjevima. U slučaju sredstava koja nisu usmjerena na konkretnu materijalnu imovinu vrijede zahtjevi iz gornje točke 32.

Izvedba trećih strana

39. Katkada mogućnosti projekta u vezi zadovoljenja IZ-a ovise o aktivnostima trećih strana.¹² EBRD nastoji osigurati da projekti koje financira postižu rezultate u skladu s IZ-ima čak i ako to ovisi o izvedbi trećih strana. Kada je rizik od odgovornosti treće strane visok, a postupci i ponašanje treće strane su pod nadzorom ili utjecajem klijenta, EBRD od klijenta traži da surađuje s trećom stranom radi postizanja rezultata u skladu s IZ-ima. Posebni zahtjevi i postupci određuju se od slučaja do slučaja. Određeni rizici od odgovornosti trećih strana mogu dovesti do odluke Banke da odustane od financiranja projekta.

¹² Treća osoba može, između ostalog, biti neko državno tijelo, izvođač, dobavljač koji je u znatnoj mjeri povezan s projektom/klijentom, ili osoba koja upravlja nekim povezanim objektom ili uslužnom djelatnošću.

Donošenje odluka

40. Dokumentacija dostavljena Upravnom odboru EBRD-a ili nekom drugom tijelu koje donosi odluke radi dobivanja suglasnosti za projekt mora obuhvaćati opis okolišne i socijalne procjene, materijalnih učinaka i pitanja, utvrđenih mjera ublažavanja i sažetak programa uključivanja dionika, kao i način na koji klijenti rješavaju ili će rješavati navedene učinke i pitanja. Upravni odbor ili neko drugo tijelo koje donosi odluke će u svom postupku donošenja odluke uzeti u obzir zapažanja i interese dionika u okviru ocjene svekolikih koristi i rizika projekta.
41. EBRD-ov Upravni odbor može se suglasiti prema svom nahođenju, i to kao uvjet EBRD-ovog financiranja, da se određeni elementi okolišne i socijalne procjene provedu nakon suglasnosti Upravnog odbora te nakon potpisivanja sporazuma o financiranju. Upravni odbor razmatra sveukupne učinke, rizike i koristi predloženoga pristupa. Kada se dobije suglasnost za projekt prema navedenim uvjetima, dokument sa sažetim prikazom projekta mora obuhvaćati opis pristupa.

Pravna dokumentacija

42. EBRD-ovi sporazumi o financiranju s klijentima u vezi s određenim projektom sadržavaju konkretne odredbe u kojima se očituju EBRD-ovi okolišni i socijalni zahtjevi. To obuhvaća pridržavanje svih važećih IZ-a, kao i odredbe o okolišnom i socijalnom izvješćivanju, uključivanju dionika i praćenju. Pravna dokumentacija prema potrebi također obuhvaća i odredbe o pravima i/ili pravnim lijekovima za Banku u slučaju da zajmoprimatelj ili tvrtka u koju je obavljeno ulaganje ne provede okolišne ili socijalne odredbe u skladu sa zahtjevima sporazuma o financiranju.

Praćenje

43. EBRD revidira okolišnu i socijalnu usklađenost projekata te pridržavanje okolišnih i socijalnih obveza ugovorenih pravnom dokumentacijom. Opseg praćenja u razmjeru je s okolišnim i socijalnim učincima i pitanjima povezanim s projektom, uključujući kako projekte s izravnim ulaganjima, tako i one s FP-ima. Zahtjevi i obveze vezane za praćenje u najmanju ruku obuhvaćaju reviziju godišnjih okolišnih i socijalnih izvješća o projektima, koje izrađuju klijenti. EBRD može također povremeno provjeravati podatke o praćenju koje sastavljaju klijenti, i to putem obilaska terena projekata od strane stručnjaka Banke za okolišna i socijalna pitanja i/ili neovisnih stručnjaka.
44. Ako klijent ne ispuni svoje socijalne i okolišne obveze naznačene u pravnoj dokumentaciji, EBRD s njime može dogovoriti korektivne mjere koje klijent treba provesti kako bi ispunio obveze. Ako se klijent ne pridržava dogovorenih korektivnih mjera, Banka može poduzeti korake i/ili iskoristiti pravna sredstva predviđena sporazumima o financiranju koja smatra primjerenima. EBRD također s klijentom razmatra svaku mogućnost za poboljšanje rezultata projekta.

Promjene u načinu rada

45. Promjene u naravi i obuhvatu projekta mogu nastupiti i nakon suglasnosti EBRD-a i potpisivanja sporazuma o financiranju. Te promjene mogu imati značajne okolišne ili socijalne posljedice koje su s njima povezane. Kada se očekuju takve bitne promjene, Banka obavlja okolišnu i socijalnu procjenu relevantnih promjena u skladu s ovom politikom, a svi dodatni zahtjevi za procjene i uključivanje dionika te mjere ublažavanja okolišnih i socijalnih učinaka uvrštavaju se u izmijenjenu/restrukturiranu projektну dokumentaciju. Kada promjene u načinu rada dovedu do nastanka okolišnog i/ili socijalnog scenarija bitno različitog od onoga koji je

odobrio Upravni odbor, o promjeni valja izvijestiti više rukovodstvo te ju prema potrebi, u skladu s važećim politikama EBRD-a, podnijeti Upravnom odboru na uvid ili odobrenje.

D. EBRD-ovo izvješćivanje i odgovornost prema javnosti

46. EBRD objavljuje godišnje izvješće o pitanjima okolišne i socijalne održivosti vezano uz njegove djelatnosti te provedbu ove politike.
47. Okolišna i socijalna pitanja povezana s projektima koje financira EBRD a iznose se u sažetom obliku u EBRD-ovim sažecima projekata, u skladu s Politikom Banke o obavješćivanju javnosti.¹³
48. Bančin Odjel za vrednovanje prema potrebi obavlja vrednovanje obujma okolišne i socijalne usklađenosti projekata koje financira EBRD, u skladu s politikom Banke o ocjenjivanju i odgovarajućim smjernicama.
49. EBRD je uspostavio Žalbeni mehanizam za projekte (eng. PCM) radi ocjene i razmatranja žalbi povezanih s projektima koje financira Banka. PCM pruža domaćim pojedincima, organizacijama i domaćim skupinama koje smatraju da je neki projekt Banke izazvao štetne posljedice podlogu za ulaganje žalbi i traženje pomoći oko rješavanja problema neovisno o bankarskim poslovima. Pojedinci ili skupine ga također mogu iskoristiti za ulaganje žalbe ako drže da se Banka ne drži ove politike ili konkretnih projektnih komponenti Politike obavješćivanja javnosti.

E. Promicanje ulaganja koja donose veliku okolišnu i socijalnu korist, uključujući suradnju s drugim partnerima

50. EBRD promiče projekte i inicijative koje su konkretno osmišljene radi donošenja znatnih okolišnih i socijalnih koristi. Taj pristup obuhvaća:
 - osiguranje tehničke suradnje koja nadopunjuje postojeće ili predložene projekte EBRD-a
 - unaprjeđivanje poticajnog okruženja putem tehničke suradnje i dijaloga o politici, tako da klijenti EBRD-a mogu kvalitetnije rješavati okolišna ili socijalna pitanja
 - promicanje samostalnih ulagačkih projekata na prioritetnim područjima
 - promicanje učinkovitog korištenja resursa u okviru projekata
 - financiranje probnih projekata radi istraživanja mogućih novih poslovnih djelatnosti koje donose znatne okolišne ili socijalne koristi.

F. Institucionalna i provedbena rješenja

51. Radi osiguravanja odgovarajućeg pristupa gore navedenim strateškim usmjerenjima, EBRD će raspodijeliti odgovarajuća zadaća te izdvajati odgovarajuća sredstva kako bi osigurao djelotvornu provedbu ove politike. Banka će uvijek raspolagati odgovarajućim kadrom za nadgledanje postupaka okolišne i socijalne procjene i praćenja, te pokretanje i razvoj okolišno i socijalno korisnih projekata.
52. Ova će politika stupiti na snagu 6 mjeseci nakon njenog odobrenja na sjednici Upravnog odbora. Projekti za koje rukovodstvo Banke¹⁴ izda početnu suglasnost prije stupanja na snagu ove politike podlijezat će politici koja je na snazi u vrijeme inicijalnog odobrenja projekta.

¹³ DSSP-i se mogu dobiti od EBRD-ove Službe za publikacije i pronaći na EBRD-ovoj internetskoj stranici (www.ebrd.com).

¹⁴ U trenutku donošenja ove politike, ova početna suglasnost vodi se pod nazivom "Načelna ocjena".

53. EBRD će razvijati i neprestano provoditi okolišne i socijalne postupke kao i odgovarajuće smjernice i alate radi lakšeg provođenja ove politike, te će se pobrinuti za odgovarajuće stručno osposobljavanje svojih djelatnika u vezi sa zahtjevima iz ove politike.
54. EBRD-u će u njegovom radu i dalje pomagati njegovo Savjetodavno vijeće za okolišna i socijalna pitanja (eng. ESAC), od kojeg će se tražiti mišljenja o pitanjima povezanima s općom politikom, kao i o svakoj sektorskoj i strateškoj politici prije njene konačne izrade. Njegova se mišljenja mogu tražiti i o pitanjima povezanima sa specifičnim problemima projekata i djelatnostima EBRD-a.
55. EBRD će neprestano pratiti i vrednovati okolišnu i socijalnu usklađenost projekata koje financira u odnosu na ciljeve postavljene ovom politikom. Ova politika će se preispitivati na trajnoj osnovi te ju je moguće izmijeniti ili dopuniti uz prethodnu suglasnost Upravnog odbora. K tome, ova politika će svakih pet godina biti dana na razmatranje Upravnom odboru.

Dodatak 1: EBRD-ov popis projekata isključenih iz okolišnih i socijalnih razloga

EBRD neće svjesno financirati, bilo izravno ili posredno, projekte koji uključuju sljedeće djelatnosti:

- proizvodnju ili trgovinu bilo kojim proizvodom odnosno obavljanje bilo koje djelatnosti koja se prema zakonima ili propisima zemlje domaćina (tj. državnim zakonima i propisima) ili međunarodnim konvencijama ili sporazumima smatra nezakonitom ili podliježe postupnom ukidanju ili zabranama na međunarodnoj razini, kao što su:
 - proizvodnja ili trgovina proizvodima koji sadrže PCB (poliklorirane bifenile)¹⁵
 - proizvodnja ili trgovina farmaceutskim proizvodima, pesticidima/herbicidima i drugim opasnim tvarima koje podliježu postupnom ukidanju ili zabranama na međunarodnoj razini¹⁶;
 - proizvodnja ili trgovina tvarima koje oštećuju ozonski sloj i podliježu postupnom ukidanju na međunarodnoj razini¹⁷;
 - trgovina divljim biljnim i životinjskim vrstama, te proizvodnja ili trgovina proizvodima od divljih biljnih i životinjskih vrsta uređena CITES-om¹⁸;
 - prekogranični promet otpada zabranjen odredbama međunarodnog prava;¹⁹
- proizvodnja, uporaba ili trgovina nevezanim azbestnim vlaknima ili proizvodima koji sadrže azbest;
- djelatnosti zabranjene zakonskim propisima zemlje domaćina ili međunarodnim konvencijama povezanim sa zaštitom dobara biološke raznolikosti ili kulturne baštine²⁰;
- ribolov na moru uz uporabu mreža potegača duljih od 2,5 km;
- prijevoz nafte ili drugih opasnih tvari u tankerima koji ne udovoljavaju zahtjevima Međunarodne pomorske organizacije²¹;
- trgovina robom bez potrebnih izvoznih ili uvoznih dozvola ili drugih dokaza o odobrenju provoza od mjerodavnih zemalja izvoza, uvoza i, ako je primjenjivo, provoza.

¹⁵ PCB-i: Poliklorirani bifenili skupina su izrazito otrovnih kemikalija. PCB-i se najčešće nalaze u uljnim strujnim transformatorima, kondenzatorima i sklopnim blokovima koji potječu iz razdoblja od 1950. do 1985. godine.

¹⁶ Mjerodavni akti su Uredba Vijeća (EEZ) br. 2455/92 od 23. srpnja 1992. o izvozu i uvozu određenih opasnih kemikalija i njene kasnije izmjene i dopune; UN-ov Jedinствени popis proizvoda čiju su potrošnju i/ili prodaju vlade zabranile, ukinule, ozbiljno ograničile ili ih nisu odobrile; Konvencija o postupku davanja prethodne upućene suglasnosti za određene opasne kemijske tvari i pesticide u međunarodnoj trgovini (Roterdamska konvencija); Stockholmska konvencija o postojanim organskim onečišćujućim tvarima; Podjela pesticida prema stupnju opasnosti, po preporuci Međunarodne zdravstvene organizacije.

¹⁷ Tvari koje oštećuju ozonski sloj: kemijski spojevi koji reagiraju sa stratosferskim ozonom i oštećuju ga, dovodeći do nastanka opće poznatih "ozonskih rupa". Montrealski protokol o tvarima koje oštećuju ozonski sloj sadrži popis tih tvari, njihovo ciljano smanjenje i rokove za postupno ukidanje. Popis kemijskih spojeva uređenih Montrealskim protokolom, koji obuhvaća aerosole, rashladna sredstva, pjenila, otapala i protupožarna sredstva, se - zajedno s podacima o zemljama potpisnicama i ciljnim rokovima postupnog ukidanja - može dobiti od UN-ova Programa zaštite okoliša.

¹⁸ CITES: Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka. Popis ugroženih vrsta može se dobiti od Tajništva CITES-a.

¹⁹ Mjerodavni akti su: Uredba (EZ) br. 1013/2006 od 14. lipnja 2006. o otpremi pošiljaka otpada; Odluka C(2001)107 (konačni tekst) Vijeća OECD-a o izmjeni Odluke C(92)39 (konačni tekst) o nadzoru prekograničnog prometa otpada namijenjenog postupcima oporabe; Baselska konvencija o nadzoru prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovog odlaganja.

²⁰ Mjerodavne međunarodne konvencije obuhvaćaju: Konvenciju o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja (Bonnsku konvenciju); Konvenciju o močvarama koje su od međunarodnog značaja naročito kao staništa ptica močvarica (Ramsarsku konvenciju); Konvenciju o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernsku konvenciju); Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine; Konvenciju o biološkoj raznolikosti.

²¹ To uključuje: tankere za koje nisu izdane sve isprave propisane konvencijama MARPOL (Međunarodna konvencija o sprječavanju onečišćenja mora s brodova) i SOLAS (Međunarodna konvencija o zaštiti ljudskih života na moru), uključujući, između ostalog, ispravu o ispunjavanju uvjeta iz Pravilnika o upravljanju sigurnošću - ISM, tankere koje je na crnu listu stavila Europska unija ili su zabranjeni Pariškim memorandumom o suglasnosti o nadzoru države nad lukama (Pariškim memorandumom) i tankere čije je postupno isključenje iz plovidbe predviđeno pravilom 13.G Konvencije MARPOL. Tankeri s jednostrukom oplatom stariji od 25 godina ne smiju se koristiti.

Dodatak 2: Projekti skupine A

Ovaj se popis odnosi na projekte razvoja na prethodno neuređenom području (tzv. “greenfield” projekte) ili opsežnije projekte dogradnje, preobrazbe ili prenamjene iz skupina navedenih u nastavku. Indikativne vrste projekata navedene niže primjeri su projekata koji mogu dovesti do mogućih značajnih negativnih okolišnih i/ili socijalnih učinaka, i koji stoga iziskuju postupak procjene okolišnih i socijalnih učinaka. Svrstavanje pojedinog projekta u određenu skupinu ovisit će o naravi i značaju svih stvarnih ili mogućih štetnih okolišnih ili socijalnih učinaka, što je uvjetovano posebnostima naravi, mjesta izvođenja, osjetljivosti i veličine projekta.

1. Rafinerije sirove nafte (izuzev poduzeća koja od sirove nafte proizvode isključivo maziva) i postrojenja za uplinjavanje i ukapljivanje 500 ili više tona ugljena ili bitumenskog škrljevca dnevno.
2. Termoelektrane i druga postrojenja za sagorijevanje s toplinskim kapacitetom od 30016 ili više megavata²², te nuklearne elektrane i drugi nuklearni reaktori, uključujući demontažu ili stavljanje ovakvih elektrana ili reaktora izvan pogona (izuzevši istraživačka postrojenja za proizvodnju i preradu fisilnog i plodnog materijala, čija maksimalna snaga ne prelazi 1 kilovat trajnog toplinskog opterećenja).
3. Postrojenja izgrađena za proizvodnju ili obogaćivanje nuklearnog goriva, preradu, skladištenje ili konačno odlaganje ozračenog nuklearnog goriva, ili za skladištenje, odlaganje ili preradu radioaktivnog otpada.
4. Složena postrojenja za početnu proizvodnju lijevanog željeza i čelika; postrojenja za proizvodnju neprerađenih obojenih metala iz ruda, koncentrata ili sekundarnih sirovina pomoću metalurških, kemijskih ili elektrolitičkih procesa.
5. Složena kemijska postrojenja: ona postrojenja za industrijsku proizvodnju tvari primjenom procesa kemijske pretvorbe, pri čemu je više funkcionalno povezanih jedinica postavljeno u nizu, a služe za proizvodnju: osnovnih organskih kemikalija, osnovnih anorganskih kemikalija, umjetnih gnojiva na bazi fosfora, dušika ili kalija (jednostavnih ili složenih umjetnih gnojiva), osnovnih sredstava za zaštitu bilja i biocida; osnovnih farmaceutskih proizvoda uz primjenu kemijskog ili biološkog procesa; i eksploziva.
6. Izgradnja autocesta, brzih cesta i željezničkih pruga za međumjesni željeznički promet; zračnih luka s uzletno-sletnom stazom osnovne dužine od 2.100 metara ili više; novih cesta s četiri ili više prometnih trakova ili retrasiranje i/ili proširenje postojećih cesta radi dobivanja četiri ili više prometnih trakova, pod uvjetom da su takve nove ceste ili retrasirane i/ili proširene dionice cesta neprekinute dužine od 10 km ili više.
7. Cjevovodi, terminali i prateća postrojenja za prijenos velikih količina plina, nafte i kemikalija.
8. Velike morske luke kao i unutrašnji plovni putovi i luke za promet unutrašnjim plovnim putovima; trgovačke luke, gatovi za utovar i istovar povezani s kopnom i vanjske luke (izuzev trajektnih pristaništa).
9. Postrojenja za preradu i zbrinjavanje otpada radi termičke ili kemijske obrade, ili odlaganja opasnog ili otrovnog otpada.
10. Velika postrojenja za zbrinjavanje otpada radi termičke ili kemijske obrade neopasnog otpada.
11. Velike²³ brane i druge građevine projektirane za zadržavanje ili trajno skladištenje vode.

²² Što odgovara ukupnoj izlaznoj snazi od 140 MW za elektrane s parnim turbinama i plinskim turbinama jednostavnog ciklusa.

²³ Međunarodno povjerenstvo za velike brane (ICOLD) veliku branu definira kao branu visine 15 metara ili više, računajući od temelja. Brane koje su visoke između 5 i 15 metara i imaju spremnik zapremine veće od 3 milijuna prostornih metara također se smatraju velikim branama.

12. Djelatnosti zahvaćanja podzemnih voda ili umjetni sustavi za ponovno punjenje podzemnih spremnika, pod uvjetom da godišnja količina zahvaćene ili ponovno punjene vode iznosi 10 milijuna prostornih metara ili više.
13. Industrijski pogoni za: (i) proizvodnju celuloze iz drveta ili sličnih vlaknastih materijala; (ii) proizvodnju papira i kartona u količini većoj od 200 zrakom sušenih metričkih tona dnevno.
14. Vađenje velikih količina treseta, kamenolomi i površinski kopovi, te prerada metalnih ruda ili ugljena.
15. Vađenje sirove nafte i zemnog plina u komercijalne svrhe.
16. Objekti za skladištenje nafte, petrokemijskih ili kemijskih proizvoda, zapremine od 200.000 tona ili više.
17. Sječa drveta velikih razmjera ili krčenje velikih područja šume.
18. Uređaji za pročišćavanje komunalnih otpadnih voda, kapaciteta preko 150.000 ekvivalentnih stanovnika.
19. Velika postrojenja za preradu i zbrinjavanje krutog komunalnog otpada.
20. Gradnja velikih turističkih i maloprodajnih sadržaja.
21. Gradnja visokonaponskih nadzemnih električnih vodova.
22. Postavljanje velikih vjetroelektrana za proizvodnju energije.
23. Postupci sanacije tla i jaružanja mora velikih razmjera.
24. Primarna poljoprivredna proizvodnja ili pošumljavanje velikih razmjera, koje uključuje intenziviranje proizvodnje, promjenu načina korištenja područja ili prenamjenu prioritetnih mjesta biološke raznolikosti i/ili kritičnih staništa.
25. Postrojenja za štavljenje krzna i kože, pod uvjetom da je kapacitet veći od 12 tona gotovih proizvoda dnevno.
26. Postrojenja za intenzivni uzgoj peradi ili svinja s više od: (i) 85.000 mjesta za tovne piliće i 60.000 mjesta za nesilice; (ii) 3.000 mjesta za rasplodne svinje (iznad 30 kg) ili (iii) 900 mjesta za krmače.
27. Projekti²⁴ čije je izvođenje predviđeno na osjetljivim lokalitetima ili za koje je izgledno da će imati zamjetan utjecaj na te lokalitete, i to od međunarodnog, državnog ili regionalnog značaja, čak i ako se predmetna kategorija projekta ne nalazi na popisu. Osjetljivi lokaliteti, između ostaloga, obuhvaćaju zaštićena prirodna područja utvrđena domaćim ili međunarodnim propisima, staništa ugroženih vrsta ili druge ekosustave prioritetnih obilježja bioraznolikosti, područja od arheološkog ili kulturnog značaja te područja od važnosti za starosjedilačke narode ili druge osjetljive skupine.
28. Projekti koji bi mogli proizvesti znatne socijalne učinke na štetu lokalnog stanovništva ili drugih osoba zahvaćenih projektom.
29. Projekti koji bi mogli uključivati znatno nedobrovoljno preseljenje ili izmještanje poslovnih djelatnosti.

²⁴ Uključujući, između ostaloga, socijalno ili okolišno usmjerene projekte (poput korištenja obnovljivih izvora energije).

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 1:

Procjena i upravljanje okolišnim i socijalnim učincima i pitanjima

Uvod

1. Ovim izvedbenim zahtjevom (IZ) utvrđuje se važnost objedinjene procjene u svrhu prepoznavanja okolišnih i socijalnih utjecaja¹ te pitanja povezanih s projektima i metodama kojima klijent upravlja okolišnim i socijalnim učincima projekta za čitavog trajanja njegove provedbe. Uspješan i učinkovit sustav okolišnog i socijalnog upravljanja dinamičan je i trajan proces koji pokreće i podupire uprava, a podrazumijeva svrsishodnu komunikaciju između klijenta, njegovih radnika i domaćeg stanovništva zahvaćenog projektom i/ili klijentovim ostalim djelatnostima, odnosno, gdje je to primjereno, i ostalih dionika.. To iziskuje metodičan pristup koji se sastoji od planiranja, provedbe, ocjene i dobro osmišljenog reagiranja na postignute rezultate kako bi se osiguralo trajno poboljšanje upravljanja rezultatima. Sustav okolišnog i socijalnog upravljanja primjeren naravi i veličini projekta osigurava stabilan i održiv ekološki i društveni učinak te dovodi do poboljšanja financijske, okolišne i socijalne usklađenosti.
2. U ovom IZ-u opisuju se odgovornosti klijenta u procesu procjene mogućih okolišnih i socijalnih učinaka projekta te problematike povezane s projektom, kao i razvojni i provedbeni postupci za kontrolu i praćenje tih učinaka i problematike. Jedan od sastavnih dijelova tog procesa je i suradnja s dionicima projekta. IZ 10, u kojem se opisuju zahtjevi u pogledu uključivanja dionika, valja iščitavati u sprezi s ovim izvedbenim zahtjevom.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog IZ-a su:
 - (i) utvrditi i procijeniti okolišne i socijalne učinke i problematiku povezanu s projektom;
 - usvojiti hijerarhiju mjera ublažavanja² kojima će se pristupiti rješavanju štetnih okolišnih ili socijalnih učinaka i problematike u odnosu na radnike, zahvaćeno stanovništvo i okoliš kojima projektne djelatnosti mogu rezultirati;
 - promicati poboljšanu okolišnu i socijalnu usklađenost klijenata djelotvornijom primjenom sustava upravljanja;
 - izraditi sustav upravljanja socijalnim i ekološkim aspektima (eng. ESMS) prilagođen naravi projekta, u svrhu procjene okolišne i socijalne problematike i utjecaja projekta na način koji je predviđen relevantnim izvedbenim zahtjevima.

Područje primjene

4. Ovaj IZ primjenjuje se na sve projekte koji se izravno financiraju sredstvima EBRD-a. Klijent će u sklopu okolišne i socijalne procjene svog projekta utvrditi mjerodavne zahtjeve navedene u ovom IZ-u, kao i način na koji treba pristupiti njihovom ispunjenju i upravljanju tijekom osmišljanja projekta, gradnji, radu, stavljanju izvan pogona ili zatvaranju, te vraćanju lokacije u prijašnje stanje.
5. Za potrebe izvedbenih zahtjeva, pojam "projekt" odnosi se na definirani niz poslovnih djelatnosti za koje klijenti traže financiranje Banke ili, kada je financiranje Banke već dogovoreno, niz

¹ U smislu ove politike, pojam "socijalni učinak" odnosi se na utjecaj na pojedince, lokalne zajednice i radnike kao posljedica poslovne djelatnosti koju projekt treba podržavati i načina na koji će projekt utjecati na njihove uvjete rada, društveno-gospodarski položaj, kulturni identitet, ljudska prava i/ili zdravlje.

² Hijerarhija ublažavanja obuhvaća mjere koje se poduzimaju radi izbjegavanja nastanka okolišnih ili socijalnih učinaka od samog početka razvojnih aktivnosti, a tamo gdje to nije moguće, uvode se dodatne mjere koje trebaju svesti na najmanju moguću mjeru, ublažiti ili, u krajnjem slučaju, nadomjestiti sve potencijalno zaostale štetne učinke.

poslovnih djelatnosti definiranih u sporazumima o financiranju, a koje odobri Upravni odbor EBRD-a ili neko drugo tijelo koje donosi odluke.

6. Projekte koji obuhvaćaju nove sadržaje ili poslovne djelatnosti valja osmisлити na način da od samoga početka zadovoljavaju IZ-e. Kada se projekt odnosi na postojeće objekte ili sadržaje, ili ako projekt od samog početka ne udovoljava izvedbenim zahtjevima, od klijenta će se tražiti izrada i provedba Okolišnog i socijalnog plana djelovanja (ESAP)³, koji mora obuhvaćati niz mjera potrebnih za postizanje usklađenosti tih objekata s kriterijima izvedbenih zahtjeva u razumnom roku.

Zahtjevi

Okolišna i socijalna procjena

7. Postupak okolišne i socijalne procjene temeljit će se na najnovijim podacima, uključujući točan opis i obuhvat projekta i poslovnih djelatnosti klijenta, te polazne socijalne i okolišne podatke prikazane uz odgovarajući stupanj detaljnosti. U postupku procjene trebalo bi se utvrditi i sljedeće: (i) mjerodavne zakone i propise zemalja u kojima se projekt provodi, a koji se odnose na okolišna i socijalna pitanja, uključujući zakone kojima zemlja domaćin ispunjava svoje obveze prema međunarodnom pravu; (ii) primjenjive kriterije navedene u izvedbenim zahtjevima. Primjena hijerarhijske mjere ublažavanja i dobre međunarodne prakse osnova je takvoga pristupa.⁴ Kada se radi o projektima koji bi mogli imati štetan utjecaj na okoliš i društvenu zajednicu, klijent će u sklopu postupka procjene navesti sve dionike projekta i izraditi plan svrsishodne suradnje s dionicima kako bi njihova stajališta i interese uzeo u obzir pri izradi i provedbi projekta te upravljanju projektom u skladu s IZ-om 10.
8. Postupak procjene bit će primjeren i razmjeren mogućim učincima i problematici projekta te će na objedinjen način obraditi sve relevantne izravne i neizravne utjecaje na okoliš i društvenu zajednicu te problematiku povezanu s projektom, kao i sve razvojne stupnjeve projektnog ciklusa (primjerice, priprema za gradnju, izgradnja, rad i stavljanje izvan pogona ili zatvaranje, te vraćanje lokacije u prijašnje stanje). Prema potrebi, klijent može svoju okolišnu i socijalnu procjenu nadopuniti daljnjim istraživanjima usredotočenim na specifične opasnosti i vrste utjecaja, poput klimatskih promjena, problematike ljudskih prava i rodne ravnopravnosti.
9. Postupkom okolišne i socijalne procjene ustanovit će se i u odgovarajućoj mjeri okarakterizirati mogući okolišni i socijalni problemi povezani s djelatnostima ili objektima koji nisu sastavni dio projekta, ali koji mogu biti podložni njegovu izravnom ili neizravnom utjecaju, koji postoje isključivo zbog projekta ili mogu predstavljati opasnost po projekt. Te povezane djelatnosti ili objekti mogu biti neophodni za održivost projekta, a mogu biti ili pod nadzorom klijenta ili pripadati trećim osobama, odnosno treće osobe ih mogu provoditi. Ako klijent ne može nadzirati ili utjecati na te djelatnosti i objekte, u postupku procjene utjecaja na okoliš i društvenu zajednicu treba utvrditi odgovarajuće opasnosti koje te djelatnosti i/ili objekti predstavljaju za projekt. Ako se utvrde mogući značajni štetni okolišni i/ili socijalni rizici povezani s djelatnostima trećih osoba ili objekata, klijent je dužan surađivati s tim relevantnim trećim osobama u cilju prevladavanja i ublažavanja tih rizika. Slično tome, ukoliko postoje mogućnosti za povećanje dobrobiti, klijent treba iskoristiti njegove prednosti i utjecaj na relevantne treće osobe. Nadalje, u postupku procjene razmotrit će se svekoliki učinci projekta u kombinaciji s učincima drugih relevantnih prošlih, aktualnih i budućih događaja, kao i neplaniranih, ali predvidljivih aktivnosti omogućenih projektom, koje bi se mogle razviti poslije ili na nekom drugom mjestu.

³ ESAP je sastavni dio sporazuma o financiranju.

⁴ Dobra međunarodna praksa odnosi se na primjenu profesionalnih osobina kao što su stručnost, marljivost, razboritost i predostrožnost, koje se realno mogu očekivati od kvalificiranih i iskusnih stručnjaka angažiranih na istoj vrsti posla pod istim ili sličnim uvjetima na globalnoj ili regionalnoj razini. Takva bi praksa trebala rezultirati time da se na projektu primjenjuju najprikladnije tehnologije u okolnostima specifičnim za određeni projekt.

10. Projekti skupine A⁵ mogu dovesti do potencijalno značajnih negativnih okolišnih i/ili socijalnih učinaka, koje nije moguće odmah utvrditi ili ocijeniti i koji od klijenta iziskuju provedbu sveobuhvatne procjene okolišnih i socijalnih učinaka. Postupak procjene okolišnih i socijalnih učinaka (ESIA) mora obuhvatiti i fazu definiranja opsega radi prepoznavanja mogućih okolišnih i socijalnih učinaka⁶ u vezi s projektom. Ta će procjena obuhvaćati ispitivanje tehnički i financijski izvedivih zamjenskih rješenja za otklanjanje izvora tih učinaka, uključujući i nulto rješenje, te izradu dokumentacije s obrazloženjem odabira određenog pristupa u skladu s prijedlogom. Nadalje, utvrdit će mogućnosti za poboljšanja i preporučiti sve mjere potrebne kako bi se štetni učinci izbjegli ili, ako to nije moguće, sveli na najmanju mjeru ili ublažili. Procjenu okolišnog i socijalnog utjecaja moraju provesti ili verificirati neovisni stručnjaci. Postupak procjene okolišnog i socijalnog utjecaja obuhvaća i provođenje postupka javne rasprave, kao što je navedeno u IZ-u 10.
11. Za projekte iz skupine B, gdje su mogući budući štetni utjecaji na okoliš i društvenu zajednicu lokalne naravi i/ili su lako prepoznatljivi i rješivi primjenom mjera za njihovo ublažavanje, od klijenta će se zatražiti provedba okolišne i socijalne procjene razmjerno naravi, veličini i mjestu izvođenja, kao i značajkama mogućih učinaka i rizika. Procjenom će se utvrditi i ocijeniti eventualni budući štetni učinci povezani s predloženim projektom, prepoznati prilike za moguća poboljšanja i preporučiti sve mjere potrebne kako bi se štetni učinci izbjegli ili, ako to nije moguće, sveli na najmanju mjeru ili ublažili.
12. Za projekte iz skupina A i B koji obuhvaćaju postojeće objekte bit će potrebna procjena okolišnih i socijalnih pitanja povezanih s proteklom i aktualnim djelatnostima. Svrha tih procjena je utvrditi moguće rizike, obveze i mogućnosti povezane s postojećim objektima i djelatnostima, potvrditi trenutno stanje u pogledu pridržavanja propisa i ocijeniti klijentove postojeće sustave upravljanja te sveukupna ostvarenja u odnosu na izvedbene zahtjeve. Sva ispitivanja postojećih objekata moraju obaviti stručnjaci koji su nepristrani u odnosu na objekt koji je predmet ispitivanja.
13. Za projekte iz skupine C, koji za sobom u budućnosti najvjerojatnije povlače neznatne ili nikakve neželjene učinke na okoliš i društvo, koji su k tome lako prepoznatljivi i rješivi primjenom mjera za njihovo ublažavanje, klijent će provesti sustav upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESMS) u skladu s točkama 14. do 22. ovog IZ-a te pratiti i izvještavati o usklađenosti projekta s ovim izvedbenim zahtjevom, a shodno točkama 23. do 28. IZ-a 1.
14. U slučajevima kada klijenti koji svoju poslovnu djelatnost obavljaju na više mjesta traže opće financiranje poslovanja, financiranje obrtnog kapitala ili financiranje preuzimanjem vlasničkog udjela, procjena opisana u točkama 7. do 12. možda neće biti prikladna. U takvim slučajevima, klijentov postojeći ESMS, te njegova prijašnja i aktualna ostvarenja procijenit će se prema primjenjivim izvedbenim zahtjevima, a okolišni i socijalni plan djelovanja (ESAP) provest će se na razini čitave tvrtke (ne samo na određenoj lokaciji).

Procjena na razini čitave tvrtke obuhvaća:

- procjenu sposobnosti klijenta za prevladavanje i rješavanje svih bitnih socijalnih i okolišnih utjecaja i pitanja povezanih s njegovom djelatnošću i objektima u odnosu na kriterije opisane u izvedbenim zahtjevima.
- procjenu klijentove sposobnosti pridržavanja mjerodavnih okolišnih i socijalnih zakonskih propisa primjenjivih u pravnom sustavu zemlje u kojoj se predmetni projekt provodi
- utvrđivanje glavnih skupina dionika klijenta i tekućih aktivnosti uključivanja dionika.

Točan obuhvat procjene tvrtke bit će utvrđen ovisno o pojedinom slučaju.

Sustavi upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima

⁵ Okvirni popis projekata iz skupine A sadržan je u Dodatku 2 Okolišne i socijalne politike EBRD-a.

⁶ Procjena okolišnih i socijalnih učinaka uzet će u obzir moguće izravne, neizravne i kumulativne učinke povezane s projektom, kao i moguće prekogranične posljedice, gdje je to primjenjivo.

15. Od klijenata se očekuje uspostava i održavanje sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima primjerenoga naravi i opsegu projekta te u razmjeru sa stupnjem njegovih okolišnih i socijalnih učinaka i pitanja u skladu s dobrom međunarodnom praksom. Cilj takvog sustava upravljanja jest objediniti provedbu okolišnih i socijalnih zahtjeva u pojednostavljen i koordiniran proces i ugraditi ga u glavne operativne aktivnosti u provedbi procjene učinaka i problematike klijentova projekta.

Okolišna i socijalna politika

16. Klijent će prema potrebi uspostaviti sveobuhvatnu poslovnu politiku kojom će definirati okolišne i društvene ciljeve i načela koja projektu omogućavaju postizanje stabilnih okolišnih i socijalnih učinaka. Ta će poslovna politika osigurati okvir za okolišnu i socijalnu procjenu te proces upravljanja u skladu s načelima izvedbenih zahtjeva.

Plan upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima

17. Vodeći računa o zaključcima donesenim u postupku okolišne i socijalne procjene te o ishodima uključivanja dionika, klijent će izraditi i provesti program mjera za rješavanje utvrđenih okolišnih i socijalnih učinaka projekta te ostalih mjera za poboljšanje rezultata u cilju udovoljavanja izvedbenim zahtjevima. Ovisno o projektu, takav program može sadržavati dokumentiranu operativnu politiku, sustave upravljanja, postupke, planove, praksu i kapitalna ulaganja, koji se zajedno nazivaju i planovima upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima.
18. Plan upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMP) odražavat će hijerarhiju mjera ublažavanja i, gdje je god to tehnički i financijski izvedivo, izbjegavanju i sprječavanju utjecaja davati prednost pred svođenjem na minimum, ublažavanjem ili nadomještanjem učinaka, te zajamčiti da svi bitni razvojni stupnjevi projekta budu strukturirani u skladu s primjenjivim zakonskim propisima i zahtjevima te s izvedbenim zahtjevima. Ako se u postupku procjene ustanovi kako su određene skupine pojedinaca stavljene u nepovoljan položaj ili su ugrožene⁷, ESMP će obuhvatiti diferencirane mjere kako ovi ne bi pretrpjeli nerazmjerne posljedice štetnih učinaka i kako bi mogli iskoristiti priliku za uživanje pogodnosti projekta. Prema potrebi, ESMP će također obuhvatiti i upravljanje trećim stranama te opskrbnim lancem.
19. Stupanj detaljnosti i složenost ESMP-a bit će razmjerni utjecajima i problematici projekta u odnosu na rizike, učinke i mogućnosti povezane s predmetnim projektom. ESMP-om će se utvrditi željeni ishodi kao donekle mjerljiva ostvarenja, s elementima kao što su ciljevi i pokazatelji uspješnosti koji se mogu pratiti tijekom određenih vremenskih razdoblja. S obzirom na dinamičnost procesa razvoja i provedbe projekta, ESMP će morati spremno odgovarati na promjene u okolnostima projekta, nepredviđene događaje, promjene zakonskih propisa i ishode postupka praćenja i revizije te se s vremena na vrijeme ažurirati.
20. Sustav upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima, uključujući i sve posebne zahtjeve i mjere koje su njime postavljene, primjenjivat će se na projekt bez obzira na to provodi li ga sam klijent ili ga u njegovo ime provode izvođači ili podizvođači. Klijent će usvajanjem i provedbom odgovarajućeg sustava za upravljanje izvođačima osigurati da se izvođači koji rade na lokacijama projekta pridržavaju tih zahtjeva. Djelotvorno upravljanje izvođačima uključuje:

⁷ U smislu ove politike, pojam "ugrožene skupine" odnosi se na ljude koji zbog spolnog identiteta, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, etničke pripadnosti, starosjedilačkog statusa, dobi, tjelesnog ili umnog invaliditeta, ekonomskih teškoća ili socijalnog položaja mogu učincima projekta biti pogođeni teže od drugih i koji bi mogli biti ograničeni u svojoj sposobnosti traženja ili iskorištavanja dobrobiti koje projekt nudi. U ugrožene pojedince i/ili skupine ubrajaju se, između ostalih, i osobe koje žive ispod praga siromaštva, osobe bez zemlje, starije osobe, kućanstva koja vode žene i djeca, izbjeglice, etničke manjine, osobe raseljene unutar zemlje, skupine koje ovise o određenim prirodnim dobrima i druge raseljene osobe koje možda nisu zaštićene domaćim zakonodavstvom i/ili međunarodnim pravom.

- procjenu okolišnih i socijalnih rizika povezanih s ugovorenim radovima i uslugama te ugradnju relevantnih uvjeta iz plana upravljanja u dokumentaciju za nadmetanje gdje je to primjereno, ugovorno obvezivanje izvođača na primjenu tih normi te mjera za ublažavanje neusklađenosti;
- vođenje brige o tome da izvođači raspolažu znanjem i vještinama potrebnim za obavljanje projektnih poslova u skladu s ugovorenim uvjetima;
- nadzor izvođača u pogledu pridržavanja ugovorenih uvjeta;
- u slučaju sklapanja ugovora s podizvođačima, obvezivanje izvođača na uspostavu sličnih ugovornih odnosa s podizvođačima.

Zahtjevi povezani s radnim odnosima i uvjetima rada u slučaju radnika koji nisu zaposlenici klijenta izneseni su u IZ-u 2. Zahtjevi koji se odnose na zaštitu na radu i zaštitu zdravlja svih radnika navedeni su u IZ-u 4.

Organizacijske mogućnosti i opredijeljenost

21. Klijent će uspostaviti, održavati i, prema potrebi, ojačati organizacijski ustroj kojim će se točno odrediti uloge, odgovornosti i ovlasti za provedbu sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima u cilju trajne usklađenosti s mjerodavnim domaćim zakonskim propisima i izvedbenim zahtjevima. Klijent će imenovati točno određene djelatnike, uključujući jednog ili više predstavnika uprave, uz jasnu raspodjelu odgovornosti i ovlasti, koji će voditi brigu o održavanju i provedbi sustava. Potrebno je jasno odrediti ključne socijalne i okolišne odgovornosti i s njima upoznati mjerodavne djelatnike. Klijent će osigurati odgovarajuću kontinuiranu podršku te kadrovske i financijske preduvjete kako bi se postigla djelotvorna i trajna okolišna i socijalna usklađenost.
22. Klijent će voditi računa o tome da zaposlenici kojima je dana neposredna odgovornost za zadatke bitne za socijalnu i okolišnu usklađenost projekta budu primjereno kvalificirani i osposobljeni.

Upravljanje opskrbnim lancem

23. Klijent je dužan navesti sve rizike koji se mogu pojaviti u njegovu opskrbnom lancu. Ako je klijent u mogućnosti provoditi razumnu mjeru nadzora nad svojim primarnim dobavljačima, postupak okolišne i socijalne procjene razmotrit će i jesu li primarni opskrbni lanci, presudni za glavne operativne funkcije projekta, na bilo koji način povezani s opasnostima po okoliš i društvo. Ako jesu, klijent će usvojiti i provesti sustav upravljanja opskrbnim lancima primjeren njihovoj složenosti te okolišnim i socijalnim pitanjima u skladu s naravi i veličinom projekta. Sustav upravljanja treba obuhvatiti postupke rješavanja okolišne i socijalne problematike utvrđene tijekom procjene opskrbnog lanca ili trajnog sustava praćenja, vodeći pri tome računa o sljedećem: (i) je li klijent uzrokovao probleme ili pridonio njihovu nastanku; (ii) razinu klijentova utjecaja na dobavljača; (iii) koliko je taj odnos od ključne važnosti za klijenta; (iv) ozbiljnost problema; (v) hoće li prekid suradnje s dobavljačem samo po sebi imati štetne posljedice. Kriteriji za radnopravne norme u opskrbnom lancu izneseni su u IZ-u 2; kriteriji za opskrbne lance za živa prirodna dobra pobliže su određeni u IZ-u 6.

Praćenje odvijanja projekta i izvještavanje

24. Klijent je dužan pratiti okolišnu i socijalnu usklađenost projekta. Svrha praćenja projekta je sljedeća: (i) ustanoviti provodi li se projekt u skladu s izvedbenim zahtjevima; (ii) steći nove spoznaje, rasporediti resurse i utvrditi mogućnosti za stalno poboljšanje.
25. Zahtjevi za praćenjem trebaju biti proporcionalni naravi projekta te njegovim okolišnim i socijalnim učincima te pitanjima. Praćenje je usmjereno na:

- sve značajnije okolišne i socijalne učinke i problematiku utvrđenu tijekom postupka okolišne i socijalne procjene;
 - mjerodavne dijelove izvedbenih zahtjeva, utvrđenih tijekom postupka procjene i praćenja projekta, prema potrebi;
 - radnje navedene u ESMP-u ili ESAP-u, gdje je to relevantno;
 - pritužbe zaprimljene od radnika i vanjskih dionika, te način na koji su riješene;
 - eventualne zakonske propise o praćenju projekta i izvještavanju;
 - eventualne postupke praćenja/izvještavanja koje su zatražile druge strane (primjerice, kupci, financijske ustanove ili certifikacijska tijela).
26. Klijent će se pobrinuti za uspostavu odgovarajućih sustava, resursa i osoblja za provedbu praćenja. Klijent bi trebao provesti analizu rezultata praćenja projekta, odnosno spoznaja do kojih se u postupku praćenja došlo, te prema potrebi inicirati provedbu korektivnih mjera. Nadalje, da bi nadopunio ili provjerio svoje vlastite podatke prikupljene praćenjem projekta, klijent može posegnuti za uslugama trećih osoba, kao što su neovisni stručnjaci, predstavnici lokalne zajednice ili organizacije civilnog društva. Ukoliko je mjerodavnim tijelima ili inim trećim osobama dodijeljena odgovornost za upravljanje specifičnim učincima i problematikom te odgovarajućim mjerama ublažavanja, klijent je obavezan surađivati s mjerodavnim tijelima ili inim trećim osobama na uspostavi i praćenju takvih mjera ublažavanja.
27. Klijent je obavezan EBRD-u dostavljati redovna izvješća o okolišnoj i socijalnoj usklađenosti projekta, uključujući izvještaje o usklađenosti s izvedbenim zahtjevima i provedbi sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESMS), plana upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESMP), okolišnog i socijalnog plana djelovanja (eng. ESAP) te plana uključivanja dionika, gdje god je to primjereno. Na temelju podataka prikupljenih praćenjem projekta, klijent će utvrditi sve neophodne mjere za otklanjanje i sprječavanje nepravilnosti i uvrstiti ih u izmijenjeni i dopunjeni ESMP ili ESAP, prema dogovoru s EBRD-om. Klijent će provesti dogovorene mjere za otklanjanje i sprječavanje nepravilnosti i pratiti njihovu provedbu kako bi se poboljšalo njihovo ostvarenje.
28. Klijent mora neodgodivo obavijestiti EBRD o svim okolišnim ili socijalnim nezgodama ili nesrećama povezanim s klijentom ili projektom koje imaju ili bi mogle imati znatan štetni učinak.
29. Klijent mora neodgodivo obavijestiti EBRD o svim promjenama u opsegu, osmišljenosti ili funkcionalnosti projekta koje bi mogle dovesti do znatnih promjena u okolišnim ili socijalnim učincima i problematici projekta. Klijent se obvezuje provoditi sve dodatne procjene i uključivanje dionika u skladu s izvedbenim zahtjevima te izmijeniti svoje planove okolišnog i socijalnog djelovanja i upravljanja u skladu sa zaključcima, prema dogovoru s EBRD-om.
30. U slučaju projekata koji bi mogli imati znatne štetne posljedice po okoliš i društvo, od klijenta se može zatražiti angažman mjerodavnih vanjskih stručnjaka radi obavljanja povremenih neovisnih revizija projekta, ili praćenje posebnih okolišnih ili socijalnih pitanja. Opseg takvih radnji i postupaka daljnjeg praćenja određivat će se od slučaja do slučaja.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 2:

Radna snaga i uvjeti rada

Uvod

1. EBRD smatra da za svaku tvrtku njena radna snaga predstavlja dragocjeno blago i da dobro upravljanje ljudskim resursima i zdravi odnosi između radnika i poslodavca, utemeljeni na poštivanju radničkih prava, uključujući slobodu udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje, čine ključne sastavnice održivosti poslovanja. Poštenim postupanjem prema svojim radnicima i osiguravanjem sigurnih i zdravih uvjeta za njihov rad,¹ klijenti mogu ostvariti materijalnu korist poput povećane učinkovitosti i produktivnosti svog poslovanja.

Ciljevi

2. Ciljevi ovog IZ-a su:
 - poštivanje i zaštita temeljnih načela i prava² radnika;
 - promicanje pristojnih uvjeta rada,³ uključujući pošteno postupanje prema radnicima, nediskriminiranje i pružanje jednakih mogućnosti svim radnicima;
 - uspostava i održavanje zdravih odnosa između radnika i poslodavca;
 - promicanje pridržavanja svih kolektivnih ugovora u kojima je klijent stranka te domaćih radnopravnih propisa;
 - zaštita i promicanje sigurnosti i zdravlja radnika, osobito promicanjem sigurnih i zdravih uvjeta rada;
 - sprječavanje korištenja prisilnog i dječjeg rada (prema definiciji Međunarodne organizacije rada) na projektnim aktivnostima.

Područje primjene

3. Klijent će u sklopu okolišne i socijalne procjene svog projekta utvrditi mjerodavne zahtjeve navedene u ovom IZ-u, kao i način na koji treba pristupiti njihovom ispunjenju za vrijeme životnog ciklusa projekta. Provedba radnji neophodnih za ispunjavanje mjerodavnih zahtjeva iz ovoga IZ-a ostvarit će se u okviru klijentova sveukupnog sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESMS) te planova upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESMP) specifičnih za predmetni projekt. Zahtjevi povezani s okolišnom i socijalnom procjenom te upravljanjem izneseni su u IZ-u 1.
4. U smislu ovoga IZ-a, izraz “radnici” uvijek se odnosi na zaposlenike klijenta, uključujući zaposlenike sa skraćenim radnim vremenom, zaposlenike na određeno vrijeme, sezonske radnike i radnike migrante. Primjena ovoga IZ-a na radnike koji nisu zaposlenici klijenta obrađena je u točkama 21. do 23. Pitanja povezana s opskrbnim lancem razmatraju se u točkama 24. do 26.

¹ Zahtjevi koji se odnose na zaštitu na radu i zaštitu zdravlja radnika navedeni su u IZ-u 4.

² Konvencije Međunarodne organizacije rada 29 i 105 (prisilni rad), 87 (sloboda udruživanja), 98 (pravo kolektivnog pregovaranja), 100 i 111 (diskriminacija), 138 (dobni prag), 182 (najgori oblici dječjeg rada).

³ Program pristojnih uvjeta rada rezimira težnje koje ljudi žele ostvariti u svom radnom vijeku. Odnosi se na prilike za produktivan i pošteno plaćen rad, sigurnost radnog mjesta i socijalnu zaštitu obitelji, bolje izgleda za osobni razvoj i socijalnu integraciju, slobodu izražavanja, organiziranja i sudjelovanja u donošenju odluka koje se tiču njihovih života te ravnopravne mogućnosti i položaj svih žena i muškaraca.

Zahtjevi

Opća pitanja

5. Projekti moraju u najmanju ruku biti usklađeni s: (i) domaćim zakonskim propisima o radu, socijalnoj sigurnosti i zdravlju te zaštitu na radu; (ii) temeljnim načelima i normama ugrađenim u konvencije Međunarodne organizacije rada.⁴

Upravljanje radnim odnosima

Politika ljudskih resursa

6. Klijent će usvojiti i/ili provoditi politiku ljudskih resursa i sustave ili postupke upravljanja primjerene svojoj veličini i radnoj snazi, u kojoj će utvrditi svoj pristup upravljanju radnom snagom u skladu sa zahtjevima iz ovoga IZ-a i domaćim propisima. Spomenuta će politika, odnosno pravila i postupci biti opisani na jasan i razumljiv način, i to na glavnom(-im) jeziku(-cima) kojim(a) radnici govore.

Radni odnosi

7. Klijent je obvezan pripremiti odgovarajuću dokumentaciju i sve radnike uputiti u njihova prava prema domaćem radnom zakonodavstvu i eventualno primjenjivim kolektivnim ugovorima, u uvjete rada i sklapanja radnog odnosa, uključujući pravo na plaću, radno vrijeme, rješenja u pogledu prekovremenog rada i naknadu za prekovremeni rad, te sva druga prava (kao što su bolovanje, rodiljni dopust za majku/oca ili godišnji odmor) te ih je dužan informirati u slučaju da nastupe bitne promjene. Te će informacije biti iznesene na jasan i razumljiv način te dostupne radnicima na glavnom(-im) jeziku(-cima) kojim(a) govore. Sustavi upravljanja ljudskim potencijalima poštivat će prava radnika na privatnost i zaštitu osobnih podataka.
8. Informiranje će se provoditi sa svrhom da se radnicima pruže: (i) primjerene informacije, poglavito o predviđenim promjenama koje bi mogle utjecati na radnu snagu i (ii) mogućnost iznošenja primjedbi u cilju stalnog poboljšanja, između ostalog i naputak za podnošenje pritužbi, detaljno opisan u točki 20.

Dječji rad

9. Klijent će se pridržavati svih mjerodavnih domaćih zakonskih propisa ili međunarodnih radnopravnih normi o zapošljavanju maloljetnih osoba, već prema tome što pruža višu razinu zaštite djece u odnosu na zapošljavanje maloljetnih osoba.
10. Klijent neće zapošljavati djecu radi njihovog ekonomskog iskorištavanja ili na način koji bi mogao biti opasan, ometati obrazovanje djeteta ili naštetiti njegovom zdravlju ili tjelesnom, umnom, duhovnom ili društvenom razvoju. Klijent će navesti imena zaposlenika u dobi do 18 godina i neće ih postavljati na opasna radna mjesta. Rad svih osoba u dobi do 18 godina podliježe odgovarajućoj ocjeni rizika i redovitom praćenju zdravstvenog stanja, uvjeta rada i radnog vremena.

Prisilni rad

⁴ Vidi bilješku 2. gore.

11. Klijent se neće koristiti prisilnim radom koji predstavlja svaki rad ili uslugu koja se obavlja na nedobrovoljnoj osnovi i čije se obavljanje od pojedinca zahtijeva pod prijetnjom sile ili kazne. Time su obuhvaćeni svi oblici nedobrovoljnog ili prisilnog rada, kao što su rad u zamjenu za kakvu uslugu, rad na ime otplate kakvog duga ili slična ugovorna rješenja za uspostavu radnog odnosa, kao i trgovina ljudima.⁵

Zabrana diskriminacije i pružanje jednakih mogućnosti

12. Projekti će biti u suglasju s mjerodavnim zahtjevima EU-a koji se odnose na diskriminaciju pri zapošljavanju. Klijent će, s obzirom na projekt, posebice voditi računa o sljedećem:
- Odluke o zapošljavanju neće donositi na temelju osobnih značajki kao što su spol, rasa, nacionalnost, političko uvjerenje, članstvo u sindikatu, etničko, društveno ili starosjedilačko podrijetlo, vjeroispovijest ili uvjerenje, bračni ili obiteljski status, invaliditet, dob, seksualno ili rodno opredjeljenje, a koje nisu povezane sa zahtjevima koje nameće narav radnog mjesta.
 - Radni će odnos temeljiti na načelu jednakih mogućnosti i pravičnog postupanja te neće provoditi diskriminaciju ni na kojem području radnog odnosa, uključujući pronalaženje kadrova i zapošljavanje, raspodjelu poslova, nagrađivanje (uključujući plaću i naknade),⁶ uvjete rada i radnog odnosa, uključujući razumnu prilagodbu radnog mjesta prema stupnju invalidnosti zaposlenika, pristup stručnom usavršavanju, mogućnosti unaprjeđenja, prestanak radnog odnosa ili odlazak u mirovinu i provođenje radne stege.
 - Provodit će mjere sprječavanja i rješavanja slučajeva zlostavljanja, uključujući seksualno zlostavljanje, nasilno ponašanje, zastrašivanje i/ili iskorištavanje.

Sljedeće mjere neće se smatrati diskriminacijom: posebne mjere zaštite ili pomoći radi ispravljanja prijašnjih diskriminatornih postupaka, poticanje zapošljavanja domaćeg stanovništva ili odabira pojedinaca za popunjavanje određenog radnog mjesta na temelju zahtjeva koje nameće njegova narav, a koje su u skladu s domaćim zakonodavstvom.

Radničko organiziranje

13. Klijent neće odvrćati radnike od biranja svojih predstavnika, osnivanja radničkih organizacija ili pristupanja radničkim organizacijama koje sami odaberu, kao ni od kolektivnog pregovaranja. Klijent neće diskriminatorno ili oštetnički postupati prema radnicima koji djeluju kao radnički predstavnici, sudjeluju ili žele sudjelovati u takvim organizacijama ili kolektivnom pregovaranju. U skladu s domaćim zakonskim propisima, klijent će s takvim radničkim predstavnicima ili organizacijama surađivati i pravodobno im pružati sve podatke potrebne za svrsishodno pregovaranje. Ako su osnivanje ili djelovanje radničkih organizacija znatno ograničeni odredbama domaćeg prava, klijent će ustanoviti neovisne postupke koji će radnicima omogućiti iznošenje prigovora i zaštitu njihovih prava u vezi s uvjetima rada i radnog odnosa, primjerenu svojoj veličini i radnoj snazi.

Plaće, naknade i uvjeti rada

⁵ Trgovina ljudima definira se kao vrbovanje, prijevoz, premještanje, pružanje utočišta i prihvata osoba putem prijetnje upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prijave, obmane, zlorabe ovlasti ili ugroženog položaja, ili davanja ili primanja novčanih sredstava da bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom u svrhu iskorištavanja.

⁶ Klijent će voditi računa o provedbi načela jednakog nagrađivanja za jednakovrijedan rad.

14. Ponuđene plaće, naknade i uvjeti rada (uključujući radno vrijeme) trebali bi, ukupno gledano, biti u najmanju ruku usporedivi s onima koje na području dotične zemlje/regije i u predmetnoj gospodarskoj grani nude i drugi poslodavci iste vrste.
15. Ako je klijent stranka u nekom kolektivnom ugovoru ili je s njime povezan po kojoj drugoj osnovi, taj će se ugovor i poštivati. Ako takvi ugovori ne postoje ili njima nisu obuhvaćeni uvjeti rada i radnog odnosa, klijent će radnicima osigurati razumno prihvatljive uvjete rada i radnog odnosa.
16. Klijent će navesti i radnike migrante (s privremenom radnom dozvolom) te će se pobrinuti za to da se njihov angažman temelji na suštinski jednakim uvjetima kao i zaposlenje nemigranata koji obavljaju iste poslove.

Zdravlje i zaštita na radu

17. Klijent će svojim radnicima osigurati sigurnu i zdravu radnu sredinu, a projekti će biti u skladu s odredbama IZ-a 4.

Smještaj radnika

18. Kada klijent za svoje radnike osigurava stambeni prostor, isti mora biti primjeren mjestu na kojem se nalazi, čist i siguran te u najmanju ruku zadovoljavati osnovne potrebe radnika. Osigurani stambeni prostor poglavito mora biti u skladu s dobrom industrijskom praksom.⁷ Radnicima se ne smije neopravdano ograničavati sloboda preseljenja u stambeni prostor koji im je osigurao poslodavac i iz njega.

Smanjivanje broja zaposlenih

19. Prije provedbe bilo kakvog skupnog otpuštanja radnika⁸ u vezi s projektom, klijent će provesti analizu zamjenskih mogućnosti. Ukoliko analiza ne ukaže na održivo zamjensko rješenje smanjenju broja zaposlenih, klijent će izraditi i provesti plan kojim će rješavati, umanjiti i ublažiti štetne učinke po same radnike, u skladu s domaćim propisima i dobrim međunarodnim granskim običajima, uz primjenu načela nediskriminiranja i savjetovanja. Proces odabira radnika koji će biti obuhvaćeni programom smanjenja broja zaposlenih bit će transparentan, utemeljen na pravednim, objektivnim i dosljedno primijenjenim kriterijima te će se omogućiti provedba odgovarajućeg žalbenog postupka. Klijent je obvezan o promjenama uvjeta zapošljavanja pravodobno izvijestiti nadležne sindikate (ako postoje) te radnike i njihove predstavnike te, gdje je to primjenjivo, nadležna tijela javne vlasti. Ovakvim će se savjetovanjem nastojati smanjiti i ublažiti moguće posljedice gubitka radnih mjesta za radnike na koje se to odnosi. Ishod tog savjetovanja bit će ugrađen u konačni plan smanjenja broja zaposlenih. Sve nepodmirene plaće i doprinosi za zdravstveno i mirovinsko osiguranje bit će isplaćeni: (i) u trenutku ili prije raskida radnog odnosa s radnicima; (ii) gdje god je to primjereno, u roku dogovorenom s radnikom; (iii) isplata će se izvršiti u roku definiranom kolektivnim ugovorom.

Žalbeni postupak

20. Klijent će radnicima (i njihovim organizacijama, ako takve postoje) omogućiti provedbu žalbenog postupka za iznošenje opravdanih prigovora na radne uvjete. Klijent će radnike uputiti u postojanje žalbenog mehanizma prilikom njihovog primanja u radni odnos te se

⁷ Smjernica EBRD/IFC "Postupci i norme za smještaj radnika", 2009.

⁸ Kolektivni otkazi definirani su u članku 1. Direktive EU-a 98/59.

pobrinuti da im bude lako dostupan. Mehanizam žalbenog postupka trebao bi uključivati sudjelovanje predstavnika odgovarajuće razine rukovodstva i omogućiti žurno rješavanje prigovora uz primjenu razumljivog i transparentnog postupka kojim će se ulagateljima prigovora pružiti pravodobna povratna informacija, bez prijetnje ikakvom kaznom. Osim toga, mehanizam žalbenog postupka treba omogućiti podnošenje i rješavanje povjerljivih, odnosno tajnih pritužbi. Ovaj mehanizam ne bi smio onemogućiti pristup drugim sudskim ili upravnim sredstvima pravne zaštite koja bi mogla biti predviđena zakonom ili postojećim arbitražnim postupcima ili postupcima mirenja, niti zamijeniti žalbene mehanizme posredstvom radničkih sindikata ili predviđene kolektivnim ugovorima.

Radnici koji nisu zaposlenici klijenta

21. Što se tiče radnika koji nisu zaposlenici klijenta, a koje je ovaj posredstvom izvođača ili drugih posrednika angažirao za potrebe rada na projektnim lokacijama ili obavljanja poslova izravno povezanih s ključnim ciljevima projekta, klijent će se u razumnim okvirima potruditi: (i) provjeriti jesu li ti izvođači ili posrednici ugledne i priznate tvrtke; (ii) obvezati ih na pridržavanje zahtjeva navedenih u točkama 6. do 18. i točki 20. ovog IZ-a. Kada s radnicima koji nisu njegovi zaposlenici ugovor sklapa na izravnoj osnovi, klijent će se pridržavati zahtjeva navedenih u točkama 6. do 18. i u točki 20. ovog IZ-a.
22. U skladu s IZ-om 1, klijent će uspostaviti politiku i postupke za upravljanje i praćenje izvedbe zaposlenika trećih osoba u odnosu na projekt i zahtjeve ovog IZ-a. Nadalje, klijent će procijeniti i uložiti razumne napore za ugradnju tih zahtjeva u tekst ugovora sa zaposlenicima spomenutih trećih strana i, prema potrebi, razraditi i provesti plan upravljanja izvođačima.
23. Klijent je dužan utvrditi i navesti rizike povezane s radnicima koji nisu njegovi zaposlenici. Klijent će se pobrinuti da radnici koji nisu njegovi zaposlenici dobiju pristup djelotvornom mehanizmu žalbenog postupka, koji udovoljava zahtjevima iz IZ-a 2. U slučajevima kada treća strana nije u mogućnosti osigurati provedbu žalbenog postupka, klijent će osigurati djelotvorni žalbeni mehanizam koji će služiti radnicima zaposlenima kod trećih osoba.

Opskrbni lanac

24. U okviru procesa procjene opskrbnog lanca, opisanog u IZ-u 1, klijent je dužan prepoznati i procijeniti postoji li opasnost da se u nekom dijelu opskrbnog lanca primjenjuje dječji ili prisilan rad⁹ za izradu robe i sirovina od presudne važnosti za ispunjavanje osnovnih zadaća projekta (glavni opskrbeni lanci).
25. Ako sazna da se u glavnom opskrbnom lancu protivno normama Međunarodne organizacije rada primjenjuje dječji ili prisilni rad, klijent će poduzeti odgovarajuće korake za rješavanje tog pitanja u skladu s niže navedenim zahtjevima.
 - Otkrije li se uporaba dječjeg rada, potrebno je uložiti napore u dobroj vjeri te nastojati otkloniti ili ublažiti problem. Klijent može nastaviti s nabavom robe i sirovina od dobavljača tek nakon što dobije zadovoljavajuća jamstva ili dokaze da se dobavljač obvezao kako će u razumnom roku provesti program iskorjenjivanja takvog postupanja u skladu s dobrom međunarodnom praksom. Klijent će podnositi redovita izvješća o napretku postignutom u provedbi takvog programa.

⁹ U smislu konvencija Međunarodne organizacije rada 138, 182, 29 i 105.

- Otkrije li se uporaba prisilnog rada, klijent može nastaviti s nabavom robe i sirovina od tog dobavljača tek nakon što dobije zadovoljavajuća jamstva ili dokaze da je dobavljač poduzeo odgovarajuće korake radi otklanjanja okolnosti koje predstavljaju prisilni rad.
- Ako postoji opasnost da se u nekom dijelu opskrbnog lanca primjenjuje dječji i/ili prisilni rad, klijent će kontinuirano pratiti svoj primarni opskrbeni lanac kako bi uočio sve značajnije promjene u opskrbnom lancu i nove rizike ili slučajeve dječjeg i/ili prisilnog rada.

Povrh toga, ako se među radnicima u primarnom opskrbnom lancu ustanove ozbiljni problemi povezani s njihovom sigurnošću, klijent će uvesti postupke i mjere ublažavanja kako bi se pobrinuo za to da relevantni dobavljači provode mjere za sprječavanje takvih situacija.

26. Sposobnost klijenta da u potpunosti otkloni takve rizike ovisit će o razini nadzora koju njegova uprava primjenjuje ili o razini njegova utjecaja na primarne dobavljače. Dobavljačima koji mogu dokazati da udovoljavaju ovom IZ-u klijent će produžiti predmetni primarni opskrbeni lanac van dogovorenog vremenskog okvira.

Zahtjevi u pogledu zaštitarskog osoblja

27. Kada klijent zapošljava radnike ili vanjske suradnike za osiguranje i zaštitu svog osoblja i imovine, sa zaštitarskim će osobljem ugovoriti normu postupanja i ponašanja, u skladu s načelima razmjernosti i dobre međunarodne prakse¹⁰ na području zapošljavanja, pravila ponašanja, stručnog osposobljavanja, opremanja i praćenja tog osoblja. Klijent će obaviti odgovarajuće provjere kako bi se uvjerio kako osobe koje pružaju usluge osiguranja u prošlosti nisu bile umiješane ni u kakvo nasilničko ponašanje, osigurat će da budu primjereno obučene za primjenu sile (i, prema potrebi, vatrenog oružja) i dolično ponašanje prema radnicima i domaćem stanovništvu, te će od njih zahtijevati da postupaju unutar granica mjerodavnih propisa. Klijent neće odobravati nikakvu primjenu sile, osim u slučajevima kada je njena primjena opravdana sprječavanjem ili obranom od kakve prijetnje i u razmjeru je s njenom prirodom i ozbiljnošću. Klijent će uspostaviti i održavati djelotvorni žalbeni mehanizam koji će pogođenom domaćem stanovništvu i radnicima omogućiti iznošenje prigovora na sigurnosna rješenja i mjere koje poduzima zaštitarsko osoblje, a domaće stanovništvo i radnike uputit će u dostupnost i primjenu navedenih žalbenih mehanizama, u skladu s ovime IZ-om i IZ-om 10.
28. Ako se za pružanje zaštitarskih usluga za potrebe klijenta koristi osoblje državnih službi sigurnosti, klijent će utvrditi i ocijeniti moguće rizike koji proizlaze iz njegovog korištenja, obavijestiti nadležna tijela javne vlasti o svom zahtjevu da zaštitarsko osoblje postupa kako je to predviđeno točkom 27. gore, te poticati mjerodavna tijela vlasti da sa sigurnosnim rješenjima povezanim sa zaštitom klijentovih objekata upozna javnost, uz uvjet da se to ne kosi s višim interesima sigurnosti.
29. Klijent će istražiti sve navode o nezakonitom ili nasilničkom ponašanju zaštitarskog osoblja, poduzeti korake (ili od nadležnih osoba zatražiti poduzimanje koraka) u cilju sprječavanja ponavljanja takvog ponašanja te svako nezakonito i zlostavljачko ponašanje prijaviti nadležnim tijelima javne vlasti.

¹⁰ Primjerice, *Dobrovoljna načela na području sigurnosti i ljudskih prava*.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 3:

Učinkovitost resursa, sprječavanje i kontrola onečišćenja

Uvod

1. Ovaj izvedbeni zahtjev (IZ) prepoznaje činjenicu da gospodarski rast i sve veća urbanizacija mogu dovesti do povećane razine onečišćenosti zraka, vode i tla te trošiti neobnovljive resurse na način koji može ugroziti ljude i okoliš na lokalnoj, regionalnoj i globalnoj razini. Stoga su učinkovita potrošnja resursa te sprječavanje i kontrola onečišćenja od presudne važnosti za okolišnu i socijalnu održivost pa se stoga projekti moraju provoditi u skladu s dobrom međunarodnom praksom na tom području.
2. U ovom izvedbenom zahtjevu prepoznata je važnost primjene najboljih dostupnih tehnologija i dobre međunarodne prakse u cilju optimalnog korištenja resursima te sprječavanja i kontrole ispuštanja onečišćujućih tvari u okoliš.
3. U ovom izvedbenom zahtjevu opisan je projektni pristup upravljanju resursima te sprječavanju i kontroli onečišćenja, temeljen na načelu hijerarhije mjera ublažavanja, odnosno na načelu prema kojem šteta na okolišu treba ponajprije otkloniti na mjestu nastanka, te prema načelu "onečišćivač plaća". Učinke i pitanja koja se odnose na projekt, a povezana su s korištenjem resursa te nastankom otpada i emisija potrebno je procijeniti u kontekstu projektne lokacije i lokalnih okolišnih uvjeta.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog IZ-a su:
 - prepoznati mogućnosti koje projekti nude u pogledu poboljšanja u učinkovitom korištenju energije, vode i ostalih dobara te smanjivanju otpada;
 - usvojiti hijerarhiju mjera ublažavanja kao pristup rješavanju štetnih učinaka na ljudsko zdravlje i okoliš koji proizlaze iz korištenja resursima i onečišćenja ispuštenih u sklopu projektnih aktivnosti;
 - promicati smanjenje ispuštanja stakleničkih plinova povezanih s projektom.

Područje primjene

5. Klijent će u sklopu okolišne i socijalne procjene svog projekta utvrditi mjerodavne zahtjeve navedene u ovom IZ-u, kao i način na koji treba pristupiti njihovom ispunjenju za vrijeme životnog ciklusa projekta. Provedba radnji neophodnih za ispunjavanje mjerodavnih zahtjeva iz ovoga IZ-a ostvarit će se u okviru klijentova sveukupnog sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESMS) te planova upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESAP) specifičnih za predmetni projekt. Zahtjevi povezani s okolišnom i socijalnom procjenom te upravljanjem izneseni su u IZ-u 1.

Zahtjevi

Učinkovitost resursa

6. Postupkom okolišne i socijalne procjene utvrdit će se mogućnosti i alternativna rješenja za učinkovitost potrošnje dobara u vezi s određenim projektom i u skladu s dobrom

međunarodnom praksom. Klijent će pritom usvojiti tehnički i financijski izvedive¹ i ekonomične² mjere za smanjenje potrošnje i poboljšanje učinkovitosti uporabe energije, vode i drugih resursa i materijala, kao i za obnovu te ponovnu uporabu otpada u sklopu provedbe projekta. Glavni naglasak bit će na djelatnostima koje se smatraju ključnom zadaćom projekta, ali će se razmatrati i slične mogućnosti sadržane u ostalim poslovnim djelatnostima klijenta koje nisu u okviru projekta. Ako su dostupni usporedni podaci, klijent će u svojoj procjeni usporediti svoje poslovne operacije s dobrom međunarodnom praksom radi uspostave relativne razine učinkovitosti.

7. Klijent će mjere učinkovite potrošnje resursa i načela čistije proizvodnje ugraditi u dizajn svog proizvoda i proizvodne procese s ciljem očuvanja sirovina, energije i vode te, istovremeno, smanjenja ispuštanja onečišćujućih tvari u okoliš.

Sprječavanje i kontrola onečišćenja

8. Postupkom okolišne i socijalne procjene utvrdit će se odgovarajuće metode, tehnologije i praksa sprječavanja i kontrole onečišćenja koje će se primjenjivati na projekt. Procjena će uzeti u obzir karakteristike objekta i radnje koje će se u njemu provoditi kao sastavni dio projekta, zemljopisnu lokaciju i klimatske uvjete u neposrednoj okolini. Postupkom procjene utvrdit će se tehnički i financijski izvedive, troškovno učinkovite metode sprječavanja i kontrole onečišćenja koje su najprikladnije za izbjegavanje štetnih učinaka po ljudsko zdravlje i okoliš ili njihovo svođenje na najmanju moguću mjeru. Metode koje se primjenjuju na određenom projektu moraju davati prednost sprječavanju ili izbjegavanju opasnosti i posljedica u odnosu na njihovo svođenje na najmanju mjeru i smanjivanje, u skladu s pristupom hijerarhijske primjene mjera i dobrom međunarodnom praksom, te moraju odgovarati naravi i opsegu štetnih učinaka i problematike izazvane projektom.
9. Klijenti će svoje projekte strukturirati tako da udovoljavaju relevantnim temeljnim okolišnim normama EU-a, ako su primjenjive na razini projekta.³ Određeni projekti mogli bi zbog svoje naravi i opsega biti podložni Direktivi EU-a o industrijskim emisijama i morat će, bez obzira na svoju lokaciju, udovoljavati odredbama EU-a o korištenju najboljih raspoloživih tehnika (engl. BAT) te srodnim normama o emisijama i ispuštanju otpadnih tvari.
10. Ako na razini projekta ne postoje primjenjive temeljne okolišne norme EU-a, klijent će, u dogovoru s EBRD-om, utvrditi druge primjerene okolišne norme u skladu s dobrom međunarodnom praksom. Nadalje, projekti će biti osmišljeni na način da udovoljavaju mjerodavnim domaćim zakonskim propisima te će se provoditi i djelovati u skladu s tim domaćim pravom i zakonskim propisima. Kada se uvjeti postavljeni propisima zemlje domaćina razlikuju od razina i mjera predviđenih okolišnim zahtjevima EU-a ili drugim utvrđenim odgovarajućim okolišnim normama, od projekata će se očekivati da udovolje onim uvjetima koji su stroži.

¹ Ocjena tehničke izvedivosti temelji se na tome mogu li se predložene mjere i radnje provesti komercijalno dostupnim vještinama, opremom i materijalima, vodeći računa o dominantnim lokalnim čimbenicima kao što su klima, zemljopisni položaj, infrastruktura, stupanj sigurnosti, oblik upravljanja, kapacitet i pouzdan rad. Ocjena financijske izvedivosti temelji se na komercijalnim kriterijima, uključujući relativni red veličina povećanja troškova usvajanja takvih mjera i postupaka u usporedbi s projektnim ulaganjem te troškovima rada i održavanja.

² Isplativost se utvrđuje na temelju kapitalnih i obrtnih troškova te financijske dobiti od određene mjere, promatrano kroz čitavo vrijeme trajanja te mjere. U smislu ovog IZ-a, mjera učinkovite potrošnje dobara ili smanjenja ispuštanja stakleničkih plinova smatra se isplativom ako se od mjere očekuje povrat ulaganja umjerenog rizika, koji je u najmanju ruku usporediv s troškovima samog projekta.

³ U smislu ovog IZ-a, okolišne norme EU-a mogu se primjenjivati na razini projekta kada su u samom sekundarnom zakonodavnom aktu EU-a sadržani jasni kvantitativni ili kvalitativni zahtjevi koji se primjenjuju na razini samog projekta (za razliku od, npr., razine okolnih uvjeta).

11. Projekti koji predviđaju izgradnju novih objekata i pokretanje novih djelatnosti od samog početka moraju udovoljavati temeljnim okolišnim normama EU-a ili drugim obostrano prihvaćenim okolišnim standardima te domaćim zakonskim propisima. Projekti kojima je predviđena obnova postojećih objekata i/ili djelatnosti moraju tijekom određenog razumno postavljenog vremenskog razdoblja udovoljavati uvjetima navedenim pod točkom 9. i/ili 10., kako bi se službenom procjenom utvrdilo jesu li njihova ostvarenja u skladu s primjenjivim normama.
12. Kada je riječ o projektima obnove postojećih objekata i/ili djelatnosti smještenih u zemljama članicama EU-a, u državama pristupnicama, kandidatima ili mogućim kandidatima za pristup EU-u, a gdje su utvrđene mjerodavne temeljne okolišne norme, vremenski okvir za postizanje usklađenosti s tim normama treba uzeti u obzir vremenske okvire dogovorene na domaćoj razini. Što se tiče projekata na području svih ostalih država, pri određivanju roka za postizanje usklađenosti sa zahtjevima temeljnih ekoloških normi EU-a treba uzeti u obzir lokalne uvjete i troškove primjene te biti dosljedan europskoj politici susjedskih odnosa i eventualnim bilateralnim sporazumima ili planovima djelovanja dogovorenim između EU-a i dotične države domaćina.
13. Tijekom cijeloga životnog ciklusa projekta klijent će primjenjivati tehnički i financijski izvedive te troškovno učinkovite tehnike sprječavanja i kontrole onečišćenja dosljedno načelu primjene hijerarhijskih mjera ublažavanja u cilju smanjenja mogućih štetnih učinaka na ljudsko zdravlje i okoliš. To se odnosi na ispuštanje onečišćujućih tvari uslijed redovnih, izvanrednih ili slučajnih okolnosti.

Staklenički plinovi

14. U postupku okolišne i socijalne procjene klijenta razmotrit će se alternativne mogućnosti te provoditi tehnički i financijski izvedive te troškovno učinkovite opcije za izbjegavanje ili svođenje na najmanju moguću mjeru emisija stakleničkih plinova koje bi mogle nastati u vezi s projektom tijekom njegova osmišljavanja i provedbe. Te opcije mogu obuhvatiti, ali se ne moraju ograničavati na zamjenske projektne lokacije, tehnologije ili procese, uvođenje obnovljivih ili niskougljičnih izvora energije, održivu poljoprivrednu, šumarsku i stočarsku proizvodnju te smanjenje fugalnih emisija (emisija iz difuznih izvora) i spaljivanja plina na bakljama.
15. Kada je riječ o objektima koji već proizvode ili se očekuje da će nakon izvršenog ulaganja proizvoditi više od 25.000 tona ekvivalentne emisije CO₂ godišnje, klijent će utvrditi količine tih emisija u skladu s EBRD-ovom metodologijom ocjene ispuštanja stakleničkih plinova. Opseg procjene emisija stakleničkih plinova obuhvatit će sva izravna ispuštanja iz postrojenja, djelatnosti i radnji koje su sastavni dio projekta ili sustava, kao i neizravna ispuštanja povezana s proizvodnjom energije za potrebe projekta. Klijent će kvantifikaciju emisije stakleničkih plinova provoditi jednom godišnje i o tome izvještavati EBRD.

Voda

16. Klijenti moraju nastojati potrošnju vode u sklopu projekta svesti na najmanju moguću mjeru, a u situacijama gdje je za potrebe projekta potrebno uspostaviti sustav vodoopskrbe klijent će, gdje god je to moguće, nastojati koristiti tehnološku vodu koja nije prikladna za ljudsku uporabu.
17. U postupku osmišljavanja projekta potrebno je navesti i razmotriti sve tehnički i financijski izvedive te troškovno učinkovite mogućnosti smanjenja potrošnje vode na najmanju

moguću mjeru, odnosno ponovne uporabe i oporabe vode u skladu s dobrom međunarodnom praksom.

18. U provedbi projekata s velikom potrošnjom vode (većom od 5.000 m³/dan), obavezno se provodi sljedeće:
 - mora se izraditi i redovito ažurirati detaljna vodna bilanca te o tome EBRD-u podnositi godišnje izvještaje
 - prepoznati i navesti mogućnosti za kontinuirano poboljšanje učinkovitosti uporabe vode
 - provesti procjenu specifične uporabe vode (mjereno prema utrošku vode po jedinici proizvodnje)
 - usporediti radne operacije s raspoloživim industrijskim normama za učinkovitu uporabu vode.
19. Klijent mora razmotriti moguće kumulativne učinke crpljenja vode na ostale korisnike i lokalne ekosustave. Prema potrebi, klijent će provesti procjenu utjecaja svojih djelatnosti na opskrbu trećih osoba vodom i morat će podastrijeti dokaze da predloženi sustav vodoopskrbe neće imati štetne učinke na vodne resurse od ključne važnosti za treće osobe ili za osjetljive ekosustave. U sklopu provedbe okolišne procjene, klijent će navesti i provoditi odgovarajuće mjere ublažavanja posljedica koje daju prednost sprječavanju ili izbjegavanju opasnosti i posljedica u odnosu na njihovo svođenje na najmanju mjeru i smanjivanje, a u skladu s pristupom hijerarhijske primjene mjera i dobrom međunarodnom praksom.

Otpad⁴

20. Klijent će izbjegavati ili na najmanju moguću mjeru svesti stvaranje opasnog i neopasnog otpada te smanjiti njegovu štetnost koliko je god to moguće. Ako se stvaranje otpada ne može izbjeći, ali je svedeno na najmanju moguću mjeru, klijent će ga podvrgnuti ponovnoj uporabi, oporabi ili preradi, ili će ga iskoristiti kao izvor energije. Ako se otpad ne može preraditi niti ponovno uporabiti, klijent će ga obraditi i zbrinuti na okolišno prihvatljiv način.
21. Ako se nastali otpad smatra opasnim, klijent će procijeniti tehnički i financijski izvediva te troškovno učinkovita rješenja za njegovo zbrinjavanje na okolišno prihvatljiv način, vodeći računa o ograničenjima koja se primjenjuju na prekogranični promet i ostale zakonske propise.
22. Kada se otpad zbrinjava na nekoj drugoj lokaciji i/ili zbrinjavanje obavljaju treće osobe, klijent će osigurati sljedivost dokumentacije do konačnog odredišta i koristiti se uslugama izvođača, odnosno skupljača otpada, koji se smatraju uglednim i priznatim poduzećima koja su ovlastila mjerodavna regulatorna tijela. Klijent se također treba uvjeriti upravlja li se ovlaštenim odlagalištima u skladu s prihvatljivim standardima. Ukoliko to nije slučaj, klijent će razmotriti alternativne mogućnosti zbrinjavanja otpada, uključujući i opciju izgradnje vlastitih postrojenja za oporabu i zbrinjavanje otpada na projektnoj lokaciji.

Sigurno služenje i gospodarenje opasnim tvarima i materijalima

23. U sklopu svih aktivnosti izravno povezanih s provedbom projekta klijent će nastojati izbjeći, smanjiti ili ukinuti uporabu opasnih tvari i sredstava te razmotriti uporabu njihovih manje

⁴ U smislu ovog IZ-a, otpad se definira kao heterogena mješavina plinovitih, tekućih i/ili krutih tvari, odnosno materijala koje treba obraditi pomoću odgovarajućih fizičkih, kemijskih i/ili bioloških procesa prije njihova sigurnog odlaganja u okoliš.

opasnih nadomjestaka kako bi ljudsko zdravlje i okoliš zaštitio od njihovih mogućih štetnih učinaka. Ako njihovo izbjegavanje ili zamjena drugim sredstvima nisu mogući, klijent će razmotriti sigurnost načina njihove uporabe i primijeniti odgovarajuće mjere upravljanja rizicima kako bi na najmanju mjeru sveo ili nadzirao ispuštanje tih tvari/sredstava u zrak, vodu i/ili tlo uslijed njihove proizvodnje, prijevoza, rukovanja, skladištenja, upotrebe i zbrinjavanja u vezi s projektnim djelatnostima.

24. Klijent će izbjegavati proizvodnju, trgovinu i uporabu opasnih tvari i sredstava koja podliježu međunarodnim zabranama ili postupnom ukidanju zbog svoje visoke otrovnosti za živa bića, nerazgradivosti u okolišu, mogućnosti nakupljanja u tkivu živih bića ili mogućnosti oštećivanja ozonskog sloja.

Korištenje i gospodarenje pesticidima

25. Klijenti koji posluju s pesticidima ili ih primjenjuju utvrdit će i provesti program integralne zaštite bilja od štetnika i/ili prijenosnika. Klijentov program integralne zaštite bilja od štetnika i prijenosnika uskladit će primjenu podataka o štetnicima i okolišu, zajedno s raspoloživim metodama suzbijanja štetnika, uključujući tradicionalne mjere te biološka, genetička i, kao krajnje rješenje, kemijska sredstva za sprječavanje neprihvatljive štete na bilju. Kada djelatnosti zaštite bilja uključuju uporabu pesticida, klijent će nastojati smanjiti njihove učinke na biološku raznolikost, ljudsko zdravlje i okoliš te, općenito, postići održiviju uporabu pesticida, kao i znatno opće smanjenje rizika i uporabe pesticida u skladu s potrebama koje nameće zaštita usjeva.
26. Održiva uporaba pesticida obuhvaća:
- izbjegavanje ili, ako to nije moguće, dovođenje učinaka pesticida na biološku raznolikost, ljudsko zdravlje i širi okoliš na najmanju moguću mjeru;
 - smanjivanje razina štetnih djelatnih tvari nadomještanjem najopasnijih tvari sigurnijim zamjenskim rješenjima (uključujući nekemijska);
 - odabir pesticida niske toksičnosti, za koje se zna da su djelotvorni u zaštiti od ciljnih vrsta i imaju neznatne učinke na vrste kojima nisu namijenjeni, kao što su kukci koji obavljaju oprašivanje biljaka, te na okoliš;
 - promicanje uzgoja biljnih vrsta koje zahtijevaju male količine pesticida ili se mogu uzgojiti bez uporabe pesticida;
 - svođenje štete za prirodne neprijatelje štetnika na najmanju moguću mjeru i sprječavanje razvoja otpornosti štetnika.
27. Klijent će pesticidima rukovati te ih skladištiti, primjenjivati i odlagati u skladu s dobrom međunarodnom praksom.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 4:

Zdravlje i sigurnost

Uvod

1. Ovaj izvedbeni zahtjev (IZ) prepoznaje važnost izbjegavanja ili umanjivanja štetnih učinaka i problema povezanih sa zdravljem i sigurnošću, koji se vežu uz aktivnosti projekta, po radnike, lokalne zajednice zahvaćene projektom i korisnike.
2. Projektima, opremom i infrastrukturom mogu se povećati izgledi za izloženost radnika i domaćeg stanovništva opasnostima i rizicima po zdravlje i sigurnost, uključujući one povezane uz izgradnju, poslovanje, razgradnju ili prijevoz sirovih i gotovih materijala.
3. Primarna je odgovornost klijenta da svojim radnicima osigura sigurne i zdrave uvjete rada te da ih nadgleda, obavještava, obučava i savjetuje o zdravlju i sigurnosti. Odgovornost je radnika da aktivno surađuju sa svojim poslodavcem i da brinu o vlastitom zdravlju i sigurnosti te o zdravlju i sigurnosti drugih.
4. Uz uvažavanje uloge tijela mjerodavnih vlasti u promicanju i zaštiti zdravlja te sigurnosti stanovništva, dužnost je klijenta da utvrdi, izbjegne, svede na najmanju moguću mjeru ili ublaži opasnosti i štetne učinke koje bi projekt mogao imati na zdravlje i sigurnost zahvaćenog stanovništva.

Ciljevi

5. Ciljevi ovog IZ-a su:
 - zaštita i promicanje sigurnosti i zdravlja, na način da se osiguraju sigurni i zdravi uvjeti rada te da se provede sustav upravljanja zdravljem i sigurnošću koji je prikladan za važne probleme i opasnosti povezane s projektom;
 - predviđanje, procjena, sprječavanje ili svođenje na najmanju moguću mjeru štetnih učinaka po zdravlje i sigurnost korisnika i lokalnih zajednica zahvaćenih projektom za vrijeme životnog ciklusa projekta, koji mogu proisteći i iz redovnih i iz izvanrednih okolnosti.

Područje primjene

6. Klijent će u sklopu okolišne i socijalne procjene svog projekta utvrditi mjerodavne zahtjeve navedene u ovom IZ-u, kao i način na koji treba pristupiti njihovom ispunjenju za vrijeme životnog ciklusa projekta. Provedba radnji nužnih za ispunjavanje mjerodavnih zahtjeva iz ovoga IZ-a ostvaruje se kao sastavni dio klijentova sveukupnog sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESMS) i/ili planova upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESMP) specifičnih za predmetni projekt, kako je navedeno u IZ-u 1.
7. Opasnosti i učinci kojima bi radnici i domaće stanovništvo mogli biti izloženi mogu se razlikovati ovisno o stadiju projekta, uključujući gradnju postrojenja, početak njegova rada, njegov rad i stavljanje izvan pogona. Detaljni zahtjevi povezani sa sprječavanjem i nadzorom učinaka na zdravlje i okoliš uslijed ispuštanja onečišćujućih tvari navedeni su u IZ-u 3, dok se zahtjevi povezani s radnim odnosima i uvjetima rada, koji se ne odnose na zdravlje i sigurnost radnika, iznose u IZ-u 2.

- U smislu ovog IZ-a, izraz "radnici" uvijek se odnosi na zaposlenike klijenta, uključujući radnike koji rade pola radnog vremena, radnike na privremenom radu, sezonske radnike, radnike migrante i radnike koji nisu zaposlenici klijenta, ali koje je klijent posredstvom izvođača ili drugih posrednika angažirao za potrebe rada na projektnim lokacijama ili obavljanja poslova izravno povezanih s ključnim ciljevima projekta.

Zahtjevi

Opći zahtjevi povezani s upravljanjem zdravljem i sigurnošću

- Klijent će poduzeti korake prepoznavanja i sprječavanja nesreća, ozljeda i bolesti radnika i zahvaćenog stanovništva koje proizlaze iz projektnih djelatnosti, povezane su s njima ili bi tijekom njih mogle nastati te će pripremiti i provesti preventivne mjere i planove za upravljanje zdravstvenim i sigurnosnim rizicima u skladu s pristupom hijerarhije mjera ublažavanja i dobrom međunarodnom praksom.
- Klijent će radnicima i zahvaćenom stanovništvu osigurati mjerodavne informacije, savjetovanje i obuku koja se odnosi na opasnosti po zdravlje i sigurnost, rizike, zaštitne mjere i mjere sprječavanja te postupanje u hitnim slučajevima, nužne za njihovu sigurnost na čitavom području i kroz čitavo trajanje projekta.
- U slučaju da dođe do nekih ozljeda, nesreća ili bolesti tijekom djelatnosti povezanih s projektom ili da postoji mogućnost da se takvo što dogodi, klijent će istražiti, dokumentirati i analizirati zaključke te usvojiti mjere kojima će se spriječiti ponavljanje i, gdje to nalaže zakon, obavijestiti mjerodavna tijela i surađivati s njima.

Zdravlje i zaštita na radu

- Klijent će osigurati radnicima sigurnu i zdravu radnu sredinu, uz vođenje računa o rizicima povezanim s konkretnim područjem djelatnosti i posebnim vrstama opasnosti koje bi mogle biti prisutne. Klijent će ustanoviti zdravstvene i sigurnosne rizike te mjere zaštite prikladne stadiju, veličini i naravi projekta u skladu s mjerodavnim temeljnim Standardima EU-a u području zdravlja i zaštite na radu¹ i dobrom međunarodnom praksom. Klijent će posebno za svaki projekt razviti plan zaštite zdravlja i sigurnosti, koji će, gdje je god to primjereno, biti sastavni dio ESMS-a.
- Klijent će provesti mjere zaštite na radu, koje će uključivati: (i) mjere sprječavanja i mjere zaštite, uključujući promjenu, zamjenu ili uklanjanje opasnih uvjeta ili tvari; (ii) opremu sa svrhom svodenja rizika na najmanju moguću mjeru te zahtijevanje i poticanje njezine upotrebe; (iii) osobnu zaštitnu opremu bez nametanja ikakvih troškova radnicima i (iv) obuku radnika za primjenu i pridržavanje postupaka za sigurnost i zaštitu zdravlja te uporabu zaštitne opreme. Klijent će od radnika koji nisu zaposlenici klijenta, izvođača i ostalih trećih osoba uključenih u rad na projektnim lokacijama ili u obavljanje poslova izravno povezanih s ključnim ciljevima projekta zahtijevati da se pridržavaju plana zaštite na radu.
- Tijekom svake projektne aktivnosti klijent će za sve radnike osigurati stalan i prikladan nadzor, kako bi osigurao odgovarajuću provedbu, održavanje i primjenu mjera zaštite na radu.

¹ Standardi EU-a u području zdravlja i zaštite na radu podrazumijevaju temeljne zahtjeve sadržane u zakonodavstvu EU-a u području zdravlja i zaštite na radu kojima su postavljeni minimalni uvjeti za očuvanje zdravlja i sigurnosti radnika na radnom mjestu.

15. Klijent će pratiti zdravlje svojih radnika, savjetovati se s njima i poticati ih na sudjelovanje u pitanjima zdravlja i sigurnosti u radnoj sredini. Ovo će obuhvaćati, između ostaloga, istragu nesreća, procjenu rizika i odabir zadataka.
16. Kada postoje posebni rizici povezani s određenim radnim aktivnostima koje mogu proizvesti štetne učinke na sigurnost i zdravlje radnika koji pripadaju osjetljivim skupinama s obzirom na dob, rod, invalidnost ili koji dugotrajno ili kratkotrajno boluju, klijent će provesti procjenu rizika i napraviti prilagodbe kako bi spriječio ozljede i ugrožavanje zdravlja.

Zdravlje i sigurnost domaćeg stanovništva

17. Klijent će ustanoviti i procijeniti s projektom povezane rizike i štetne posljedice po zdravlje i sigurnost moguće zahvaćenog stanovništva te će razviti mjere zaštite, sprječavanja i ublažavanja razmjernog stadiju, veličini i naravi projekta. Klijent će surađivati s mjerodavnim tijelima i drugim dionicima, prema potrebi, na mjerama i planovima za ublažavanje. Ove će mjere odgovarati pristupu hijerarhije mjera ublažavanja i dobroj međunarodnoj praksi.
18. Mjere za izbjegavanje ili ublažavanje učinaka projekta na zdravlje i sigurnost zahvaćenog stanovništva mogu biti odgovornost mjerodavnih tijela javne vlasti. U takvim okolnostima, klijent će pojasniti svoju ulogu i odgovornost u vezi obavještanja mjerodavnih tijela i suradnje s njima.

Posebni zahtjevi povezani s upravljanjem zdravljem i sigurnošću

Sigurnost oblikovanja infrastrukture, izgradnje i opreme

19. Klijent će u oblikovanje i projektiranje, izgradnju, rad i stavljanje izvan pogona konstrukcijskih elemenata ili sastavnih dijelova projekta ugraditi vrijednosti zdravlja i sigurnosti u skladu s dobrom međunarodnom praksom, vodeći računa o sigurnosnim rizicima koji se odnose na treće osobe i zahvaćene društvene sredine. Konstrukcijske će elemente oblikovati i izgraditi za to osposobljeni i iskusni stručnjaci. Vanjska revizija protupožarne sigurnosti i sigurnosti po život trebala bi se provesti i za postojeće građevine koje se upotrebljavaju za komunalne svrhe i za nove građevine prije njihove upotrebe ili puštanja u rad.
20. Izgradnju i preuređenja velikih razmjera građevina koje se upotrebljavaju za komunalne svrhe trebalo bi oblikovati u skladu s konceptom općeg pristupa.²
21. Kada su građevine ili objekti poput brana, industrijskih zaštitnih nasipa ili odlagališta pepela smješteni u visokorizičnim područjima te bi svaka greška ili kvar na njima mogli ugroziti sigurnost radnika i domaćeg stanovništva, klijent će posegnuti za uslugama jednog ili više stručnjaka koji raspolažu potrebnom spremom te odgovarajućim i dokazanim iskustvom rada na sličnim projektima, ali nisu povezani sa stručnjacima zaduženima za projektiranje i gradnju, radi obavljanja pregleda u što ranijoj fazi razvoja projekta, kao i tijekom njegovih kasnijih stadija poput projektiranja, gradnje, izvođenja i puštanja u rad.

Zaštita od opasnih materijala

² Opći pristup znači slobodan pristup ljudima svih dobi i sposobnosti u različitim situacijama i pod različitim okolnostima.

22. Klijent će spriječiti ili na najmanju mjeru svesti mogućnost izloženosti radnika i lokalnog stanovništva opasnim materijalima do čijeg bi ispuštanja moglo doći u sklopu projekta. Kada postoji mogućnost izloženosti radnika i lokalnog stanovništva opasnim materijalima, klijent će posvetiti potrebnu pažnju izbjegavanju ili svodenju njihove izloženosti na najmanju moguću mjeru tako što će promijeniti, nadomjestiti ili ukloniti okolnost ili tvar koja je uzrok opasnosti.
23. Kada su opasni materijali dio postojeće infrastrukture ili djelatnosti koje su sastavni dio projekta, klijent će obavljanju djelatnosti povezanih s početkom rada i stavljanjem izvan pogona pristupiti s posebnom pažnjom kako bi spriječio izlaganje radnika i domaće stanovništva tim opasnim materijalima. Ondje gdje se uporaba takvih materijala ne može izbjeći, klijent će, u skladu s dobrom međunarodnom praksom, poduzeti nužne mjere za rukovanje, skladištenje i prijevoz.
24. Klijent će poduzeti razumne napore kako bi osigurao siguran prijevoz sirovina i gotovih proizvoda, prijevoz i zbrinjavanje otpada, te će provesti mjere izbjegavanja ili nadzora nad izloženošću lokalnog stanovništva opasnim materijalima.

Sigurnost proizvoda

25. Kada projekt uključuje proizvodnju i/ili trgovinu potrošačkim proizvodima, klijent je dužan osigurati sigurnost proizvoda pomoću kvalitetnog oblikovanja i proizvodnih postupaka, kao i prikladnog skladištenja, rukovanja i prijevoza pri distribuciji proizvoda. Trebalo bi se voditi dobrom međunarodnom praksom, uključujući opće sigurnosne zahtjeve posebno povezane sa sigurnosnim standardima proizvoda i kodeksima prakse koji su svojstveni određenom području poslovanja i određenoj državi.
26. Klijent će utvrditi i procijeniti moguće rizike i učinke svojih proizvoda na zdravlje i sigurnost korisnika za trajanja postupka ocjene projekta. Pristup sigurnosti proizvoda trebao bi biti usklađen s hijerarhijom mjera ublažavanja i pobrinuti se da korisnici dobiju primjerene podatke o zdravstvenim i sigurnosnim rizicima proizvoda. U situacijama kada je riječ o proizvodima koji mogu ozbiljno ugroziti zdravlje, klijent će osigurati opoziv proizvoda te politiku povlačenja proizvoda i odgovarajuće postupke.

Sigurnost usluga

27. U situacijama kada projekt uključuje pružanje usluga lokalnom stanovništvu, klijent je dužan omogućiti sigurnost i kvalitetu tih usluga, uz pomoć prikladnih sustava upravljanja kvalitetom koji će osigurati da te usluge ne budu rizične za radnike i zahvaćeno stanovništvo te nemaju utjecaja na njihovu sigurnost i zdravlje.
28. U situacijama kada projekt uključuje pružanje javnih usluga klijent bi trebao usvojiti načelo općeg pristupa, u mjeri u kojoj je to moguće.

Sigurnost u prometu i na cesti

29. Klijent će ustanoviti, procijeniti i nadzirati moguće rizike povezane sa sigurnošću u prometu i na cesti koji predstavljaju opasnost za radnike i moguće zahvaćeno stanovništvo na čitavom području i za čitavog trajanja projekta te će, gdje je to primjereno, razviti mjere i planove za njihovo rješavanje. U slučaju projekata koji uključuju upotrebu pokretne opreme na javnim cestama i drugim vrstama infrastrukture, klijent će nastojati spriječiti nastanak ozljeda civila povezanih s upotrebom te opreme.

30. Klijent će voditi računa o mjerodavnim EU-ovim standardima za upravljanje sigurnošću na cestama i u prometu,³ utvrditi mjere sigurnosti na cestama te uključiti u oblikovanje proizvoda tehnički i financijski izvedive te troškovno učinkovite komponente sigurnosti na cestama, koje ublažavaju moguće učinke sigurnosti na cestama na zahvaćeno stanovništvo. Gdje je to moguće, klijent će omogućiti reviziju sigurnosti na cestama za svaki stadij projekta i rutinski će motriti izvještaje o nesrećama i nezgodama kako bi utvrdio i razriješio probleme ili negativne trendove u području sigurnosti. Za klijente s vozilima ili voznim parkovima (u vlasništvu ili najmu) klijent će osigurati odgovarajuću obuku radnika po pitanjima sigurnosti vozača i vozila. Klijent će se pobrinuti da su sva vozila povezana s projektom redovito održavana.

Prirodne opasnosti

31. Klijent će utvrditi i procijeniti moguće učinke i rizike prirodnih opasnosti, poput potresa, klizanja tla ili poplava koje su povezane uz projektne aktivnosti.
32. Klijent će izbjeći ili na najmanju moguću mjeru svesti pogoršavanje mogućih posljedica prirodnih opasnosti ili promjena u načinu uporabe zemljišta, do kojih bi moglo doći uslijed projektnih aktivnosti.

Izloženost bolestima

33. Kako bi pomogao spriječiti ili na najmanju moguću mjeru svesti mogućnost izlaganja radnika i lokalnog stanovništva bolestima, vodeći računa o različitoj izloženosti i većoj podložnosti osjetljivih skupina, klijent će razviti odgovarajuće mjere ublažavanja uz savjetovanje s mjerodavnim tijelima. Klijent će poduzeti mjere kako bi izbjegao ili na najmanju moguću mjeru sveo širenje zaraznih bolesti koje mogu biti povezane s priljevom privremenih i/ili stalnih radnika na projektu.
34. Kada se određena bolest učestalo javlja upravo među lokalnim stanovništvom na području utjecaja projekta, klijent se potiče da za čitavog trajanja projekta poboljšava uvjete koji bi mogli doprinijeti smanjivanju pobola kako među radnicima, tako i među lokalnim stanovništvom. Klijent će poduzeti mjere kako bi izbjegao ili na najmanju moguću mjeru sveo širenje zaraznih bolesti koje mogu biti povezane s priljevom privremenih i/ili stalnih radnika na projektu.

Pripravnost i odgovaranje na izvanredne okolnosti

35. Klijent će biti spreman reagirati na slučajeve, nesreće i hitne slučajeve na način primjeren poslovnim rizicima povezanim s projektom i uz nužnost da se spriječe ili na najmanju moguću mjeru svedu mogući štetni učinci, u skladu sa zahtjevima mjerodavnih propisa.⁴
36. Klijent će ustanoviti i procijeniti opasnosti od većih nesreća, te poduzeti nužne mjere kako bi izbjegao velike nesreće ili ograničio njihove štetne učinke na radnike, zahvaćeno stanovništvo i okoliš, a radi osiguravanja visokog stupnja zaštite ljudi i okoliša na dosljedan i djelotvoran način. Te će mjere biti utvrđene u politici sprječavanja većih nesreća i pripravnosti na izvanredna stanja, kao i u odgovarajućem planu upravljanja uključenom u klijentov sveukupni ESMS. Ovaj plan mora obuhvaćati organizacijski ustroj, odgovornosti, postupke, komunikaciju, obuku, potrebna sredstva i druge pretpostavke nužne za provedbu

³ U skladu s ciljevima Direktive 2008/96/EC od 19. studenog 2008. o sigurnosti cestovne infrastrukture.

⁴ Kao što je razrađeno Direktivom 2012/18/EU od 4. srpnja 2012. o sprječavanju velikih nesreća koje uključuju opasne tvari, kojom je nadopunjena i nakon toga dokinuta Direktiva Vijeća 96/82/EZ (Direktiva EU SEVESO III).

te politike kako bi se osiguralo da je klijent sposoban za djelotvorno odgovaranje na izvanredne okolnosti povezane s opasnostima koje donosi projekt, s općim ciljem:

- zaustavljanja, ograničavanja i nadziranja štetnih događaja kako bi se njihove posljedice svele na najmanju moguću mjeru i kako bi se ograničilo nanošenje štete ljudima, okolišu i imovini;
- provođenja mjera nužnih za zaštitu ljudi i okoliša od posljedica većih nesreća;
- pružanja nužnih obavijesti mjerodavnim hitnim službama ili tijelima, kao i moguće zahvaćenim radnicima i pripadnicima javnosti;
- osiguravanja vraćanja u prijašnje stanje i čišćenja okoliša nakon većih nesreća.

37. U slučaju projekata kod kojih postoji rizik od velikih nesreća, klijent će surađivati s mjerodavnim tijelima i stanovništvom zahvaćenim projektom i pomagati u njihovim pripremama za djelotvorno odgovaranje na izvanredna stanja. Ako su domaća nadležna tijela ili službe slabo opremljeni ili uopće nisu opremljeni za djelotvorno odgovaranje, klijent će odigrati aktivnu ulogu u pripremanju za izvanredne okolnosti povezane s projektom i odgovaranju na njih te će zorno pokazati svoju sposobnost odgovaranja na razumno predvidive štetne događaje, bilo sam ili posredstvom drugih.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 5:

Otkup zemljišta, nedobrovoljno preseljavanje i izmještanje poslovnih djelatnosti

Uvod

1. Nedobrovoljno preseljavanje odnosi se na fizičko raseljavanje (premještanje ili gubitak doma) i na izmještanje poslovnih djelatnosti (zbog gubitka imovine ili dobara i/ili gubitka pristupa imovini ili dobrima s posljedicom gubitka izvora prihoda ili sredstava za život) uslijed otkupa zemljišta¹ i/ili ograničavanja korištenja zemljištem povezanog s projektom.²
2. Preseljenje se smatra nedobrovoljnim kada pogođeni pojedinci ili skupine nemaju pravo odbiti otkup zemljišta ili ograničavanje korištenja zemljištem koje dovodi do izmještanja. To se događa u slučajevima: (i) zakonitog izvlaštenja ili ograničavanja korištenja zemljištem na temelju prava države izvlaštenja u javne svrhe;³ (ii) sporazumne nagodbe kod koje kupac ima pravo pribjeći izvlaštenju ili nametnuti zakonska ograničenja na korištenje zemljištem u slučaju neuspjeha pregovora s prodavateljem.
3. Primjena ovog IZ-a podupire i u skladu je s općim poštivanjem i uvažavanjem ljudskih prava i sloboda, a posebno prava na primjeren stambeni prostor i stalno poboljšanje životnih uvjeta.⁴ U slučajevima kada je do raseljavanja već došlo uslijed sukoba, ovaj IZ rukovodi se primjenom Općih načela na području unutarnjeg raseljavanja.⁵
4. Ako se njime propisno ne upravlja, nedobrovoljno preseljenje može dovesti do dugoročnih nevolja i osiromašenja pogođenih osoba i skupina, kao i do štete na okolišu te nepovoljnih društveno-gospodarskih posljedica na područjima na koja su te osobe i skupine preseljene. U određenim okolnostima, loše izvedeno nedobrovoljno preseljenje može dovesti do pokretanja sudskih postupaka protiv klijenta. Upravo je zbog toga nedobrovoljno preseljavanje potrebno izbjeći. No ako je ono neizbježno, preseljavanje treba svesti na najmanju moguću mjeru ili je potrebno pomno isplanirati i provesti odgovarajuće mjere za ublažavanja štetnih posljedica po raseljene osobe i domaćinske sredine.⁶ Iskustvo pokazuje kako izravno uključivanje klijenta u djelatnosti preseljenja i obavljanje ocjene u što ranijem stadiju osmišljanja projekta može dovesti do troškovno učinkovite, djelotvorne i pravodobne provedbe tih djelatnosti, kao i do promicanja inovativnih pristupa poboljšavanju životnih uvjeta i standarda osoba zahvaćenih preseljenjem.

Ciljevi

5. Ciljevi ovog IZ-a su:
 - izbjeći nedobrovoljno preseljavanje ili, kada je neizbježno, barem ga svesti na najmanju moguću mjeru istraživanjem zamjenskih projektnih rješenja;
 - ublažiti štetne društvene i gospodarske posljedice otkupa zemljišta ili ograničavanja prava pogođenih osoba na pristup te korištenje imovinom i zemljištem: (i)

¹ Otkup zemljišta obuhvaća izravnu kupnju posjeda a i kupnju stvarnih prava kao što je služnost ili pravo prolaza.

² Primjeri obuhvaćaju gubitak prava rudarskih obrtnika na pristup podzemnom rudnom blagu u vlasništvu države, gubitak prava pristupa ribolovnim područjima na moru uslijed projektnih djelatnosti; ograničenje prava pristupa dobrima smještenim u zonama zabrane koje je odredila država, a klijent ih nije otkupio; i dokazano smanjenje prinosa u poljoprivredi, stočarstvu, šumarstvu lovu i ribarstvu uslijed poremećaja i/ili onečišćenja povezanih s projektom.

³ Takva ograničavanja mogu uključivati ograničenja pristupa zakonski zaštićenim i međunarodno priznatim područjima od značaja za biološku raznolikost.

⁴ Opća deklaracija o pravima čovjeka i Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima.

⁵ Ured visokog povjerenika za ljudska prava: Opća načela na području unutarnjeg raseljavanja.

⁶ Domaćinska sredina je svaka sredina koja prihvaća raseljene osobe.

- osiguravanjem naknade za gubitak imovine prema njenoj zamjenskoj vrijednosti;⁷ (ii) vođenjem brige o tome da se djelatnosti preseljenja provode uz odgovarajuće obavješćivanje javnosti, savjetovanja i upućeno sudjelovanje zahvaćenih osoba;
- obnoviti ili, gdje je god to izvedivo, poboljšati životne uvjete i standarde raseljenih osoba⁸ na razinu od prije raseljavanja;
 - poboljšati uvjete življenja fizički raseljenih osoba osiguravanjem odgovarajućeg stambenog prostora,⁹ uključujući sigurnost prava posjeda u mjestu preseljenja.¹⁰

Područje primjene

6. Ovaj se IZ primjenjuje na fizičko raseljavanje ili izmještanje poslovnih djelatnosti, koje može biti potpuno, djelomično, trajno ili privremeno, a posljedica je sljedećih vrsta pravnih poslova:
 - stjecanja prava na zemljište ili korištenje zemljištem za potrebe projekta slijedom izvlaštenja ili drugih prisilnih postupaka;
 - stjecanja zemljišnih prava za potrebe projekta slijedom sporazumne nagodbe s vlasnikom imovine ili osobama sa zakonskim pravima na zemljištu, uključujući običajna ili ustaljena prava koja su priznata ili ih je moguće priznati u skladu sa zakonima dotične države, ako bi neuspjeh predmetnih pregovora za posljedicu imao izvlaštenje ili kakav drugi prisilni postupak;
 - nametanja ograničenja uslijed kojih ljudi gube pristup materijalnim sredstvima ili prirodnim dobrima, bez obzira na to jesu li ta prava na ograničenje stečena pregovorima, izvlaštenjem, prisilnim otkupom ili na temelju vladinog propisa.
7. Zahtjevi i odgovornosti u odnosu na raseljene osobe koje na zemljištu u svojem posjedu nemaju niti na njega ne polažu nikakvo zakonsko pravo koje je moguće priznati, sadržani su u nastavku teksta u točkama 18., 32. i 37.
8. Ovaj se IZ ne primjenjuje na preseljenje koje je posljedica dobrovoljno sklopljenih pravnih poslova sa zemljištem (tržišnih poslova u kojima prodavatelj nema obvezu prodaje, a kupac ne može pribjeći izvlaštenju ili kakvom drugom prisilnom postupku u slučaju

⁷ Obično se izračunava kao tržišna vrijednost imovine, uvećana za transakcijske troškove vezane uz naknadu za gubitak imovine prema njenoj zamjenskoj vrijednosti. Izračun zamjenske vrijednosti je složen zbog moguće raznovrsnosti zemljišta, polagatelja prava na njegovo korištenje i različitih stupnjeva razvijenosti tržišta nekretnina u zemljama članicama. Zbog toga bi se klijenti trebali upoznati i posavjetovati sa svim osobama i skupinama koje će biti razmještene uslijed otkupa zemljišta, kao i s domaćinskim sredinama koje će prihvatiti osobe zahvaćene preseljenjem, a kako bi prikupili odgovarajuće podatke o pravima koja postoje ili se polažu na predmetno zemljište, te njegovom korištenju. Metodu vrednovanja kojom se određuje trošak zamjene treba dokumentirati u odgovarajućim planovima preseljenja i/ili ponovnog stvaranja pretpostavki za život. Kada su tržišta nekretnina još uvijek u stadiju stvaranja, klijenti bi procjenu vrijednosti trebali tražiti od neovisnih stručnih procjenitelja (ili, ako stručnih procjenitelja nema, drugih stručnjaka koji raspolažu mjerodavnim znanjem i iskustvom i prihvatljivi su za EBRD i klijenta). Vidi bilješke 12. i 14. u nastavku.

⁸ Tu se može raditi o osobama koje na zemljištu imaju ili na njega polažu prava koja se mogu zakonski priznati, osobama koje na zemljište polažu običajna prava, osobama koja na zemljištu nemaju niti na njega ne polažu prava koja se mogu zakonski priznati ili sezonskim korisnicima dobara poput pastirskih/ribarskih obitelji, lovaca i skupljača koji s domaćim stanovništvom na projektnom područja mogu biti u gospodarskim odnosima uzajamne zavisnosti.

⁹ Primjerenost stambenog prostora ili doma može se mjeriti prema njegovoj kakvoći, sigurnosti, priuštivosti, pogodnosti za stanovanje, primjerenosti kulturi korisnika, pristupačnosti i značajkama mjesta na kojem se nalazi. Primjerenim stambenim zbrinjavanjem trebao bi se omogućiti pristup mogućnostima zapošljavanja, tržištima i osnovnoj infrastrukturi i uslugama poput vodoopskrbe i odvodnje, opskrbe električnom energijom, zdravstvene skrbi te odgoja i obrazovanja. Klijenti bi trebali predvidjeti ove vidove primjerenog stambenog zbrinjavanja kako bi u mjestu preseljenja ponudili bolje životne uvjete, naročito osobama koje na zemlji u svojem posjedu nemaju, niti na nju polažu zakonska prava koja je moguće priznati.

¹⁰ Raseljene osobe uživaju sigurnost posjeda u mjestu preseljenja ako su tamo u najvećoj mogućoj mjeri zaštićene od prisilnog iseljenja.

neuspjeha pregovora) i gdje se takvim pravnim poslom utječe samo na osobe koje imaju zakonsko pravo.

9. Primjenjivost ovog IZ-a utvrđuje se tijekom postupka okolišne i socijalne procjene u skladu s mjerilima postavljenima u točkama 6. do 8. Ako je nedobrovoljno preseljenje već nastupilo, ocjenom će se utvrditi: (i) je li došlo do nekih propusta; i (ii) mjere za njihovo ispravljanje nužne kako bi se osiguralo pridržavanje ovoga IZ-a. Potom će se dogovorno utvrditi plan djelovanja.

Zahtjevi

10. Klijenti se potiču da zemljišna prava, kada god je moguće, kupuju na temelju sporazumnih nagodbi, čak i ako raspolažu pravnim sredstvima za stjecanje pristupa zemljištu bez pristanka prodavatelja. Sporazumna nagodba pripomaže izbjegavanju izvlaštenja i otklanjanju potrebe za iskorištavanjem državne ovlasti za prisilno izmještanje ljudi. Sporazumna nagodba obično se može postići osiguravanjem poštene i primjerene naknade te drugih poticaja ili pogodnosti za zahvaćene osobe ili skupine, kao i ublažavanjem nerazmjera u upućenosti i pregovaračkoj moći.

Izbjegavanje ili svodenje raseljavanja na najmanju moguću mjeru

11. Klijent će razmotriti sva moguća izvediva projektna rješenja kako bi izbjegao fizičko raseljavanje i/ili izmještanje poslovnih djelatnosti ili ga barem sveo na najmanju moguću mjeru, uz vođenje računa o ravnoteži okolišnih, socijalnih i poslovnih troškova i koristi.

Savjetovanja

12. Od najranije faze i kroz sve djelatnosti preseljenja klijent će uključiti zahvaćene muškarce i žene, uključujući domaćinske sredine. To će omogućiti njihovo rano i upućenije sudjelovanje u postupcima odlučivanja povezanima s preseljenjem, a prema IZ-u 10:
 - zahvaćenim osobama mora se pružiti prilika za sudjelovanje u zahtjevima za ostvarivanje prava, pregovorima o kompenzacijskim paketima, pomoći pri preseljenju, prikladnosti predloženih mjesta preseljenja i predloženim rokovima;
 - na savjetovanja koja uključuju pripadnike starosjedilačkih naroda (kako je predviđeno u IZ-u 7), kao i pojedince osjetljivih skupina primjenjuju se dodatne odredbe;¹¹
 - savjetovanja će se nastaviti tijekom provedbe, praćenja i ocjene isplate naknada i samog preseljenja kako bi postignuta ostvarenja bila u skladu s ciljevima postavljenim ovim IZ-om.
13. Klijent bi trebao voditi računa o svim pojedincima i skupinama koji bi mogli biti u nepovoljnom ili osjetljivom položaju. Poglavitito, klijent će poduzeti sve da osjetljivim skupinama u postupku preseljenja osigura da ne budu stavljene u nepovoljniji položaj, da budu u potpunosti upućene u svoja prava i svjesne njihova postojanja te da budu u stanju ravnopravno sudjelovati u mogućnostima i pogodnostima koje pruža preseljenje. Te skupine treba prepoznati kroz postupak okolišne i socijalne procjene (kao što je opisano u IZ 1).

¹¹ U smislu ove politike, pojam "ugrožene skupine" odnosi se na ljude koji zbog spolnog identiteta, etničke pripadnosti, dobi, invaliditeta, ekonomskih teškoća ili socijalnog položaja mogu učincima projekta biti pogođeni teže od drugih i koji bi mogli biti ograničeni u svojoj sposobnosti traženja ili iskorištavanja dobrobiti koje projekt nudi. U ugrožene pojedince i/ili skupine ubrajaju se i osobe koje žive ispod praga siromaštva, osobe bez zemlje, starije osobe, kućanstva koja vode žene i djeca, izbjeglice, osobe raseljene unutar zemlje, etničke manjine, skupine koje ovise o određenim prirodnim dobrima i druge raseljene osobe koje možda nisu zaštićene domaćim zakonodavstvom i/ili međunarodnim pravom.

Društveno-gospodarske procjene i popis stanovništva

14. Klijent će obaviti procjene polaznoga društveno-gospodarskog stanja osoba zahvaćenih projektom, uključujući učinke na otkup zemljišta i ograničavanje korištenja zemljištem. Procjenom će utvrditi učinke projekta unutar društvenog konteksta te potrebe i prava zahvaćenih osoba i razraditi odgovarajuće postupke da učinke preseljenja svede na najmanju mjeru i ublaži ih.
15. Klijent će obaviti podroban popis stanovništva kako bi: (i) utvrdio osobe koje će biti razmještene projektom; (ii) odredio tko ispunjava uvjete za naknadu i pomoć; (iii) izradio popis zahvaćene zemlje i posjeda. Popisom stanovništva vodit će se računa o potrebama za sezonskim korisnicima dobara koji možda neće biti prisutni na području projekta u vrijeme obavljanja popisa stanovništva.
16. U odsutnosti posebnih postupaka domaće vlasti, klijent će uspostaviti krajnji rok za ostvarivanje navedenih prava iz mjerodavnih propisa u skladu s redoslijedom projekta. Često je najprimjerenije da je krajnji rok unutar polaznih procjena ili popisa stanovništva. Podatak o krajnjem roku bit će jasno potvrđen i objavljen na čitavom području projekta. Uspostava krajnjeg roka pruža jasnoću u pogledu podobnosti za naknadu i pomoć. Osobe koje se u mjesto provedbe projekta dosele po isteku krajnjeg roka nemaju pravo na naknadu ni na drugačiju pomoć.

Naknada za raseljene osobe

17. Klijent će svim raseljenim osobama i skupinama ponuditi naknadu za gubitak imovine u punoj zamjenskoj vrijednosti¹² i drugu pomoć. Ovime se želi životne uvjete i standard raseljenih osoba¹³ dovesti na razinu koja je postojala prije raseljavanja ili, gdje je god to izvedivo, poboljšati. Mjere će se temeljiti na zemlji, dobrima, plaćama i/ili poslovnim djelatnostima. Mjerila za određivanje naknade bit će transparentna i dosljedno će se primjenjivati u okviru čitavog projekta. Naknada će se dostaviti prije raseljavanja ili nametanja ograničavanja pristupa. Kada raseljene osobe žive od zemlje ili kada je zemlja u zajedničkom vlasništvu, klijent će, gdje god je to izvedivo, ponuditi naknadu u vidu zemlje, vodeći računa o sezonskim i poljoprivrednim rasporedima. Klijent će raseljenim osobama i skupinama pružiti mogućnosti da iz projekta izvuku odgovarajuće razvojne koristi.
18. Raseljene osobe mogu se podijeliti na osobe: (i) koje imaju službena zakonska prava na zemljištu (uključujući običajna i ustaljena prava priznata domaćim zakonima); (ii) koje u vrijeme popisa stanovništva nemaju službena zakonska prava na zemljištu, ali na njega polažu pravo koje je priznato ili ga je moguće priznati u skladu s domaćim zakonima ili (iii) koje na zemljištu koje zaposjedaju nemaju niti na njega polažu pravo koje je moguće priznati.
19. Isprave o pravu vlasništva ili posjeda, poput vlasničkih listova i ugovora o najmu (uključujući bankovne račune otvorene radi uplate naknade), moraju biti ispostavljene na ime obaju bračnih drugova ili samohranih osoba koje su glave kućanstva, već prema okolnostima. Ostalu pomoć pri preseljenju, kao što su stručno usavršavanje, pristup

¹² Iznos naknade za izgublenu imovinu trebao bi se obračunavati u punoj zamjenskoj vrijednosti uvećanoj za transakcijske troškove. Za gubitke čiju vrijednost nije lako procijeniti ili nadoknaditi u novčanom smislu, prikladno bi rješenje mogla biti naknada u naravi. No, ta se naknada treba sastojati od robe ili dobara jednake ili veće vrijednosti te koja su primjerena domaćoj kulturi. Vidi bilješke 7. i 14.

¹³ Sredstva za život mogu se sastojati od osobnog dohotka iz radnog odnosa i/ili prihoda pojedinaca, obitelji i/ili zajednica od iskorištavanja resursa.

zajmovima i mogućnosti zapošljavanja, potrebno je učiniti jednako dostupnom muškarcima i ženama te ju prilagoditi njihovim potrebama.

20. Klijent bi trebao razmotriti mogućnost da ponudi zamjenske metode i/ili načine za osiguravanje naknade posebno u zemljama i regijama gdje je manje vjerojatno da žene imaju pristup službenim financijskim ustanovama i/ili da imaju bankovne račune. U slučajevima kada domaćim propisima ili sustavima uživanja posjeda ženama nije priznato pravo na stjecanje vlasništva ili zamjene vlasništva, potrebno je predvidjeti mjere kojima će se, koliko je god to moguće, osigurati da žene imaju pristup u sigurnost prava posjeda.

Žalbeni postupak

21. Klijent će uspostaviti učinkovit žalbeni mehanizam u što ranijoj fazi procesa. Radit će se u skladu s ovim IZ-om, a prema ciljevima i načelima IZ-a 10, kako bi se pravodobno zaprimilo i krenulo u rješavanje konkretnih prigovora koje u vezi s naknadom i premještanjem iznesu raseljene osobe i/ili pripadnici domaćinskih sredina. U njemu će biti predviđen mehanizam traženja zaštite osmišljen radi nepristranog rješavanja sporova.

Okvir za preseljenje i/ili ponovno stvaranje pretpostavki za život

22. Tamo gdje prava priroda, veličina otkupa zemljišta ili ograničenja u korištenju zemljištem u vezi s mogućnošću projekta da izazove fizičko raseljavanje i/ili izmještanje poslovnih djelatnosti nisu prepoznate kroz razvojne faze projekta, bit će osmišljen okvir za preseljenje i/ili ponovno stvaranje pretpostavki za život. Ovaj će okvir postaviti opća načela, postupke i okvirna prava u skladu s IZ-om 10. Jednom kada su utvrđeni pojedini dijelovi projekta i kada su dostupni nužni podaci, okvir će služiti kao osnova za razvoj detaljnog plana djelovanja za preseljenje (eng. RAP) ili plana za ponovno stvaranje pretpostavki za život (eng. LRP) u skladu s točkama 26. do 39. u nastavku.

Praćenje

23. Praćenje provedbe preseljenja i ponovnog stvaranja pretpostavki za život obavljat će se u skladu s IZ-om 1, a treba uključivati sudjelovanje ključnih dionika, poput zahvaćenoga lokalnog stanovništva.
24. Ovisno o razmjerima preseljenja u sklopu određenog projekta, možda bi bilo dobro da klijent naruči neovisno izvješće o izvršenju RAP-a/LRP-a, kako bi se utvrdilo jesu li ispunjene sve njegove odredbe. Izvješće o izvršenju trebalo bi sastaviti tek kada su poznati svi ulazi u proces, uključujući sve razvojne inicijative. Izvješće može utvrditi daljnje korake koje klijent mora obaviti. U većini bi slučajeva provedbom mjera potrebnih za ispravljanje propusta uočenih tijekom izvješćivanja trebale prestati i obveze klijenta povezane s preseljenjem, isplatom naknada, ponovnim stvaranjem pretpostavki za život i osiguravanjem razvojnih pogodnosti.

Raseljavanje

25. Otkup zemljišta i/ili ograničavanje korištenja zemljištem za potrebe projekta može dovesti do fizičkog raseljavanja osoba, kao i njihovih poslovnih djelatnosti. Shodno tome, moguća je istovremena primjena zahtjeva iz ovoga IZ-a povezanih s fizičkim raseljavanjem i izmještanjem poslovnih djelatnosti. U takvim slučajevima izričiti zahtjevi za izmještanje poslovnih djelatnosti ustanovljeni u točkama 36. do 39. moraju biti ugrađeni u planove djelovanja odnosno okvire za preseljenje.

Fizičko raseljavanje

26. U slučaju pravnih poslova opisanih u točki 6., a koji uključuju fizičko raseljavanje ljudi, klijent će razraditi plan djelovanja za preseljenje, koji će u najmanju ruku sadržavati mjerodavne zahtjeve navedene u ovom IZ-u, bez obzira na broj zahvaćenih osoba. Plan će biti osmišljen radi ublažavanja štetnih posljedica preseljenja, prepoznavanja mogućih razvojnih koristi i utvrđivanja prava svih skupina zahvaćenog stanovništva (uključujući domaćinske sredine), uz posvećivanje posebne pozornosti osjetljivim pojedincima. Plan će opisati sve postupke o pravnim poslovima stjecanja zemljišnih prava, kao i mjere za naknadu i djelatnosti preseljenja. U njemu će se utvrditi postupci praćenja i ocjene provedbe planova preseljenja te, prema potrebi, poduzimanja mjera za ispravljanje propusta.
27. Obuhvat i detaljnost RAP-a razlikovat će se s obzirom na razmjere preseljenja i složenost mjera potrebnih za ublažavanje njegovih štetnih posljedica. U svakom slučaju, u njemu će biti opisani načini i sredstva ostvarivanja ciljeva iz ovog IZ-a.
28. RAP bi trebao sadržavati mjere kojima će se osigurati da raseljenim osobama, gdje god je to moguće, bude pružena pravna pomoć kako bi im se omogućilo ispunjavanje upravnopravnih zahtjeva prije otkupa zemljišta i, prema potrebi, traženje pravne zaštite pred sudovima.
29. Klijent će se savjetovati sa zahvaćenim pojedincima u pripremanju RAP-a i sažeti podatke sadržane u RAP-u radi njihova iznošenja javnosti kako bi zahvaćenom stanovništvu omogućio da stekne uvid u postupke ostvarivanja prava na naknadu i spozna što može očekivati u pojedinim stadijima projekta (npr. kada će im biti pružena ponuda, koliko će vremena imati za odgovor te koji su im žalbeni i sudski postupci na raspolaganju ako pregovori ne uspiju).
30. Ako se ljudi koji žive na projektnom području moraju preseliti na neko drugo mjesto, klijent će: (i) raseljenim osobama ponuditi da se opredijele za neko od izvedivih rješenja u pogledu preseljenja, uključujući, prema okolnostima, zamjenski stambeni prostor ili novčanu naknadu i (ii) pružiti pomoć pri preseljenju u skladu s potrebama pojedinih skupina raseljenih osoba, uz posvećivanje posebne pozornosti potrebama siromašnih i osjetljivih pojedinaca. Zamjenski stambeni prostor i/ili novčana naknada stavit će se na raspolaganje prije preseljenja. Nova naselja izgrađena za potrebe preseljenja izmještenih osoba pružat će najmanje životne uvjete kakvi su postojali prije izmještanja i, prema mogućnostima, održive i povoljne prilike za unaprjeđivanje životnog standarda.
31. U slučaju fizički raseljenih osoba koje prema točki 18. spadaju u skupinu (i) ili (ii) klijent će im na izbor ponuditi zamjensku imovinu jednake ili veće vrijednosti ili novčanu naknadu u punoj zamjenskoj vrijednosti, ovisno o okolnostima.¹⁴
32. U slučaju fizički raseljenih osoba koje prema točki 18. spadaju u skupinu (iii) klijent će im ponuditi izbor mogućih rješenja za primjereno stambeno zbrinjavanje uz sigurnost posjeda,

¹⁴ Plaćanje novčane naknade za izgublenu imovinu može biti primjereno kada: (i) osobe u pitanju ne žive od zemlje; (ii) osobe u pitanju žive od zemlje, ali zemljište koje se preuzima za potrebe projekta predstavlja tek djelić zahvaćene imovine, a preostalo zemljište je ekonomski dostatno; (iii) postoje aktivna tržišta zemljišta, stambenih nekretnina i rada, raseljene osobe ih koriste, a ponuda zemljišta i stambenog prostora je dostatna. Iznos novčane naknade trebao bi biti dovoljan za zamjenu izgubljenog zemljišta i ine imovine po punoj zamjenskoj vrijednosti na domaćim tržištima. Vidi bilješke 7. i 12. u nastavku.

kako bi im omogućio zakonito preseljenje bez potrebe za suočavanjem s opasnošću od prisilnog iseljavanja.

- Naknada u naravi nudi se umjesto novčane naknade kad god je to izvedivo, uz uvjet da je moguće dokazati postojanje okolnosti opisanih u bilješki 14. Navedeno se odnosi na osobe koje imaju običajna i ustaljena prava priznata zakonima dotične države, na polagatelje prava koji prije isteka krajnjeg roka na zemljištu nisu imali službena zakonska prava, ali koji pravo na to zemljište ili imovinu polažu primjerice na temelju bespravnog posjeda¹⁵ i, ovisno od uvjetima navedenima pod točkom 18., na osobe koje na zemljištu koje zaposjedaju nemaju niti na njega polažu zakonsko pravo koje je moguće priznati.
 - Na temelju savjetovanja s takvim raseljenim osobama, klijent će im pružiti odgovarajuću pomoć pri preseljenju kako bi svoj životni standard u prikladnoj zamjenskoj sredini vratili na prijašnju razinu, a po mogućnosti i poboljšali.¹⁶
33. U slučaju da je pogođena osoba odbila ponuđenu naknadu koja ispunjava zahtjeve iz ovog IZ-a te je slijedom toga pokrenut postupak izvlaštenja ili neki drugi zakonski postupak, klijent će istražiti mogućnosti suradnje s nadležnim državnim tijelom i, ako mu ono to dopusti, odigrati aktivnu ulogu u planiranju, provedbi i praćenju preseljenja.
34. Klijent će odrediti i procijeniti moguće štetne posljedice po domaćinske skupine koje bi mogle biti pogođene procesom preseljenja. Svaku mjeru za njihovo ublažavanje, usuglašenu s domaćinskom sredinom, treba predvidjeti RAP-om.
35. Kada je pripadnike starosjedilačkih naroda potrebno fizički izmjestiti sa zemljišta koje na temelju običajnog ili ustaljenog prava zajednički zaposjedaju i upotrebljavaju, klijent će ispuniti mjerodavne zahtjeve iz ovog IZ-a, kao i IZ-a 7.

Izmještanje poslovnih djelatnosti

36. U slučaju pravnih poslova opisanih u točki 6., koji uključuju izmještanje samo poslovnih djelatnosti, klijent će ih razraditi i provesti u LRP-u. LRP-om će se utvrditi prava zahvaćenih pojedinaca i skupina te se osigurati njihovo ostvarivanje na transparentan, dosljedan i pravedan način.
37. Ako je nekim pravnim poslom koji se svojom vrstom ubraja u poslove opisane u točki 6. prouzročen gubitak prihoda ili sredstava za život tako što je primjerice određenoj osobi prekinuto ili ukinuto pravo pristupa njezinu radnom mjestu ili proizvodnim dobrima, i to bez obzira na to je li zahvaćena fizičkim raseljavanjem ili nije, klijent će:
- osobama čije su poslovne djelatnosti izmještene žurno nadoknaditi gubitak imovine ili pristup imovini. Ovaj proces trebao bi se pokrenuti prije raseljenja. Kada naknadu plaća neko nadležno državno tijelo, klijent je s tim tijelom dužan surađivati radi pomoći u ubrzavanju isplate;
 - u slučaju da su otkupom zemljišta zahvaćene poslovne zgrade, vlasniku tvrtke nadoknaditi: (i) troškove ponovne uspostave poslovne djelatnosti na nekom drugom mjestu; (ii) gubitak čiste dobiti tijekom prijelaznog razdoblja i (iii) troškove seljenja i ponovnog postavljanja pogona, postrojenja i druge opreme, prema određenom slučaju;
 - osobama koje na zemljištu imaju ili na njega polažu zakonska prava koja su priznata ili ih je moguće priznati u skladu s domaćim zakonima (npr. poljoprivrednu površinu ili

¹⁵ Način stjecanja vlasništva na nekretnini uživanjem posjeda u zakonski propisanom trajanju, uz određene uvjete.

¹⁶ Preseljenje bespravnih stanovnika gradskih područja često ima dobrih i loših strana. Na primjer, preseljene obitelji mogu dobiti sigurnost posjeda, ali mogu izgubiti prednosti položaja svog dotadašnjeg mjesta boravka.

poslovni prostor) potrebno je osigurati zamjensku imovinu jednake ili veće vrijednosti ili novčanu naknadu u punoj zamjenskoj vrijednosti, ovisno o slučaju (kao što je navedeno u točki 18. (i) i (ii));

- pružiti pomoć kojom će neutralizirati svaki gubitak dobara u zajedničkom posjedu domaćeg stanovništva.¹⁷ Ovo može poprimiti oblik mjera poboljšanja proizvodnosti preostalih dobara kojima to stanovništvo ima pristup, naknade u naravi ili novcu za gubitak pristupa ili osiguranja pristupa zamjenskim izvorima izgubljenog dobra;
- osobama čije su poslovne djelatnosti izmještene, a koje na zemljište ne polažu nikakva prava koja se mogu zakonski priznati (vidi točku 18. (iii)), nadoknaditi izgubljenu imovinu (poput usjeva, sustava navodnjavanja i drugih poboljšanja zemljišta) osim samog zemljišta, i to u punoj zamjenskoj vrijednosti. Bespravnim useljenicima koji su u želji da iskoristite priliku na projektno područje pristigli po isteku krajnjeg roka klijent nije dužan osigurati nikakvu naknadu niti pružiti bilo kakvu pomoć;
- osobama čije su poslovne djelatnosti izmještene i čija su životna sredstva ili visina primanja pretrpjeli štetne posljedice pružiti dodatnu ciljanu pomoć (npr. kreditne pogodnosti, obuku ili mogućnosti zapošljavanja) i mogućnosti za vraćanje ili, po mogućnosti, poboljšati prijašnje sposobnosti zarađivanja, razine proizvodnje i životnog standarda. U slučaju tvrtki koje su uslijed projektom izazvanog izmještanja imale privremene gubitke ili prestale s poslovanjem, pravo na takvu pomoć ostvaruju i njihovi vlasnici i zaposlenici koji su izgubili redovno primanje ili radno mjesto;
- pružiti prijelaznu potporu osobama čije su poslovne djelatnosti izmještene, a koja će se temeljiti na razumnoj procjeni vremena koje im je potrebno da povrate svoju sposobnost zarađivanja, razinu proizvodnje i životni standard, prema potrebi.

38. Podatke sadržane u LRP-u klijent će sažeti radi njihova iznošenja javnosti, kako bi zahvaćenom stanovništvu omogućio da stekne uvid u postupke ostvarivanja prava na naknadu i spozna što može očekivati u pojedinim stadijima projekta.

39. Kada su izmještanjem poslovnih djelatnosti (ali ne i preseljenjem) uslijed otkupa zemljišta za potrebe projekta zahvaćeni pripadnici starosjedilačkih naroda, klijent će poštivati mjerodavna načela iz ovog IZ-a, kao i IZ-a 7.

Gubitak pristupa javnim sadržajima¹⁸

40. Kada projekt za sobom povlači gubitak pristupa javnim sadržajima, klijent će, u skladu s IZ-om 10, obaviti prikladna savjetovanja s pogođenim domaćim stanovništvom radi utvrđivanja i usuglašavanja prikladnoga zamjenskog rješenja gdje je god to moguće.

Odgovornosti privatnog sektora u slučaju preseljenja koja provodi država

41. Postoje slučajevi kada je za otkup zemljišta i preseljenje odgovorna domaćinska država. U tim će slučajevima klijent s nadležnim državnim tijelom, u mjeri u kojoj mu ono to dopusti, surađivati na ostvarivanju ciljeva u skladu ovim IZ-om. K tome, ako su mogućnosti države ograničene, klijent će odigrati aktivnu ulogu u planiranju, provedbi i praćenju preseljenja. Klijent će izraditi plan (ili okvir) koji će, zajedno s dokumentacijom koju pripremi nadležno državno tijelo, ispunjavati zahtjeve ovog IZ-a. Klijent bi u svoj plan trebao uvrstiti: (i) opis prava raseljenih osoba predviđenih mjerodavnim zakonima i propisima; (ii) mjere koje predlaže za prevladavanje svih razlika između tih prava i zahtjeva postavljenih

¹⁷ Tu se, primjerice, može raditi o površinama za ispašu i lov, šumskim dobrima koja se ne koriste za dobivanje drvne građe (npr. ljekovito bilje, materijali za gradnju i obrte), šumskim parcelama koje se koriste za dobivanje drvne građe i drva za ogrjev; vodnim resursima za poljoprivredu, rekreaciju ili ulov ribe.

¹⁸ Gubitak kulturnih dobara obuhvaćen je IZ-om 8.

ovim IZ-om i (iii) financijske i provedbene odgovornosti nadležnoga državnog tijela i/ili klijenta.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 6:

Očuvanje biološke raznolikosti i održivo gospodarenje živim prirodnim dobrima

Uvod

1. Ovaj izvedbeni zahtjev (IZ) uvažava da su očuvanje biološke raznolikosti¹ i održivo gospodarenje živim prirodnim dobrima² temelji okolišne i socijalne održivosti.
2. Ovaj IZ uvažava važnost održavanja osnovne ekološke funkcije ekosustava i podržava biološku raznolikost. Svi ekosustavi podržavaju složenost živih bića i raznolikost u smislu dobara, obilja i važnosti pojedinih vrsta.
3. Cilj očuvanja biološke raznolikosti i održivog gospodarenja živim prirodnim dobrima mora biti optimalna ravnoteža mogućeg iskorištavanja mnogostrukih gospodarskih, društvenih i kulturnih vrijednosti biološke raznolikosti i živih prirodnih dobara.
4. Uvažava se da: (i) pretpostavke za život starosjedilačkih naroda i zahvaćenog stanovništva koji imaju pristup i koriste se biološkom raznolikošću ili prirodnim živim dobrima mogu biti pogođene projektnim djelatnostima i (ii) oni mogu imati i pozitivnu ulogu u očuvanju biološke raznolikosti i održivom gospodarenju živim prirodnim dobrima.

Ciljevi

5. Ciljevi ovog IZ-a su:
 - zaštititi i očuvati biološku raznolikost uz oprezan pristup;
 - usvojiti hijerarhiju mjera ublažavanja³ radi izbjegavanja bilo kakvog neto gubitka biološke raznolikosti i, gdje god je to primjereno, ostvarivanja neto dobitka u pogledu biološke raznolikosti;
 - promicati dobru međunarodnu praksu za održivo gospodarenje prirodnim dobrima i korištenje živim prirodnim dobrima.

Očuvanje biološke raznolikosti

Područje primjene

6. Klijent će u sklopu okolišne i socijalne procjene svog projekta utvrditi mjerodavne zahtjeve navedene u ovom IZ-u, kao i način na koji treba pristupiti njihovom ispunjenju za vrijeme životnog ciklusa projekta. Provedba radnji nužnih za ispunjavanje mjerodavnih zahtjeva iz ovoga IZ-a ostvarit će se u okviru klijentova sveukupnog sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESMS) te planova upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. ESMP) specifičnih za predmetni projekt, uključujući plan upravljanja biološkom raznolikošću ili, ako je primjereno, plan djelovanja za biološku raznolikost,⁴ kako bi se projekt ustrojio na način da

¹ U smislu ovog IZ-a, pojam "bioraznolikost" (ili biološka raznolikost) definira se u skladu s Konvencijom o biološkoj raznolikosti kao "sveukupnost svih živućih organizama koji su sastavni dijelovi kopnenih, morskih i drugih vodenih ekosustava i ekoloških kompleksa te uključuje raznolikost unutar i između vrsta, te raznolikost između ekosustava".

² "Živa prirodna dobra" definiraju se kao "biljke i životinje uzgojene za ljudsku ili životinjsku ishranu, bez obzira odvija li se taj uzgoj u divljini ili na poljoprivrednim dobrima. Obuhvaća sve vrste šuma, biogoriva, poljoprivredu, jednogodišnje i višegodišnje ratarske kulture i uzgoj životinja, uključujući stoku; nadalje, ulov riba u divljim vodama i ribnjacima, uključujući sve oblike morskih i slatkovodnih organizama, kralježnjake i beskralježnjake".

³ Hijerarhija ublažavanja obuhvaća mjere koje se poduzimaju radi izbjegavanja utjecaja na bioraznolikost od samog početka razvojnih aktivnosti, a tamo gdje to nije moguće, uvode se dodatne mjere koje trebaju svesti na najmanju moguću mjeru, ublažiti ili, u krajnjem slučaju, nadomjestiti sve potencijalne zaostale štetne učinke.

⁴ Akcijski planovi za zaštitu bioraznolikosti (eng. Biodiversity Actions Plans (BAPs)) obično sadržavaju niz općih i specifičnih ciljeva te mjera upravljanja radi ublažavanja popratnih posljedica i očuvanja prioritetnih obilježja bioraznolikosti

ispunjava ovaj IZ unutar prihvatljivog roka. Zahtjevi povezani s okolišnom i socijalnom procjenom te upravljanjem izneseni su u IZ-u 1.

Opći zahtjevi

Procjena pitanja i učinaka

7. Postupak procjene ustanovit će polazno stanje do razine koja je razmjerna i primjerena pretpostavljenim rizicima i značaju učinaka. Procjena polaznog stanja razmotrit će gubitak staništa,⁵ uništavanje i usitnjavanje, invazivne strane vrste, prekomjerno iskorištavanje, migracijske koridore, hidrološke promjene, opterećenje hranjivim tvarima i onečišćenje, kao i učinke koji su posljedica klimatskih promjena i prilagodbi, ali se neće ograničiti samo na to. U planiranju i procjenjivanju polaznog stanja biološke raznolikosti i učinaka kljent će se rukovoditi dobrim običajima, koristeći se prema potrebi uredskim ili terenskim radom. Tamo gdje će biti nužna dodatna istraživanja kako bi se s većom sigurnošću ocijenila vjerojatnost mogućih učinaka, kljent će provesti dodatna razmatranja i/ili praćenja prije poduzimanja projektnih aktivnosti koje bi mogle uzrokovati bespovratne učinke.
8. Kroz postupak procjene kljent će u ranoj fazi projekta ustanoviti i utvrditi moguće prilike, rizike i učinke na biološku raznolikost vezane uz projekt. Opseg procjene mora biti dovoljan da utvrdi učinke ovisno o njihovoj vjerojatnosti, značaju i težini te odrazi zabrinutost moguće pogođenih društvenih sredina i, gdje je značajno, ostalih dionika. Ocjena bi također trebala razmotriti izravne, neizravne i svekolike učinke te vrednovati djelotvornost i izvodljivost mjera ublažavanja koje je potrebno primijeniti na projekt. Postupak ocjene bi trebao obuhvaćati razmatranje razine mogućih posljedica na krajobraz, kao i učinaka na ekološku cjelovitost ekosustava, neovisno o statusu njegove zaštite i bez obzira na razinu poremećaja i uništenja.
9. Procjena će razmotriti mogući utjecaj projekta na upotrebu i ovisnost o ekosustavu moguće pogođenih društvenih sredina i starosjedilačkog naroda koji se koriste tim prirodnim dobrima. Procjena će također razmotriti ovisnost projekta o tim ekosustavima. Štetne učinke treba izbjeći svugdje gdje bi projekt mogao imati utjecaj na ekosustav i gdje kljent ima izravan nadzor ili značajan utjecaj. Ako je izbjegavanje posljedica nemoguće, kljent će ih smanjiti na najmanju moguću mjeru i/ili provesti odgovarajuće mjere ublažavanja posljedica s ciljem da održi svekoliko funkcioniranje tih ekosustava.
10. U slučaju da bi projekt mogao imati takve učinke na starosjedilačke narode i lokalno stanovništvo, kljent će omogućiti poštenu i pravednu raspodjelu koristi od upotrebe živih prirodnih dobara u skladu: (i) sa zahtjevima za izmještanje poslovnih djelatnosti obrađenima u IZ-u 5; (ii) s posebnim zahtjevima koji se odnose na obrađivanje mogućih pitanja i učinaka na starosjedilačke narode (IZ 7) i (iii) s uključivanjem dionika, obrađenim u IZ-u 10.

Zahtjevi za očuvanje bioraznolikosti

11. Gdje je procjenom prepoznat mogući utjecaj projekta na biološku raznolikost, kljent će upravljati rizicima u skladu s hijerarhijom mjera ublažavanja i dobrom međunarodnom praksom. Kljent bi trebao primijeniti oprezan pristup i uvesti primjerene prilagodbe kroz koje će provedba

(bez neto gubitaka ili ostvarivanjem neto dobitaka) ili ugroženih staništa. Opći i specifični ciljevi trebaju biti realistični i temeljiti se na zadacima s mjerljivim učincima. Svaki specifični cilj treba obuhvatiti skup potrebnih radnji i pokazatelje izvršenja ili zadatke za praćenje, predviđen vremenski okvir i osobu(-e) odgovornu(-e) za izvršenje. Akcijski planovi za zaštitu bioraznolikosti trebaju se izraditi u suglasnosti s mjerodavnim dionicima, uključujući državna tijela, vanjske stručnjake, lokalne i međunarodne organizacije koje se bave zaštitom prirode te lokalno stanovništvo zahvaćeno određenim projektom.

⁵ Stanište se definira kao kopnena, slatkovodna ili morska zemljopisna jedinica ili zračni prostor koji podržava okupljanje živih bića i njihovo međudjelovanje s neživim okolišem.

ublažavanja i upravljačke mjere odgovarati promijenjenim uvjetima i rješenjima iz nadzora projekta tijekom cijelog životnog ciklusa projekta.

12. Bez obzira na navedeno, neka područja zahvaćena projektom mogu se smatrati “prioritetnim obilježjima bioraznolikosti”,⁶ a uključuju: (i) ugrožena staništa; (ii) osjetljive vrste; (iii) značajna obilježja bioraznolikosti koje takvima smatra širok krug dionika ili tijela vlasti (kao što su ključna područja bioraznolikosti ili važna područja za ptice); i (iv) ekološko ustrojstvo i potporne ekološke funkcije potrebne za održavanje prioritetnih obilježja bioraznolikosti opisane pod ovom točkom.
13. Tamo gdje procjena utvrdi da projekt može prouzročiti značajne, štetne i bespovratne učinke na prioritetna obilježja bioraznolikosti, klijent neće provoditi projektne aktivnosti, osim ako:
 - ne postoje druga tehnički i ekonomski izvediva rješenja;
 - svekolike koristi nadilaze učinke projekta na bioraznolikost;
 - obavljeno je savjetovanje s dionicima u skladu s IZ-om 10;
 - projekt je odobren po mjerodavnim okolišnim propisima, prihvaćajući prioritetna obilježja bioraznolikosti;
 - uvedene su odgovarajuće mjere ublažavanja posljedica u skladu s hijerarhijom mjera ublažavanja,⁷ kako bi se izbjegao svaki neto gubitak i, po mogućnosti, ostvario dugoročni neto dobitak prioritetnih obilježja bioraznolikosti, uz postizanje mjerljivih rezultata očuvanja.
14. Kritična staništa označena su kao najosjetljivije obilježje bioraznolikosti što podrazumijeva jedno od sljedećeg: (i) jako ugroženi ili jedinstveni ekosustavi; (ii) značajna staništa za opstanak ugroženih⁸ ili kritično ugroženih vrsta; (iii) značajna staništa za endemske ili zemljopisno ograničene vrste; (iv) globalno značajna staništa za migratorne ili društvene vrste; (v) područja povezana s ključnim evolucijskim procesima; (vi) ekološke funkcije koje su životno važne za potporu održivosti prioritetnih obilježja bioraznolikosti opisane pod ovom točkom.
15. Tamo gdje je procjena utvrdila da projekt može imati štetne učinke na kritična staništa, klijent će zadržati iskusne vanjske stručnjake da obave procjenu mogućih štetnih posljedica na ta kritična staništa.
16. Kritična staništa ne smiju se dalje usitnjavati, biti prenamijenjena ili uništena do opsega pri kojem je narušena njihova ekološka cjelovitost ili važnost njihove bioraznolikosti. Shodno tome, na područjima kritičnih staništa, klijent neće provoditi nikakve projektne aktivnosti, osim ukoliko su ispunjeni sljedeći uvjeti:
 - unutar regije ne postoje nikakve održive zamjene za razvoj projekta u staništima manje vrijedne bioraznolikosti;
 - obavljeno je savjetovanje s dionicima u skladu s IZ-om 10;

⁶ Prioritetna obilježja bioraznolikosti podskup su bioloških vrsta i staništa koja su posebice nezamjenjiva ili ranjiva, ali na nižem stupnju prioriteta od kritično ugroženih staništa (u smislu točke 14.).

⁷ Kao krajnje rješenje, ako projekt za sobom ostavlja znatne popratne posljedice, klijent bi trebao razmotriti primjenu kompenzacijskih mjera kao što je neutraliziranje posljedica po biološku raznolikost.

⁸ Kao što je navedeno u Crvenom popisu ugroženih vrsta Međunarodne unije za očuvanje prirode (International Union for Conservation of Nature - IUCN), kritično ugrožena staništa određuju se na temelju drugih popisa na sljedeći način: (i) ako je vrsta na nacionalnom ili regionalnom popisu kritično ugroženih ili ugroženih vrsta, u zemljama koje se pridržavaju smjernica IUCN-a, stanište će biti određeno kao kritično ugroženo ovisno o pojedinom projektu i uz savjetovanje s kompetentnim stručnjacima; (ii) u slučajevima kada kategorizacija vrsta na nacionalnom ili regionalnom popisu ne odgovara IUCN-ovoj u potpunosti (primjerice, neke zemlje određene vrste kategoriziraju kao “zaštićene” ili “ograničene”), provest će se procjena radi utvrđivanja utemeljenosti i svrhe popisa. U tom slučaju, određivanje nekog staništa kao kritično ugroženog temeljit će se na takvoj procjeni.

- projekt je odobren po mjerodavnim okolišnim zakonima, prihvaćajući prioritetna obilježja bioraznolikosti;
 - projekt ne vodi do mjerljivih štetnih posljedica na obilježja bioraznolikosti radi kojih je kritično stanište osmišljeno, kao što je naglašeno u točki 14.;
 - projekt je osmišljen tako da ostvari neto dobitak⁹ za kritična staništa;
 - ne očekuje se kako će projekt u razumnom razdoblju dovesti do neto smanjenja populacije¹⁰ bilo koje ugrožene ili kritično ugrožene vrste¹¹;
 - cilj cjelovitog, prikladno osmišljenog dugoročnog programa praćenja i ocjene bioraznolikosti kojim se procjenjuje stanje kritičnih staništa ugrađen je u klijentov program prilagodljivog upravljanja.
17. U takvim slučajevima u kojima klijent uspijeva zadovoljiti zahtjeve postavljene u točki 16. strategija ublažavanja posljedica bit će opisana u planu upravljanja ili djelovanja za očuvanje biološke raznolikosti, gdje god je to prikladno.
18. U slučajevima u kojima je predložena kompenzacija oštećenih prioritetnih obilježja bioraznolikosti ili kritičnih staništa na nekoj drugoj lokaciji, klijent mora kroz procjenu pokazati da će preostali značajni učinci projekta na bioraznolikost biti ublaženi na odgovarajući način da se ispune zahtjevi iz točaka 13. i 15. do 17., već prema slučaju. U tim slučajevima klijent će posegnuti za iskusnim vanjskim stručnjacima sa znanjem u području planiranja i provedbe kompenzacijskih mjera.

Zakonski zaštićene i međunarodno priznate vrijednosti bioraznolikosti

19. Kada se projekt odvija na području koje je zaštićeno zakonski ili drugim izvršnim načinom¹² i/ili je međunarodno priznato¹³ ili su države predložile taj njegov položaj, ili postoji mogućnost štetnih utjecaja na to područje, klijent mora prepoznati i procijeniti mogući utjecaj projekta i primijeniti hijerarhiju ublažavanja kako utjecaj projekta ne bi narušio cjelovitost, ciljeve zaštite i/ili važnost bioraznolikosti toga područja.
20. Ako ocjena utvrdi da projekt ima mogući štetan utjecaj na prioritetna obilježja bioraznolikosti i/ili kritična staništa unutar zakonski zaštićenih područja ili međunarodno priznatih područja bioraznolikosti, klijent će nastojati izbjeći te utjecaje u skladu s točkama 13. ili 15. do 17. K tome, klijent će:
- dokazati kako je svaki predloženi razvojni zahvat zakonski dopušten, što može značiti da je određena ocjena o utjecaju projekta na zaštićeno područje provedena u skladu s domaćim popisima;
 - postupati kako je predviđeno priznatim državnim planovima upravljanja za takva područja;

⁹ Neto dobiti ili povećanja dodatni su ishodi napora za očuvanje staništa koji su ostvarivi na vrijednostima bioraznolikosti zbog kojih je stanište i određeno kao kritično ugroženo. Neto dobiti ili povećanja mogu se postići mjerama kompenziranja negativnih učinaka (eng. biodiversity offsets) i/ili u slučajevima kada klijent ispunjava uvjete iz točke 16. ovog izvedbenog zahtjeva bez provedbe takvih mjera, klijent treba ostvariti neto povećanja provedbom programa na licu mjesta (*in situ*) u cilju povećanja staništa te zaštite i očuvanja biološke raznolikosti.

¹⁰ Neto gubitak ili smanjenje predstavlja jednokratni ili kumulativan gubitak jedinki koji onemogućuje opstanak vrste na globalnoj i/ili regionalnoj / nacionalnoj razini tijekom više generacija ili dugog vremenskog razdoblja. Razina (globalna i/ili regionalna / nacionalna) mogućeg neto smanjenja utvrđuje se na temelju uvrštenosti bioloških vrsta bilo na (globalnom) IUCN-ovom Crvenom popisu ugroženih vrsta i/ili na regionalnim/nacionalnim popisima. Za vrste koje su uvrštene i u (globalni) IUCN-ov Crveni popis ugroženih vrsta i u nacionalne/regionalne popise, određivanje neto smanjenja temeljit će se na nacionalnoj/regionalnoj populaciji.

¹¹ Vremenski okvir u kojem klijenti moraju dokazati da nije došlo do neto smanjenja broja jedinki kritično ugroženih ili ugroženih vrsta odredit će se ovisno o pojedinom slučaju i uz savjetovanje s vanjskim stručnjacima.

¹² Ovaj se IZ ravna prema IUCN-ovoj definiciji "zaštićenog područja".

¹³ Područja utvrđena međunarodnim konvencijama ili sporazumima, uključujući, između ostalih, lokalitete UNESCO-ve svjetske prirodne baštine, UNESCO-ve rezervate u sklopu programa "Čovjek i biosfera" te Ramsarskog popisa močvara od međunarodnog značaja.

- s upraviteljima zaštićenog područja, nadležnim tijelima vlasti, lokalnim stanovništvom i drugim dionicima obaviti savjetovanja u vezi s predloženim projektom u skladu s IZ-om 10;
- prema potrebi, provesti dodatne programe radi promicanja i unaprjeđenja ciljeva postavljenih u vezi s očuvanjem zaštićenog područja.

Invazivne strane (alohtone) vrste

21. Klijent mora izbjeći i proaktivno spriječiti slučajno ili hotimično uvođenje stranih vrsta koje mogu imati znatne štetne posljedice po bioraznolikost, a osobito:
 - klijent neće namjerno uvoditi strane vrste u područja koja inače ne nastanjuju osim ako se to ne obavlja u skladu sa zakonodavnim okvirom kojim je uređeno njihovo uvođenje. Vrste za koje je poznato da su invazivne ne smiju se ni pod kojim okolnostima uvoditi u nove sredine;
 - klijent će utvrditi moguće opasnosti, utjecaje i sagledati smanjivanje mogućnosti slučajnog prenošenja i puštanja na slobodu stranih vrsta¹⁴;
 - tamo gdje su se strane vrste već udomaćile u zemlji ili području predloženoga projekta, klijent će se s osobitom pozornošću pobrinuti da se invazivne vrste ne prošire u prostore u kojima dosada nisu bile udomaćene. Koliko je primjereno, klijent bi trebao poduzeti mjere da iskorijeni takve vrste iz područja važnih za bioraznolikost nad kojima ima upravljački nadzor.

Održivo gospodarenje živim prirodnim dobrima

Područje primjene

22. Ovaj IZ primjenjuje se na projekte koji uključuju primarno stvaranje živih prirodnih dobara ili tamo gdje su takva dobra od središnje važnosti za ključnu svrhu projekta.¹⁵
23. Klijent će u sklopu okolišne i socijalne procjene svoga projekta utvrditi mjerodavne zahtjeve navedene u ovom IZ-u kao i način na koji treba pristupiti njihovom ispunjenju za vrijeme životnog ciklusa projekta. Klijent će donijeti i provesti mjere za pridržavanje postavki ovog IZ-a, a u okviru cijelog klijentovog ESMS-a i/ili ESMP-a. Zahtjevi povezani s okolišnom i socijalnom procjenom te upravljanjem izneseni su u IZ-u 1.

Zahtjevi

Opći zahtjevi

24. Klijenti će gospodariti živim prirodnim dobrima uz primjenu nacionalnih zakonskih propisa i mjerodavnih EU-ovih nezavisnih normi na području okoliša, primjereno određenoj fazi projekta.
25. Klijenti će dati prioritet usvajanju i provedbi globalno mjerodavnih, regionalno ili nacionalno priznatih normi koje su podložne nezavisnoj certifikaciji ili vrednovanju u razumnom roku. Tamo gdje ne postoje mjerodavne norme za određeno područje živih prirodnih dobara koje su primjenjive na projekt, klijent će se obvezati na primjenu odgovarajuće industrijske prakse za održivo gospodarenje.

¹⁴ Kada su posrijedi međunarodne isporuke roba i usluga, ovaj se IZ rukovodi Međunarodnom konvencijom o nadzoru i upravljanju brodskim balastnim vodama i talozima (BWM). Klijenti koji traže sredstva EBRD-a za projekte koji uključuju djelatnost broskog prijevoza moraju se pridržavati odgovarajućih obveza predviđenih spomenutom konvencijom.

¹⁵ Predmet ovoga IZ-a su projekti koji uključuju ratarsku ili stočarsku proizvodnju, prirodne ili umjetno zasađene šume, akvakulturu ili ribarstvo te proizvodnju i uporabu biomase za dobivanje energije ili biogoriva.

Procjena pitanja i učinaka

26. Klijenti s projektima koji uključuju korištenje živih prirodnih dobara obaviti će procjenu održivosti korištenja, kao i što će voditi računa o mogućim učincima na ekosustav i bioraznolikost koju podupiru te o sljedećim načelima:
- Korištenje svakog živog prirodnog dobra treba razmotriti u odnosu na njegove središnje ekološke funkcije unutar ekosustava.¹⁶;
 - Razmatranje izravnih, neizravnih i svekolikih učinaka;
 - Korištenje živih prirodnih dobara pratit će pristup hijerarhije mjera ublažavanja i nastojati optimizirati koristi za druge korisnike;
 - Proizvodnja i/ili korištenje vrsta ili populacija koje nisu prirodne za dotično područje i nisu provjerene u pogledu njihove invazivnosti i/ili nadmoći nad domaćim vrstama treba biti ograničeno ili podlijegati suglasnosti nadležnih državnih tijela prije proizvodnje ili korištenja.

Proizvodnja usjeva i stoke

27. Klijenti koji se bave proizvodnjom usjeva ili stoke pobrinut će se da koriste dobru međunarodnu praksu kako bi izbjegli, ili na najmanju moguću mjeru sveli štetne učinke i štetno iskorištavanje dobara.
28. Klijenti koji se bave uzgojem, prijevozom i klanjem životinja radi mesa ili drugih životinjskih proizvoda (primjerice mlijeka, jaja, vune) usvojiti će i primjenjivati domaće zakonske zahtjeve, mjerodavne EU-ove standarde o dobrobiti životinja i dobru međunarodnu praksu, ovisno o tome koje je strože, u području stočarstva.

Ribarstvo i akvakultura

29. Klijenti koji se bave uzgojem, izlovom ili preradom ribljih i drugih vodenih vrsta moraju biti u stanju dokazati da sve svoje djelatnosti obavljaju na održiv način. To je moguće postići pribavljanjem potvrde neovisnog tijela¹⁷ ili provođenjem istraživanja u sklopu postupka procjene. Ribarska djelatnost ne mora biti nužno ograničena na izlov. Pri obnovi populacije ili uvođenju različitih vrsta ili populacija (osobito u zatvorenim okružjima poput jezera), potrebno je osigurati da se novim fondom ne unište ili istisnu postojeće domaće endemske/prirodne vrste riba.
30. Kod projekata povezanih uz akvakulturu klijent će procijeniti, i na najmanju moguću mjeru svesti, mogućnost bijega neautohtone vrste ribe u vodeni okoliš. Klijenti bi također trebali procijeniti, i na najmanju moguću mjeru svesti, mogućnost zaraze i/ili širenje parazita u okoliš.

Prirodne i umjetno zasađene šume

31. Klijenti koji se bave šumarstvom koje uključuje stare šume (prašume) moraju planirati svoje djelatnosti na način da izbjegnu, ili na najmanju moguću mjeru svedu, štetne učinke na prirodna staništa i bioraznolikost koju podupiru te da zadovoljavaju mjerodavne zahtjeve opisane u točkama 11. i/ili 13. do 15. ukoliko njihove projektne djelatnosti mogu dovesti do promjene, fragmentacije ili narušavanja ključnih obilježja bioraznolikosti ili kritičnih staništa.

¹⁶ Primjerice, sječa šuma može imati štetne učinke na druge oblike bioraznolikosti, eroziju tla, hidrologiju vododjelnica, kvalitetu vode i ribarstvo. Isto tako, prekomjerni lov na određene riblje vrste može utjecati na ekološku ravnotežu i dugoročnu cjelovitost ekosustava.

¹⁷ Primjerice, u međunarodno priznate održive programe ribarstva ubraja se certifikacijski program međunarodne organizacije za norme Marine Stewardship Council (Vijeće za nadzor nad pomorskim dobrima).

32. Klijenti će pribaviti potvrde neovisnog tijela o zadovoljavanju međunarodno priznatih načela i normi održivog gospodarenja prirodnom¹⁸ i/ili umjetno zasađenom šumom kojom upravljaju. Kada procjena utvrdi da gospodarenje šumom ne zadovoljava takva načela i norme, klijent će izraditi plan kako bi pribavio spomenutu potvrdu u razumnom roku.

Korištenje goriva iz biomase i proizvodnja biogoriva

33. Klijenti koji se bave proizvodnjom i korištenjem biomase na najmanju će moguću mjeru svesti štetne učinke po prirodna staništa i bioraznolikost koju podupiru putem (i) iskorištavanja preostalog i otpadnog materijala kao glavnog izvora goriva iz biomase, ako su dostupni uz uvjet tehničke i troškovne učinkovitosti; (ii) prihvaćanja i primjene mjerodavnih EU-ovih normi i načela i, ako je to moguće, nastojanja da projektne djelatnosti zadovolje te norme i načela u razumnom roku.
34. Klijenti koji se bave proizvodnjom biogoriva koristit će sirovinu proizvedenu na održiv način, kako bi se na najmanju moguću mjeru smanjili štetni učinci na prirodna staništa i bioraznolikost koju podupiru te na zemljišna, vodena i druga prirodna dobra koja su nužna za proizvodnju svake energetske jedinice. Klijent će usvojiti i primjenjivati mjerodavna EU-ova načela i norme ili smjernice za proizvodnju sirovine za biogoriva te, gdje je to moguće, nastojati da projektne djelatnosti zadovolje te norme i načela u razumnom roku.

Opskrbni lanac

35. Kada: (i) projekt koristi vanjske dobavljače živih prirodnih dobara nad kojima klijent nema izravan upravljački nadzor; (ii) ta su prirodna dobra od središnje važnosti za ključne zadaće projekta; (iii) dobavljači imaju mogućnost značajno utjecati na prirodna staništa i bioraznolikost koju podupiru, klijent će, kao sastavni dio svog sveukupnog ESMS-a ili ESMP-a, donijeti i provesti politiku održive nabave, postupke upravljanja i sustav provjere za procjenu svojih osnovnih dobavljača. Politike, postupci i sustav provjere potvrđivat će sljedeće:
- nabavljaju se samo ona živa prirodna dobra čije je podrijetlo zakonito i održivo;
 - izvor živih prirodnih dobara prati se i dokumentira;
 - izvor živih prirodnih dobara nema štetnih učinaka na središnje ekološke funkcije zahvaćenog prirodnog okoliša, zakonom zaštićenih područja, međunarodno priznatih područja bioraznolikosti, prioritetnih obilježja bioraznolikosti ili ključnih staništa.
36. Klijenti će davati prednost nabavi živih prirodnih dobara proizvedenih u skladu s načelima i normama održivog upravljanja prihvaćenima na međunarodnoj razini, ako su takva dostupna za proizvod koji se kupuje. Gdje postoje međunarodno priznati sustavi potvrde industrijske održivosti, klijent će nastojati da njegove djelatnosti i sustav upravljanja opskrbnim lancem zadovolje te norme i standarde u razumnom roku. U nedostatku takvih sustava potvrde, klijent će se koristiti dobrom međunarodnom praksom i tehnologijama.

Genetski modificirani organizmi (GMO)

37. U državama članicama EU, GMO se ne mogu rabiti niti uvoditi u okoliš bez prethodne suglasnosti nadležnih tijela. U drugim državama u kojima EBRD obavlja svoje poslove, GMO se ne mogu rabiti niti uvoditi u okoliš bez procjene rizika, provedene u skladu s nezavisnim zahtjevima EU-a.

¹⁸ Međunarodno priznati certifikacijski programi na području šumarstva obuhvaćaju Vijeće za gospodarenje šumama (Forest Stewardship Council, FSC) i Program certifikacije šuma (Programme for the Endorsement of Forest Certification, PEFC).

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 7:

Starosjedilački narodi

Uvod

1. Ovaj izvedbeni zahtjev (IZ) prihvaća da za pripadnike starosjedilačkih naroda projekti mogu otvoriti mogućnosti za sudjelovanje i izvlačenje koristi iz projektnih aktivnosti koje im mogu pomoći u ostvarivanju njihove težnje za gospodarskim i društvenim razvojem. S obzirom na to da vlast često igra ključnu ulogu u upravljanju pitanjima povezanim sa starosjedilačkim narodima, klijenti bi trebali surađivati, prema potrebi, s mjerodavnim tijelima i zajednicama u upravljanju rizicima i učincima svojih aktivnosti.
2. Ne postoji općeprihvaćeno određenje pojma “starosjedilački narodi”. Kada se govori o starosjedilačkim narodima, u različitim se zemljama mogu koristiti različiti izrazi. Također se uvažava činjenica da skupine koje se u jednoj državi ili regiji svrstavaju među starosjedilačke narode u drugoj državi ili regiji ne spadaju nužno u istu skupinu.
3. U ovoj se politici i ovome IZ-u, izraz “starosjedilački narodi” rabi u tehničkom smislu i odnosi se na društvenu i kulturnu skupinu koja se jasno razlikuje od skupina koje u domaćem društvu imaju prevagu, i koja se odlikuje svim sljedećim obilježjima:
 - iskazivanje vlastite pripadnosti točno određenoj starosjedilačkoj etničkoj ili kulturnoj skupini i priznavanje te samobitnosti među drugim pripadnicima društva;
 - zajednička povezanost s prostorno određenim obitavalištem, zemljom svojih korijena i postojbinom svojih predaka na projektnom području, kao i prirodnim dobrima na prostoru tog obitavališta i postojbine;¹
 - porijeklo skupina čiji život nije nikada ovisio o plaći² (i nerijetko se svodio na nomadski život/polunomadsko sezonsko stočarstvo) i čiji je položaj bio uređen njihovim vlastitim običajima i predajama ili posebnim zakonima i pravilima;
 - kulturne, gospodarske, društvene ili političke strukture koje počivaju na običajima i odvojene su od struktura društva ili kulture koja ima prevagu;
 - poseban jezik ili narječje, nerijetko različito od službenog jezika ili narječja države ili regije.
4. Činjenica da neka skupina ili njeni pripadnici vode nomadski život ili se bave polunomadskim sezonskim stočarstvom, žive u miješanim ili gradskim sredinama i/ili zemlju svojih korijena posjećuju samo na sezonskoj osnovi nakon što su s iste prisilno udaljeni, ne mora se odmah smatrati preprekom za primjenu ovoga IZ-a.
5. U ovom se IZ-u pripadnici starosjedilačkih naroda promatraju kao partneri i uvažavaju kao ljudi i narodi čije vrijednosti mogu uvelike doprinijeti njihovom i svekolikom nacionalnom društveno-gospodarskom razvoju. Ovim se IZ-om, međutim, uvažava i činjenica da se starosjedilački narodi, kao društvene skupine koje se svojom samobitnošću jasno razlikuju

¹ Skupina koja je izgubila “kolektivnu povezanost s prostorno udaljenim obitavalištima ili postojbinom svojih predaka na području provedbe projekta” uslijed prisilnog razdvajanja treba se obuhvatiti ovim izvedbenim zahtjevom, ako se očekuje da će projekt imati određeni učinak na nju. “Prisilno razdvajanje” odnosi se na gubitak kolektivne povezanosti s prostorno udaljenim obitavalištima ili postojbinom svojih predaka kao posljedicu sukoba, vladinih programa preseljenja, oduzimanja zemljišta, prirodnih katastrofa ili uklaapanja takvih teritorija u urbana područja. U smislu ovog IZ-a, pod pojmom “urbano područje” obično se podrazumijeva velegrad ili veći grad koji uzima u obzir sljedeće značajke, od kojih nijedna nije konačna ili odlučujuća: (i) domaći zakonodavni propisi to područje definiraju kao urbano ili gradsko; (ii) područje je gusto naseljeno; (iii) nepoljoprivredne gospodarske djelatnosti u velikoj mjeri prevladavaju u odnosu na poljoprivredne.

² Vrijedi i u slučajevima kada je takva praksa napuštena, u skladu s prethodnom bilješkom.

od skupina koje u domaćem društvu imaju prevagu, mogu ubrajati među najzapostavljene i najosjetljivije dijelove stanovništva. Njihov gospodarski, društveni i pravni položaj često ograničava njihovu mogućnost zaštite vlastitih interesa i prava (koji mogu biti individualni i/ili kolektivni) u pogledu zemljišta te prirodnih i kulturnih dobara a može ograničiti i njihovu sposobnost sudjelovanja u razvoju i izvlačenja koristi iz njega. Osobito su osjetljivi ako su njihova zemlja i dobra zahvaćena promjenama ili ako ih zapošljavaju osobe koje ne pripadaju njihovim zajednicama.

6. Ovim se IZ-om uvažava da su samobitnost, kultura, zemlja i dobra starosjedilačkih naroda međusobno isprepleteni na jedinstven način te su posebno osjetljivi na promjene izazvane određenim vrstama ulaganja, što može ugroziti njihov jezik, kulturu, vjeroispovijest, duhovna uvjerenja i ustanove. Zbog tih značajki, starosjedilački su narodi izloženi različitim vrstama opasnosti i posljedicama različite težine, uključujući gubitak samobitnosti, kulture i prirodnih dobara od kojih žive, kao i zapadanju u siromaštvo i bolestima. Nadalje, uvažava se da uloge muškaraca, žena i djece u starosjedilačkim kulturama mogu biti različite od njihovih uloga u skupinama koje u društvu imaju prevagu; žene i muškarcima mogu osjetiti razliku u tretmanu u njihovim zajednicama i u širem društvu, što može dovesti do diskriminacije. Djeca mogu osobito često biti dovedena u rubni položaj zbog svog položaja djeteta i zbog svog položaja pripadnika starosjedilačkog naroda. Zbog tih okolnosti, pitanja povezana sa starosjedilačkim narodima često su složena. Povrh toga, kultura koja u društvu ima prevagu ponekad nerado priznaje ili nije svjesna postojanja položaja pripadnika starosjedilačkog naroda nekih skupina ljudi. Shodno tome, potrebne su posebne mjere kako bi se osiguralo da pripadnici i pripadnice starosjedilačkih naroda ne budu zapostavljeni, te da ih se uključi u projekte financirane sredstvima Banke i omogućiti im se da iz njih izvuku korist.
7. Ovim se IZ-om uvažava činjenica da su okolnosti u kojima starosjedilački narodi žive u zemljama u kojima EBRD obavlja svoje poslove jedinstvene zbog njihove posebne povijesti. Naime, starosjedilački narodi mogu više ne živjeti samo prema svojim ustaljenim običajima niti se njihova samobitnost može povezati isključivo s tim tradicijskim načinima privređivanja i življenja. Nadalje, uvažava se da pripadnici starosjedilačkih naroda često žive u etnički miješanim sredinama. Još uvijek prisutni nomadski način života ili polunomadsko sezonsko stočarstvo, uz povijest obilježenu nedobrovoljnim raseljavanjem, doveli su do očekivanja o uspostavi trajnih i čvrstih veza s određenim prostorom, što nije uvijek primjereno. Ovaj IZ razumije da se običaji i načini života starosjedilačkih naroda mogu nemalo razlikovati od običaja i načina života kulture koja u društvu ima prevagu, te da su se i s vremenom mogli promijeniti.

Ciljevi

8. Izričiti ciljevi su sljedeći:
 - pri tranzicijskom procesu osigurati puno poštivanje dostojanstva, ljudskih prava, težnji, kulture i na prirodnim dobrima zasnovanog života starosjedilačkih naroda;
 - predvidjeti i izbjeći štetne posljedice projekata po živote pripadnika starosjedilačkih naroda i njihova sredstva za život ili, ako izbjegavanje tih posljedica nije izvedivo, svesti ih na najmanju moguću mjeru, ublažiti ili nadoknaditi;
 - omogućiti pripadnicima starosjedilačkih naroda da iz projekata izvuku korist na način primjeren njihovoj kulturi;
 - poduprijeti klijenta u uspostavi i održavanju trajnog odnosa s pripadnicima starosjedilačkih naroda zahvaćenih projektom za čitavog trajanja njegove provedbe;
 - poticati klijenta da s pripadnicima starosjedilačkih naroda pregovara u dobroj vjeri, a pripadnike starosjedilačkih naroda da upućeno sudjeluju u slučajevima kada će se projekt izvoditi na zemlji koju koriste na temelju običajnog ili ustaljenog prava, kada

- će projekt utjecati na njihove običajne ili novoprihvaćene načine privređivanja ili u slučaju komercijalnog iskorištavanja njihovih kulturnih dobara;
- uvažavati načelo izneseno u Deklaraciji UN-a o pravima starosjedilačkih naroda³, prema kojemu projektne djelatnosti navedene u točkama 30. do 34. ovog IZ-a, zbog posebne osjetljivosti starosjedilačkih naroda na štetne učinke tih projekata, podliježu njihovom prethodnom upućenom pristanku⁴;
 - uvažavati posebne potrebe muškaraca, žena i djece pripadnika starosjedilačkih naroda uzimajući u obzir rodna pitanja i ublažavati moguće nerazmjerne učinke projekta koji su vezani uz rod;
 - uvažavati i poštivati običajne zakone i običaje starosjedilačkih naroda i u potpunosti ih uzeti u obzir;
 - poštivati i čuvati kulturu, spoznaje i navade starosjedilačkih naroda u skladu s njihovim željama.

Područje primjene

9. Ovaj IZ primjenjuje se kada je izgledno da će neki projekt utjecati na starosjedilačke narode. Pri utvrđivanju predstavlja li određena skupina starosjedilački narod u smislu ovog IZ-a, od klijenta se može zatražiti da potraži stručni savjet.
10. Primjenjivost ovog IZ-a uspostavlja se tijekom postupka okolišne i socijalne procjene u skladu s mjerilima postavljenima iznad u točkama 2. do 7. Koraci neophodni za ispunjavanje tih zahtjeva provodit će se u skladu s ovim IZ-om te IZ-om 1, 5, 8 i 10, ovisno o primjenjivosti.

Zahtjevi

11. U slučaju projekta koji će po svakoj prilici zahvatiti pripadnike starosjedilačkog naroda⁵, klijent je dužan obaviti procjenu učinaka na starosjedilački narod. Ovisno o nalazima obavljene procjene, od klijenta se ponajprije očekuje izbjegavanje štetnih posljedica a ako to nije izvedivo, i izrada razvojnog plana za starosjedilački narod, u skladu s točkom 19. ovog IZ-a, kojim će sve moguće štetne posljedice svesti na najmanju moguću mjeru i/ili ublažiti, a utvrdit će se i moguće koristi. Od klijenta se očekuje i uključivanje u upućeno savjetovanje i suradnju sa zahvaćenim starosjedilačkim zajednicama, uvođenje žalbenog mehanizma te iznalaženje i utvrđivanje odgovarajućih načina za osiguravanje naknade te stvaranje prilika gdje zajednice mogu izvući korist za sebe. Pri savjetovanju, klijent će imati na umu činjenicu da je u određenim slučajevima način života starosjedilačkih naroda ovisan o godišnjim dobima i uredit će savjetovanje tako da pripadnici starosjedilačkih naroda dobiju dovoljno vremena kako bi im se osigurao prikladan pristup postupku oblikovanja.
12. Ako je klijent otpočeo s projektnim aktivnostima kojima je možda zahvatio i/ili bi tek mogao zahvatiti pripadnike starosjedilačkih naroda, procjenom će se utvrditi: (i) postoje li kakvi propusti (ii) mjere za njihovo ispravljanje nužne kako bi se osiguralo pridržavanje ovoga IZ-a. Potom će se dogovorno utvrditi plan djelovanja.

³ Deklaracija Glavne skupštine UN-a o pravima starosjedilačkih naroda, donesena 13. rujna 2007.

⁴ Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 169 (Konvencija o starosjedilačkim i plemenskim narodima) pokriva širok raspon pitanja koja se odnose na starosjedilačke narode, uključujući zemljište, zaposlenje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu te običajno pravo. Savjetovanja, odnosno javne rasprave i sudjelovanje čine temelj ove Konvencije.

⁵ Starosjedilački narodi zahvaćeni projektom su oni čiji se društveno-gospodarski položaj i/ili tradicija, kultura i način života mogu naći pod štetnim utjecajem djelatnosti koje se u sklopu projekta trebaju odvijati.

13. Ako klijent na raspoložbe odgovarajućim vlastitim kadrom, savjete iskusnih i neovisnih sociologa treba tražiti za čitavog trajanja razvoja i provedbe projekta.

Procjena

14. Kada se domaćim propisima zahtijeva obavljanje određene vrste društvene procjene, klijent će ju provesti uz sve dodatne društvene procjene koje nalaže ovaj IZ.
15. U slučaju da projekt još nije otpočeo, klijent će postupkom socijalne procjene utvrditi sve zajednice starosjedilačkih naroda koje mogu biti izravno ili posredno zahvaćene projektom, bilo u njihovu korist ili na njihovu štetu, kao i narav i stupanj očekivanih društvenih, kulturnih (uključujući kulturnu baštinu) i okolišnih posljedica po dotične zajednice. Ta će procjena uzeti u obzir posebnu osjetljivost starosjedilačkog naroda na promjene u njihovom okolišu i načinu života. Klijent će razvijati mjere za: (i) izbjegavanje ili ublažavanje štetnih posljedica; (ii) zajedničko sudjelovanje u svim koristima koje donosi projekt.
16. U slučaju da su građevinski radovi, projektne aktivnosti ili poslovi u vezi s projektom već otpočeli, klijent je dužan dostaviti mjerodavnu dokumentaciju i podatke (uključujući podatke o dotadašnjim ostvarenjima klijenta) te popis dokumenata koji su već podneseni tijelima vlasti a kojima se dokazuje da je od pripadnika projektom zahvaćenih starosjedilačkih naroda zatražio mišljenje i po njemu postupio pridržavajući se u najvećoj mogućoj mjeri postupka predviđenog ovim IZ-om.
17. Ako zahtjevi iz točke 16. nisu zadovoljeni, klijent će naručiti obavljanje nepristranog i neovisnog ispitivanja učinaka projekta na pripadnike starosjedilačkih naroda i njihovih gledišta u vezi s projektom. Tim ispitivanjem, koje treba obaviti na način primjeren dotičnoj kulturi, razmotrit će se dotadašnji učinci na živote i životna sredstva pripadnika starosjedilačkih naroda, naponi koje je klijent uložio u ublažavanje štetnih posljedica i u utvrđivanje koristi od projekta i njihovo zajedničko uživanje te stupanj sudjelovanja starosjedilačkih naroda u planiranju i provedbi projekta.

Izbjegavanje štetnih posljedica

18. Svi bi naponi trebali ponajprije biti usmjereni prema izbjegavanju štetnih posljedica projekta po starosjedilačke narode. Ako izbjegavanje tih posljedica nije izvedivo, klijent će ih svesti na najmanju moguću mjeru, ublažiti ili omogućiti naknadu na pošten, primjeren i razmjern način.

Izrada razvojnog plana za starosjedilačke narode

19. Koraci koje klijent predlaže radi svođenja štetnih posljedica na najmanju moguću mjeru, njihovog ublažavanja i nadoknađivanja te radi zajedničkog uživanja u koristima projekta bit će osmišljeni uz upućeno sudjelovanje pripadnika starosjedilačkih naroda i sadržani u vremenski vezanom planu kao što je razvojni plan za starosjedilačke narode (eng. IPDP) ili plan razvoja šire zajednice s posebnim sastavnicama posvećenim starosjedilačkim narodima. Radi izrade IPDP-a, klijent će posegnuti za uslugama odgovarajuće osposobljenih sociologa s mjerodavnim i primjerenim stručnim znanjem i iskustvom. IPDP će sustavno procjenjivati različite učinke projekta s obzirom na različite rodove i pokoljenja, i obuhvatit će postupke za rješavanje tih učinaka na skupine unutar društva.

Stupanj detaljnosti i opseg IPDP -a ovisit će o zadanom projektu te naravi i opsegu projektnih djelatnosti. Općenito gledano, IPDP će obuhvaćati sljedeće sastavnice:

I. dio - Sažetak socijalne procjene

- Osnovni podaci: važno je da osnova pruža jasan uvid u društvene strukture starosjedilačke zajednice i uloge i odgovornosti unutar kućanstva. Ovo će pomoći u osmišljanju odgovarajućeg plana provedbe.
- Ključni nalazi: procjena učinaka, opasnosti i mogućnosti.

II. dio - Savjetovanje i sudjelovanje

- Ishod savjetovanja i planovi za buduće uključivanje dionika.

Provedbeni plan

- Mjere za izbjegavanje, svođenje na najmanju moguću razinu i ublažavanje negativnih te pospješivanje pozitivnih učinaka.
- Mjere za osiguranje nastavka gospodarenja prirodnim dobrima utemeljenog na sudjelovanju zajednice.
- Mjere za sudjelovanje u prilikama za izvlačenje koristi iz projekta.
- Žalbeni postupak.
- Troškovi, proračun, terminski plan i organizacijske odgovornosti.
- Praćenje, vrednovanje i izvješćivanje.

Objavlivanje podataka, svrsishodno savjetovanje i upućeno sudjelovanje

20. Klijent će sa zahvaćenim zajednicama starosjedilačkih naroda uspostaviti trajan odnos u što ranijoj fazi postupka planiranja projekta i održavat će ga za čitavog trajanja projekta. Postupkom uključivanja tih zajednica osigurat će se njihovo svrsishodno savjetovanje kako bi im se omogućilo zajedničko razumijevanje naravi i trajanja učinaka, olakšalo upućeno sudjelovanje u rješavanju pitanja koja ih se izravno tiču, predlaganju mjera za ublažavanje posljedica, zajedničkom iskorištavanju pogodnosti i mogućnosti te provedbenim pitanjima.
21. Klijent će se pobrinuti za odgovarajuće, i njihovoj kulturi primjereno, upućivanje projektom zahvaćenih pripadnika starosjedilačkih naroda u bitne IZ-e i projektne planove koji ih se tiču, osiguravajući pri tom, gdje je to važno, mjere za aktivno sudjelovanje svih članova zajednice.
22. Postupak uključivanja zajednica starosjedilačkih naroda bit će primjeren njihovoj kulturi, uvažavat će njihove postupke zajedničkog odlučivanja i biti u razmjeru s opasnostima i mogućim posljedicama po starosjedilačke narode. Klijent je dužan osigurati primjerenu dokumentaciju koja će potvrditi da je taj postupak proveden na odgovarajući način.
23. Poglavitito, postupak uključivanja sastojat će se od sljedećeg:
 - uključivanja predstavničkih tijela starosjedilačkih naroda (primjerice, vijeća staraca ili seoskih vijeća, da navedemo samo neka), udruga pripadnika starosjedilačkih naroda kao i pripadnika tih naroda koji su projektom zahvaćeni kao pojedinci;
 - upoznavanja i poštivanja svih bitnih običajnih zakona;
 - davanja pripadnicima starosjedilačkih naroda dovoljno vremena za njihov postupak zajedničkog odlučivanja;
 - omogućavanja pripadnicima starosjedilačkih naroda da svoja gledišta, brige i prijedloge iznose na jeziku koji sami odaberu, bez ikakvog vanjskog uplitanja, miješanja ili zastrašivanja i na način primjeren njihovoj kulturi;
 - upoznavanja pripadnika starosjedilačkih naroda sa svim bitnim nakanama i podacima o mogućim socijalnim i ekološkim posljedicama po njihove zajednice i to na način i na jeziku primjerenom njihovoj kulturi i bez uporabe stručnih izraza;

- uvažavanja raznorodnosti zajednica, uz vođenje računa o sljedećim činjenicama:
 - starosjedilački narodi žive u mješovitim zajednicama, zajedno s pripadnicima nestarosjedilačkih naroda;
 - u starosjedilačkim zajednicama zastupljena su različita poimanja i stajališta, tako da u savjetovanjima i drugim oblicima uključivanja moraju sudjelovati sve rodne, naraštajne i isključene skupine;
 - dostavljanje odgovarajućih podataka EBRD-u i, gdje je god to izvedivo, njegovo uključivanje u postupak savjetovanja;
- cjelovitog dokumentiranja⁶ postupka savjetovanja.

Žalbeni mehanizam i sprječavanje diskriminacije na temelju etničke pripadnosti

24. Klijent će se pobrinuti da žalbeni mehanizam uspostavljen za potrebe projekta u skladu s IZ-om 10 bude primjeren kulturi i dostupan pripadnicima starosjedilačkih naroda, što će katkad podrazumijevati manje oslanjanje na pisane postupke i širu uporabu usmenih priopćajnih kanala.
25. Ako projekt financiran sredstvima Banke zbog svoje naravi podrazumijeva okolnosti zbog kojih su starosjedilački narodi i njihovi pojedini pripadnici isključeni iz uživanja u njegovim koristima iz etničkih razloga, projektne aktivnosti obuhvaćat će korektivne mjere kao što su: (i) upućivanje udruga i pojedinačnih pripadnika starosjedilačkih naroda u njihova prava prema radnopravnim, socijalnim, financijskim i trgovačkopравnim propisima i u dostupne mehanizme traženja zaštite; (ii) odgovarajuće i djelotvorno obavješćivanje, stručno osposobljavanje i otklanjanje prepreka za ostvarivanje koristi i pogodnosti poput zajmova, zapošljavanja, poslovnih, zdravstvenih i obrazovnih usluga i drugih pogodnosti koje donosi ili omogućuje projekt; (iii) pružanje starosjedilačkim radnicima, poduzetnicima i korisnicima jednake zaštite koja je domaćim zakonodavstvom predviđena i za druge pojedince iz sličnih granskih područja i skupina, uz vođenje računa o rodnim pitanjima i etničkim podjelama na tržištima roba i rada, kao i o jezičnim čimbenicima.

Naknada i zajedničko uživanje u koristima

26. Utvrđivanje mjera za ublažavanje štetnih učinaka, zajedničko ostvarivanje koristi i očuvanje uobičajenog načina življenja temeljit će se na pristupima zasnovanim na sudjelovanju. Klijent će se pobrinuti da zahvaćenim pripadnicima starosjedilačkih naroda izravno nadoknadi svaki gubitak sredstava za život (u vrijednosti određenoj u skladu s ovim IZ-om) pretrpljen uslijed projektnih aktivnosti i nadomjestit će ih u dogovoru s lokalnim stanovništvom. Pravo na naknadu može se ostvariti bilo na pojedinačnoj ili zajedničkoj osnovi ili po obje navedene osnove. Naknada će se osigurati za štetne posljedice po običajnog privređivanje za život i za nepovoljne učinke na gospodarsku djelatnost uvjetovane redovnim primanjem ili zaradom. Pojam “ običajnog privređivanja” zahtijeva rastezljivo tumačenje (na način da obuhvaća i suvremene prilagodbe poput etnoturizma i proizvodnje hrane). Pri određivanju naknade, klijenti će na odgovarajući način povesti računa o štetnim socijalnim učincima projekta na ustaljene načine življenja i obiteljski život starosjedilačkih naroda. To će se obaviti u suradnji s predstavnicima starosjedilačkih naroda i stručnjacima. Odredbe ove točke primjenjuju se i u slučajevima kada je klijent naknadu dužan platiti tijelima lokalne ili područne vlasti.
27. Prihvatljive i zakonski izvedive načine osiguravanja naknade i provedbe IPDP -a potrebno je razmotriti tijekom savjetovanja s pripadnicima starosjedilačkih naroda. Na temelju tih savjetovanja, potrebno je osmisliti i dogovorno utvrditi mehanizam za doznačivanje

⁶ Tu se može raditi o pisanim bilješkama i zapisnicima i/ili zvučnim zapisima.

naknade i/ili sredstava. To će možda biti nužno osigurati na zajedničkoj osnovi, kada su zemljište i prirodna dobra u zajedničkom vlasništvu. Prema potrebi, klijent bi se trebao pobrinuti i za pružanje pomoći/potpore kako bi omogućio uspostavu odgovarajućih sustava upravljanja i rukovođenja.

28. Kroz postupak svrshodnog savjetovanja s pripadnicima zahvaćenih starosjedilačkih naroda i njihovog upućenog sudjelovanja kako je predviđeno u točkama 20. do 23., klijent će im pružiti mogućnosti korištenja razvojnih pogodnosti primjerenih njihovoj kulturi. Te mogućnosti trebaju biti u razmjeru s težinom posljedica projekta a cilj bi im trebao biti odgovarajuće unaprjeđivanje životnog standarda i uvjeta življenja te promicanje dugoročne održivosti prirodnih dobara o kojima bi oni mogli zavisiti. Razvojne pogodnosti utvrđene u skladu sa zahtjevima ovoga IZ-a klijent će dokumentirati i pravodobno ih staviti na raspolaganje. Snažnu potporu treba pružiti djelatnostima običajnog privređivanja, uključujući ustaljene gospodarske djelatnosti i njihove suvremene izvedenice poput obrtništva i etnoturizma.

Posebni zahtjevi

29. Kako starosjedilački narodi mogu biti osobito osjetljivi na niže navedene posljedice projekata, povrh spomenutih općih zahtjeva primjenjivat će se i sljedeći posebni zahtjevi. Ono što je tim zahtjevima zajedničko jest potreba da klijent:

- s pripadnicima starosjedilačkih naroda stupi u pregovore u dobroj vjeri;
- osigura upućeno i uključeno sudjelovanje pripadnika starosjedilačkih naroda;
- dobije prethodni svojevolian i upućeni pristanak⁷ pripadnika starosjedilačkih naroda prije početka bilo koje od opisanih djelatnosti (točke 30. do 35.).

U bilo kojem od sljedećih slučajeva, klijent će posegnuti za uslugama stručno osposobljenih neovisnih sociologa radi pomoći u provođenju i dokumentiranju djelatnosti opisanih u točkama 30. do 35. ovog IZ-a.

Učinci na zemlju koju starosjedilački narodi koriste po ustaljenom ili običajnom pravu

30. Kako su starosjedilački narodi često tijesno povezani sa zemljom koju koriste po običajnom pravu, kao i sa šumama, vodnim dobrima, divljim biljnim i životinjskim svijetom i ostalim prirodnim dobrima koja se na njoj nalaze, potrebna je posebna pozornost ako projekt pogađa te sponje. Premda na toj zemlji možda i ne postoji zakonsko pravo vlasništva u skladu s domaćim propisima, činjenica da ju zajednice starosjedilačkih naroda, pa makar i na sezonskoj ili cikličkoj osnovi, koriste za potrebe preživljavanja ili u kulturne, obredne ili duhovne svrhe koje određuju njihovu samobitnost i zajedništvo, nerijetko je potkrijepljena dokazima i dokumentirana.
31. Ako klijent predlaže izvođenje projekta ili komercijalno iskorištavanje prirodnih bogatstava na zemljištu koje po običajnom pravu koriste pripadnici starosjedilačkog naroda, pri čemu se očekuje da će po njihova sredstva za život koja se na njemu nalaze ili njegove kulturne, obredne ili duhovne namjene koje određuju njihovu samobitnost i zajedništvo nastupiti štetne posljedice,⁸ klijent će namjene tog zemljišta poštivati na sljedeći način:

⁷ Ne postoji općeprihvaćeno određenje pojma prethodnog svojevolianog i upućenog pristanka (eng. Free, Prior, and Informed Consent, FPIC); međutim, u smislu ovog IZ-a, davanje pristanka ili suglasnost odnosi se na postupak kojim zahvaćena zajednica starosjedilačkog naroda donosi odluke u skladu sa svojom kulturnom predajom, običajima i ustaljenim postupanjem.

⁸ Štetne posljedice mogu, između ostaloga, uključivati posljedice nastale uslijed gubitka imovine ili dobara, ograničavanja uporabe zemljišta ili obavljanja djelatnosti vezanih uz ustaljeni način života, a koje proizlaze iz projektnih aktivnosti.

- U dobroj će vjeri stupiti u pregovore sa zahvaćenim zajednicama starosjedilačkih naroda i dokumentirati njihovo svojevóljno, pravovremeno i upućeno sudjelovanje i pristanak dan slijedom pregovora.
 - Dokumentirat će napore koje je uložio kako bi izbjegao ili barem na najmanju moguću mjeru sveo veličinu zemljišta koje je predloženo za potrebe projekta a koje koriste pripadnici starosjedilačkih naroda ili koje je u njihovu posjedu i/ili vlasništvu.
 - Stručnjaci će u suradnji sa zahvaćenim zajednicama starosjedilačkih naroda dokumentirati namjenu starosjedilačkog zemljišta, ne dovodeći pritom u pitanje nikakva druga prava koja bi njihovi pripadnici mogli polagati na to zemljište.
 - Uputit će zahvaćene zajednice starosjedilačkih naroda u prava koja u odnosu na svoje zemljište imaju prema domaćim propisima, uključujući svaki domaći zakon kojim se priznaju običajna prava posjeda ili korištenja.
 - U najmanju će ruku ponuditi zahvaćenim zajednicama starosjedilačkih naroda poštnu naknadu i pokretanje propisnog postupka, koji je svima koji na zemljištu imaju puno zakonsko pravo vlasništva dostupan u slučaju komercijalnog iskorištavanja njihova zemljišta, zajedno s razvojnim mogućnostima primjerenima njihovoj kulturi, s time da će umjesto novčane naknade, gdje je god to izvedivo, biti ponuđena naknada u vidu zemlje ili naknada u naravi.
 - Osigurat će, ovisno o pristanku pripadnika starosjedilačkog naroda, zajednička vlasnička prava na zemljište i prirodna dobra kao naknadu osim ako to nije zabranjeno zakonom.
 - Dat će zahvaćenim starosjedilačkim zajednicama dovoljno vremena kako bi postigli dogovor među sobom pri čemu im ni izravno ni posredno neće nametati svoju volju.
 - Obratiti se tijelu poput pučkog pravobranitelja i/ili kakve druge slične javne ustanove u sklopu mjerodavnog domaćeg sustava radi pomoći u dobivanju pristanka zajednice na projekt i/ili predloženu namjenu zemljišta i paket mjera ublažavanja posljedica.
 - Osigurat će neprekinut pristup javnim dobrima, utvrditi odgovarajuću zamjenu ili, kao konačna mogućnost, osigurat će naknadu.
 - Osigurat će poštno i pravedno sudjelovanje u koristima od projekta povezanim s korištenjem prirodnih bogatstava koja su sastavni dio identiteta i sredstava za život zahvaćene zajednice starosjedilačkih naroda.
 - Pružit će zahvaćenim zajednicama starosjedilačkog naroda pristup, korištenje i prolaz na zemljištu na kojem klijent izvodi projekt uz uvjet da se to ne kosi sa zdravstvenim, sigurnosnim i uvjetima zaštite.
32. Za trajanja provedbe projekta, klijent će Banku trenutno upoznati sa svim sporovima između njega i pripadnika starosjedilačkih naroda a koji su ostali bez rješenja i nakon što su prošli kroz žalbeni mehanizam uspostavljen za potrebe projekta; klijent će također procijeniti činjenice i razviti odgovarajući pristup rješavanju spornog pitanja.

Izmještanje starosjedilačkih naroda sa zemlje koju koriste po ustaljenom ili običajnom pravu

33. Klijent će istražiti sva izvediva zamjenska projektna rješenja kako bi se izbjeglo izmještanje pripadnika starosjedilačkih naroda sa zemljišta koje zaposjedaju po ustaljenom ili običajnom pravu. Ako je izmještanje neizbježno, klijent mu neće pristupiti prije nego što od zahvaćenih zajednica starosjedilačkog naroda ne dobije svojevóljan i upućen prethodni pristanak slijedom pregovora vođenih u dobroj vjeri. Ti pregovori zahtijevaju uvažavanje zakona, predaja i običaja starosjedilačkog naroda i njegovog prava posjeda na predmetnom zemljištu kao i puno sudjelovanje njegovih pripadnika. Svako izmještanje pripadnika starosjedilačkog naroda obaviti će se u skladu s Planom preseljenja i zahtjevima IZ-a 5. Pripadnici starosjedilačkog naroda moraju dobiti poštnu i pravednu naknadu za zemljišta, područja i dobra koja su se ustalila u njihovom vlasništvu ili su ih na koji drugi način

zaposjedali ili koristili a koja su im bez njihovog prethodnog svojevlnog i upućenog pristanka oduzeta, otuđena, zaposjednuta, koriste se ili su oštećena kao posljedica projekta.

34. Ako razlog za njihovo izmještanje prestane postojati, izmještenim pripadnicima starosjedilačkog naroda bi se, kad god je to izvedivo, trebao omogućiti povratak na zemljište koju su zaposjedali po ustaljenom ili običajnom pravu, a zemljište bi se u potpunosti trebalo vratiti u prijašnje stanje.

Kulturna baština

35. Kada se za potrebe projekta predlaže korištenje kulturnih dobara, znanja, umotvorina ili običaja starosjedilačkih naroda u komercijalne svrhe, klijent će njihove pripadnike uputiti u: (i) njihova prava prema domaćim i međunarodnim propisima; (ii) opseg i narav predloženog komercijalnog iskorištavanja; (iii) moguće posljedice toga iskorištavanja. Klijent će takvom komercijalnom iskorištavanju pristupiti samo ako: (i) sa zahvaćenim zajednicama starosjedilačkog naroda stupa u pregovore u dobroj vjeri; (ii) dokazima potkrijepe njihovo upućeno sudjelovanje i njihov prethodni svojevlnjan i upućeni pristanak na tu djelatnost; (iii) osigura pošteno i pravedno sudjelovanje u koristima od komercijalnog iskorištavanja tih znanja, umotvorina ili običaja, u skladu s njihovim običajima i predajom.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 8:

Kulturna baština

Uvod

1. Ovaj izvedbeni zahtjev (IZ) prepoznaje važnost kulturne baštine za sadašnje i buduće naraštaje. Svrha je zaštititi kulturnu baštinu i usmjeriti klijente na izbjegavanje ili umanjivanje štetnih posljedica po kulturnu baštinu pri obavljanju njihovih poslovnih djelatnosti. Od klijenata se očekuje predostrožan pristup gospodarenju i održivo služenje kulturnom baštinom.
2. Materijalna i nematerijalna kulturna baština važan su čimbenik gospodarskog i društvenog razvitka, i sastavni dio kontinuiteta, kulturne samobitnosti i običaja (uključujući tradicionalne vještine, znanja, vjerovanja i/ili manjinska narječja i jezike).
3. U ostvarivanju navedenih ciljeva zaštite i očuvanja, ovaj IZ rukovodi se mjerodavnim međunarodnim konvencijama i drugim aktima. On također prepoznaje kako se sve strane trebaju pridržavati zakona i propisa koji se odnose na kulturnu baštinu koja bi mogla biti pogođena projektom te obaveza prema mjerodavnim međunarodnim ugovorima i sporazumima koje su potvrdile države domaćini. Spomenuto zakonodavstvo obuhvaća zakone o kulturnoj baštini i starinama, zakone o prostornom uređenju i građenju, propise o područjima očuvanja ili zaštićenim područjima te druge zakone i propise kojima se uređuje izgrađeni okoliš od povijesnog značaja ili zakone koji se odnose na zaštitu kulture starosjedilačkih naroda. Detaljni zahtjevi za zaštitu starosjedilačkih naroda navedeni su u IZ-u 7.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog IZ-a su:
 - poduprijeti zaštitu i očuvanje kulturne baštine;
 - usvojiti hijerarhiju mjera ublažavanja u pristupu zaštiti kulturne baštine od štetnih posljedica povezanih s projektom;
 - promicati ravnopravno sudjelovanje u koristima od služenja kulturnom baštinom u obavljanju poslovnih djelatnosti;
 - promicati svijest o kulturnoj baštini i poštovanje prema njoj gdje je god to moguće.

Područje primjene

5. Klijent će, u sklopu postupka okolišne i socijalne procjene, utvrditi mjerodavne zahtjeve iz ovog IZ-a te kako će s njima postupati kao sa sastavnim dijelom klijentova sveukupnog sustava upravljanja socijalnim i ekološkim aspektima (eng. ESMS) i/ili plana upravljanja socijalnim i ekološkim aspektima (eng. ESMP) projekta. Zahtjevi povezani s okolišnom i socijalnom procjenom te upravljanjem izneseni su u IZ-u 1. K tome, klijent će primjenjivati ovaj IZ tijekom provedbe projekta ako projekt utječe, ili bi mogao utjecati, na kulturnu baštinu (materijalnu i nematerijalnu) koja nije ranije bila prepoznata.
6. U smislu ovog IZ-a, pojam kulturne baštine određuje se kao skupina dobara naslijeđenih iz prošlosti koje ljudi, neovisno o njihovom vlasniku, prepoznaju kao odraz i izričaj njihovih vrijednosti, uvjerenja, spoznaja i predaja koje se razvijaju. Ovaj pojam obuhvaća materijalnu (fizičku) i nematerijalnu kulturnu baštinu koja je prepoznata na lokalnoj, područnoj ili državnoj razini ili u okvirima međunarodne zajednice.

- Fizička kulturna baština odnosi se na pokretne i nepokretne predmete, lokalitete, skupine građevina, uključujući kulturna ili sveta mjesta povezana s njima te prirodna obilježja i krajobrazne od arheološkog, paleontološkog, povijesnog, arhitektonskog, vjerskog, estetskog ili drugog kulturnog značaja.
 - Nematerijalna kulturna baština odnosi se na običaje, prikaze, izričaje, znanja, vještine, koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine i koje se prenose s jednog naraštaja na drugi.
7. S obzirom na to da lokaliteti, predmeti ili običaji koji se zbog svoje vrijednosti ili značaja smatraju kulturnom baštinom mogu biti otkriveni na neočekivanim mjestima, projekt će podlijegati odredbama ovog IZ-a ako:
- uključuje znatno iskapanje, rušenje, micanje zemlje, potapanje ili druge promjene u fizičkom okolišu;
 - se provodi na ili u blizini lokaliteta koji predstavlja kulturnu baštinu i priznala ga je zemlja u kojoj se aktivnost obavlja;
 - može imati štetne učinke na nematerijalne oblike kulturne baštine ljudi, uključujući starosjedilačke narode.

Zahtjevi

Postupak procjene

Ispitivanje utjecaja na kulturnu baštinu

8. U ranom stadiju postupka okolišne i socijalne procjene, klijent će ustanoviti je li izgledno da bi neko kulturno dobro moglo pretrpjeti štetne posljedice uslijed projekta i ocijeniti vjerojatnost bilo kakvih slučajnih otkrića. Klijent će se pritom savjetovati s nadležnim tijelima, istaknutim stručnjacima, domaćim stanovništvom i drugim dionicima prema potrebi. Razmjeri istraživanja kulturnih dobara trebali bi biti primjereni za karakterizaciju mogućih učinaka i problema projekta i odražavati interese značajnih dionika.

Izbjegavanje posljedica

9. Klijent će, ovisno o rezultatima postupka provjere, odabrati položaj projekta i osmisliti ga na način da se izbjegnu znatnije posljedice po kulturnu baštinu. Ako klijentov postupak procjene ustanovi moguće štetne posljedice već u ranim stadijima razvoja projekta, prednost treba dati izbjegavanju štetnih posljedica dok je još u tijeku njegovo osmišljavanje i odabir mjesta njegovog izvođenja.

Ocjena posljedica koje nije moguće izbjeći

10. Ako je izbjegavanje posljedica nemoguće, klijent će na temelju nalaza prethodnih ispitivanja provesti istraživanja i savjetovanja potrebna kako bi se ocijenile moguće posljedice projekta i, prema potrebi, neophodne izmjene projektnog rješenja. Opseg ovih istraživanja i savjetovanja određivat će se ovisno o pojedinom slučaju, uz savjetovanje s državnim ili lokalnim upravnim tijelima zaduženima za zaštitu kulturne baštine. Istraživanja će provesti stručnjaci za kulturnu baštinu s odgovarajućom spremom i iskustvom i to u okviru postupka okolišne i socijalne procjene ili odvojeno.
11. Ocjena i ublažavanje posljedica po kulturnu baštinu obaviti će se u skladu s mjerodavnim odredbama državnih i/ili lokalnih zakona, propisa i planova upravljanja zaštićenim područjima, obvezama države prema međunarodnim pravnim aktima i međunarodno prihvaćenom dobrom praksom.

Upravljanje utjecajima na kulturnu baštinu

12. Od klijenta će se tražiti razrada odgovarajućih mjera za ublažavanje i svođenje štetnih utjecaja na kulturnu baštinu na najmanju moguću mjeru. Mjere ublažavanja uzet će u obzir nalaze snimanja terena, stručne ocjene značaja kulturnih dobara, domaće zakonodavstvo i mjerodavne međunarodne konvencije, ishod savjetovanja sa zahvaćenim lokalnim stanovništvom i drugim mjerodavnim dionicima. Te će se mjere ublažavanja uključiti u klijentov sveukupni ESMS i u ESMP razrađen posebno za projekt ili u poseban Plan upravljanja kulturnom baštinom koji će također uključivati redoslijed provedbe i procjenu nužnih dobara za svaku od mjera ublažavanja. Isto tako, klijent će se pobrinuti da mu na raspolaganju bude školovano i stručno osposobljeno osoblje radi nadgledanja provedbe mjera ublažavanja i da sve treće osobe, poput izvođača radova koji rade na projektu, raspolažu neophodnim sposobnostima i stručnim znanjem te da se njihovim radom upravlja i da ga se prati u skladu s IZ-om 1.
13. Kada je položaj projekta povezan s kulturnom baštinom ili priječi pristup ranije dostupnim lokalitetima kulturne baštine, klijent će procijeniti uporabu toga lokaliteta od strane zahvaćenih lokalnih zajednica. Kada zahvaćena lokalna zajednica još pamti da je određeni lokalitet koristila u dugotrajne kulturne svrhe klijent će, na osnovi savjetovanja, omogućiti neprekinut pristup kulturnom lokalitetu ili će ponuditi drugu mogućnost pristupa uz uvjet da se to ne kosi sa zdravstvenim, sigurnosnim i mjerama zaštite.

Postupanje prilikom slučajnih otkrića

14. Klijent će se pobrinuti za uvođenje mjera za upravljanje slučajnim otkrićima, to jest, materijalnim kulturnim dobrima na koja se neočekivano naiđe tijekom provedbe projekta. Te mjere obuhvaćaju obavješćivanje mjerodavnih nadležnih tijela o otkrivenim predmetima ili cjelinama, upozoravanje projektnog osoblja na mogućnost nailaska na slučajna otkrića i osiguravanje područja na kojem je došlo do otkrića radi izbjegavanja svih daljnjih doticaja ili uništavanja. Klijent neće dirati nikakva slučajna otkrića sve dok ovlaštene i odgovarajuće osposobljeni stručnjaci ne obavljaju procjenu i dok se ne utvrde mjere u skladu s domaćim propisima i ovim IZ-om.

Savjetovanje sa zahvaćenim lokalnim stanovništvom i drugim dionicima

15. Ako postoji mogućnost da će projektom biti zahvaćena kakva kulturna dobra, klijent će se posavjetovati sa zahvaćenim lokalnim stanovništvom zemlje domaćina koje ta dobra koristi, ili još pamti da ih je u prošlosti koristilo u dugoročne kulturne svrhe, a kako bi se ustanovila kulturna dobra od važnosti i da klijent, pri donošenju svojih odluka, povede računa o gledištima zahvaćenog lokalnog stanovništva o tim kulturnim dobrima. Klijent će zahvaćeno lokalno stanovništvo na transparentan način i primjerenim riječima upoznati s opsegom, mjestom izvođenja i trajanjem projekta te svim aktivnostima koje bi za sobom mogle povlačiti posljedice po kulturnu baštinu. To se savjetovanje mora obaviti u skladu sa zahtjevima IZ-a 10, a može biti i dio šireg postupka savjetovanja o okolišnim i socijalnim učincima projekta. U savjetovanju će također sudjelovati drugi mjerodavni dionici, kao što su državna ili lokalna tijela zadužena za zaštitu kulturne baštine, stručnjaci za kulturnu baštinu i nevladine i građanske organizacije. Posljedice po kulturnu baštinu bit će ublažene na odgovarajući način, uz upućeno i slobodno sudjelovanje pripadnika zahvaćenog lokalnog stanovništva.

Korištenje kulturne baštine za potrebe projekta

16. Ako projekt zahtijeva da se u njegovom sklopu kulturna dobra, znanja, umotvorine ili običaji u kojima se očituju ustaljeni načini života domaćeg stanovništva koriste u komercijalne svrhe, klijent će ovo domaće stanovništvo obavijestiti o: (i) njihovim pravima prema domaćim propisima; (ii) opsegu i naravi predloženog komercijalnog iskorištavanja; (iii) mogućim posljedicama tog iskorištavanja. Klijent će komercijalnom iskorištavanju pristupiti jedino u slučajevima kada: (i) s pripadnicima zahvaćenog lokalnog stanovništva koji utjelovljuju tradicionalni način života stupi u pregovore u dobroj vjeri; (ii) dokazima potkrijepi njihovo upućeno sudjelovanje i uspješan ishod pregovora; (iii) osigura zahvaćenom lokalnom stanovništvu pošteno i pravedno sudjelovanje u koristima od komercijalnog iskorištavanja tih znanja, umotvorina ili običaja, u skladu s njihovim običajima i predajom. Kada se za potrebe projekta predlaže korištenje kulturnih dobara, znanja, umotvorina ili običaja pripadnika starosjedilačkih naroda, primjenjuju se zahtjevi iz IZ-a 7.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 9:

Financijski posrednici

Uvod

1. U ovom se izvedbenom zahtjevu (IZ) potvrđuje da su financijski posrednici (FP) ključan instrument promicanja održivih financijskih tržišta i pronalaženja načina za usmjeravanje sredstava prema sitnom, malom i srednjem poduzetništvu (MSP-ima). U takve financijske posrednike ubrajamo čitav niz različitih pružatelja financijskih usluga, uključujući i otvorene investicijske fondove s privatnom ponudom, banke, davatelje najмова, osiguravajuća društva i mirovinske fondove. FP-i se bave čitavim nizom djelatnosti poput mikrokreditiranja, kreditiranja malog i srednjeg poduzetništva, trgovinskog kreditiranja, financiranjem izgradnje velikih infrastrukturnih objekata, srednjeročnog i dugoročnog financiranja poduzeća i stambenog kreditiranja.
2. Narav posredničkog financiranja podrazumijeva da financijski posrednici preuzimaju delegiranu odgovornost za okolišnu i socijalnu procjenu, upravljanje rizikom i praćenje rizika te svekoliko upravljanje portfeljem. Delegiranje, odnosno prijenos ovlasti može se provesti u više različitih varijanti, ovisno o nizu čimbenika, kao što je ponuđeni oblik financiranja. Djelotvornost njihova upravljanja okolišnim i socijalnim rizicima kontinuirano će se vrednovati i pratiti tijekom cijelog životnog ciklusa projekta.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog IZ-a su:
 - omogućiti FP-ima upravljanje okolišnim i socijalnim rizicima povezanim s njihovim poslovnim djelatnostima i promicati dobru okolišnu i socijalnu praksu među njihovim klijentima;
 - uspostaviti praktičan sustav pomoću kojeg financijski posrednici kroz svoja ulaganja mogu unaprjeđivati i ostvarivati ekološki i socijalno održivo poslovanje dosljedno ovom izvedbenom zahtjevu, u skladu s dobrom međunarodnom praksom na području poslovnih financijskih usluga;
 - promicati dobro upravljanje okolišem i ljudskim potencijalima unutar FP-a.

Područje primjene

4. Za potrebe ovog izvedbenog zahtjeva, pojam "projekt" odnosi se na definirani niz poslovnih djelatnosti za koje klijenti traže financiranje EBRD-a ili, kada je financiranje već ugovoreno, niz poslovnih djelatnosti definiranih u sporazumima o financiranju, u obliku u kojem ih je odobrio Upravni odbor EBRD-a, dok se pojam "podprojekt" odnosi na projekte koje financiraju FP-i.
5. Kada projekt obuhvaća jasno definiran skup poslovnih djelatnosti (primjerice, kreditnu liniju ili neki drugi namjenski kreditni program), posebni zahtjevi iz ovoga IZ-a primjenjuju se na sve podprojekte.
6. Kada projekt obuhvaća opće financiranje poslovanja, koje se ne može sljedivo povezati s financiranjem određenog podprojekta, kao što su vlasnički udjeli, instrumenti mezanin financiranja ili subordinirani dug, zahtjevi iz ovoga IZ-a primjenjuju se na sve buduće podprojekte financijskog posrednika.

7. Ako se za neki projekt FP-a ocijeni da za sobom povlači neznatne ili ne nosi nikakve neželjene okolišne ili socijalne rizike, kao što su potrošački krediti ili razmjena različitih valuta po različitim kamatnim stopama (eng. cross-currency basis swaps), FP ne mora primjenjivati nikakve postupke upravljanja okolišnim i socijalnim rizicima.
8. Od FP-a se može zatražiti usvajanje i ispunjavanje dodatnih ili zamjenskih okolišnih i socijalnih zahtjeva, ovisno o naravi FP-a i njegova poslovanja, portfelja i zemlje u kojoj se posao obavlja.

Organizacijske pretpostavke unutar FP-a

9. FP će provoditi politiku, sustave i postupke upravljanja ljudskim potencijalima u skladu s IZ 2: Radna snaga i uvjeti rada, te s mjerodavnim zahtjevima iz područja zaštite na radu prema IZ-u 4: Zdravlje i sigurnost te će o tim dokumentima informirati svoje radnike i uputiti ih u njihov sadržaj. FP će svojim radnicima i vanjskim izvođačima osigurati neopasno radno okruženje koje ne ugrožava njihovo zdravlje.
10. FP će jednog člana svoje uprave imenovati odgovornim za sveukupna okolišna i socijalna pitanja te pitanja očuvanja zdravlja radnika i zaštite na radu, uključujući provedbu ovog IZ-a, IZ 2 i 4 (kao što je gore navedeno). Odgovorni predstavnik uprave imat će sljedeće obaveze: (i) jednog zaposlenika imenovati odgovornim za svakodnevnu provedbu okolišnih i socijalnih zahtjeva te pružati potporu u njihovoj provedbi; (ii) utvrditi potrebu za obukom u području okolišne i socijalne tematike te u tu svrhu potrebna proračunska sredstva; (iii) osigurati odgovarajući stručno-tehničku podršku, bilo vlastitih ili vanjskih stručnjaka, radi procjene i upravljanja podprojektima koji bi mogli izazvati značajne štetne okolišne ili socijalne učinke i probleme.

Zahtjevi

11. FP će uspostaviti jasno definiran sustav upravljanja socijalnim i ekološkim aspektima (eng. ESMS) uključujući politiku i postupke zaštite okoliša te socijalnu politiku i postupke¹ primjerene naravi PF-a, razini okolišnih i socijalnih rizika povezanih s njegovim poslovanjem te vrsti projekta i podprojekata.
12. Ako FP može dokazati da je već uspostavio svoj ESMS, o tome će dostaviti odgovarajuće dokumentirane dokaze.
13. Postupci praćenja okolišnih i socijalnih prilika moraju obuhvaćati primjerene mehanizme procjene i praćenja rizika, čime se želi postići sljedeće:
 - provjeriti sve klijente/podprojekte i utvrditi nalazi li se netko/neki od njih na FP-ovu popisu projekata isključenih iz okolišnih i socijalnih razloga, kao u Dodatku 1. Okolišne i socijalne politike;
 - kategorizirati okolišne i socijalne rizike predloženih podprojekata (nizak/srednji/visok) u skladu s EBRD-ovom kategorizacijskom listom okolišnih i socijalnih rizika za FP-ove;
 - zajamčiti, na temelju procjene, da su podprojekti ustrojeni na način da ispunjavaju domaće zakonske propise na području okolišne i socijalne politike, uključujući prema

¹ Radi pomoći FP-ima pri stvarnoj primjeni ESMS-a i postupaka, EBRD je razradio priručnik za upravljanje okolišnim i socijalnim rizicima koji sadrži primjerne smjernice za različite vrste FP-a i financijskih usluga. FP-i koji još nisu uveli odgovarajuće postupke dužni su se poslužiti mjerodavnim dijelovima priručnika koji se odnose na podprojekte u pitanju.

potrebi i obvezivanje klijenata na provedbu planova djelovanja radi ispravljanja propusta;

- osigurati da financirani podprojekti udovoljavaju kriterijima navedenim u okvirnom popisu projekata skupine A sadržanom u Okolišnoj i socijalnoj politici EBRD-a; takvi će podprojekti morati ispuniti izvedbene zahtjeve od 1 do 8 te 10;
- voditi i redovito ažurirati okolišnu i socijalnu dokumentaciju podprojekata;
- pratiti odvijanje podprojekata kako bi se osiguralo pridržavanje domaćih zakona o zaštiti okoliša, zdravstvenoj zaštiti i zaštiti na radu, te zakona o radu.

Uključivanje dionika

14. FP će uspostaviti sustav za upoznavanje vanjskih dionika s okolišnim i socijalnim pitanjima, kao što je, primjerice, uspostavljanje jedinstvene službe za rješavanje javnih upita i primjedbi povezanih s okolišnim i socijalnim pitanjima. FP će na te upite i primjedbe odgovarati pravodobno. FP-i se potiču na objavljivanje svoje politike zaštite okoliša i socijalne politike (politike društveno odgovornog poslovanja) ili skraćene verzije svojih ESMS-a na svojim internetskim stranicama, ako ih imaju. Ako je moguće, FP-i će na svojim internetskim stranicama objaviti poveznice na sva izvješća o procjenama okolišnih i socijalnih učinaka podprojekata iz skupine A koje financiraju.

Izvješćivanje EBRD-a

15. Svaki FP će EBRD-u podnositi godišnja izvješća o provedbi svog sustava okolišnog i socijalnog upravljanja, ovog IZ-a, IZ-a 2, zahtjeva za zaštitu zdravlja i zaštitu na radu sadržanih u IZ-u 4, kao i o okolišnoj i socijalnoj usklađenosti svog portfelja podprojekata.

Dobrovoljne inicijative

16. FP-i se potiču na pridržavanje dobre međunarodne prakse na području upravljanja okolišnim i socijalnim pitanjima u svim svojim zajmodavateljskim i ulagateljskim poslovima bez obzira na to jesu li sastavni dio projekta. Poglavitito, FP-i se potiču na:
 - širenje primjene ESMS-a te postupaka upravljanja okolišnim i socijalnim rizicima na sve svoje poslovne djelatnosti, uključujući one na koje se ovaj IZ ne primjenjuje;
 - prema potrebi, prepoznavanje mogućnosti za razvoj financijskih usluga koje donose veliku okolišnu i/ili socijalnu korist (na primjer, financijskih sredstava za ulaganja u djelatnosti kojima se promiče energetska učinkovitost, korištenje obnovljivih izvora energije i biološka raznolikost, proizvoda usmjerenih prema ženskom poduzetništvu, pristupa zajmovima za sitno poduzetništvo itd.).

FP-e se također potiče na priključivanje međunarodnim inicijativama koje promiču najbolje običaje na području financijskih usluga, kao što su Ekvatorska načela, Financijska inicijativa UNEP-a i Načela odgovornog ulaganja.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 10:

Objavljivanje podataka i uključivanje dionika

Uvod

1. Ovim izvedbenim zahtjevom (IZ) prepoznaje se važnost otvorene i transparentne suradnje između klijenta, njegovih radnika, lokalnih zajednica izravno zahvaćenih projektom i, gdje god je to primjereno, ostalih dionika kao ključnog elementa dobre međunarodne prakse i društveno odgovornog poslovanja.¹ Takva je suradnja ujedno i način unaprjeđivanja okolišne i socijalne održivosti projekata. Naime, djelotvorno uključivanje lokalnog stanovništva primjereno naravi i veličini projekta osigurava stabilan i održiv ekološki i društveni učinak te može dovesti do poboljšanja financijske, okolišne i socijalne usklađenosti zajedno s dodatnom dobrobiti za lokalnu zajednicu. Uključivanje dionika od ključne je važnosti za uspostavu snažnih, konstruktivnih odnosa, koji se temelje na uzajamnom razumijevanju, neophodnih za uspješno upravljanje okolišnim i socijalnim učincima i problematikom projekta. Da bude djelotvorno, uključivanje dionika treba potaknuti u ranom stadiju životnog ciklusa projekta.
2. U ovom izvedbenom zahtjevu opisana je dobra međunarodna praksa koja se odnosi na trajno uključivanje dionika kao kontinuirani proces koji obuhvaća: (i) objavljivanje odgovarajućih podataka; (ii) svrsishodnu raspravu s dionicima; (iii) djelotvoran postupak ili mehanizam kojim se ljudima omogućuje iznošenje primjedbi ili ulaganje prigovora. Proces uključivanja dionika trebao bi otpočeti u najranijem stadiju planiranja projekta i nastaviti se za njegovog čitavog životnog ciklusa. To je sastavni dio procjene, rješavanja i praćenja okolišnih i socijalnih učinaka i pitanja projekata. Stoga ovaj IZ valja iščitavati u sprezi sa zahtjevima u IZ-u 1 te sa zahtjevima u IZ-u 2 što se tiče odnosa i suradnje s radnicima. Kada je projektom predviđeno nedobrovoljno preseljenje i/ili izmještanje poslovnih djelatnosti čime su zahvaćeni starosjedilački narodi ili projekt ima štetan učinak na kulturna dobra, klijent će ispuniti i posebne zahtjeve koji se odnose na javnu objavu i raspravu, predviđene IZ-ima 5, 7 i 8.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog IZ-a su:
 - iznijeti sustavan pristup uključivanju dionika, koji će klijentima pomoći izgraditi i dugoročno održavati konstruktivne odnose sa svojim dionicima, a poglavito s izravno zahvaćenim lokalnim zajednicama;
 - promicati poboljšanje okolišne i socijalne usklađenosti klijenata djelotvornijom suradnjom s dionicima projekta;
 - unaprijediti i osigurati sredstva za primjerenu suradnju sa zahvaćenim lokalnim stanovništvom tijekom čitavog trajanja projekta na pitanjima koja bi na njih mogla utjecati i pobrinuti se da sve važnije okolišne i socijalne informacije o projektu budu javno objavljene svim dionicima;
 - zajamčiti da na sve prigovore i pritužbe zaprimljene od pogođenog lokalnog stanovništva i drugih dionika bude odgovoreno na primjeren način te da se adekvatno riješe.

¹ Ovaj se izvedbeni zahtjev rukovodi duhom, načelima i krajnjim ciljevima u smislu javnog objavljivanja podataka i uključivanja dionika sadržanim u Konvenciji Gospodarskog povjerenstva UN-a za Europu (UNECE-a) o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša.

Područje primjene²

4. Ovaj IZ primjenjuje se na sve projekte za koje je izgledno da će imati štetne učinke na okoliš, radnike ili lokalnu zajednicu izravno zahvaćenu projektom. Od klijenata se očekuje da prepoznaju svoje dionike i s njima stupe u suradnju u sklopu svog ukupnog sustava upravljanja socijalnim i ekološkim aspektima (eng. ESMS), procesa okolišne i socijalne procjene projekta te plana upravljanja socijalnim i ekološkim aspektima (eng. ESMP) kao što su izneseni u IZ-u 1.

Zahtjevi

5. Klijenti će uključivanje svih dionika provesti tako što će lokalnom stanovništvu koje je izravno zahvaćeno projektom i ostalim mjerodavnim dionicima omogućiti pristup pravodobnim, mjerodavnim, razumljivim i dostupnim informacijama, iznesenim u obliku primjerenom lokalnoj kulturi, bez ikakvog uplitanja, miješanja, prisile i zastrašivanja.
6. Uključivanje dionika obuhvaća sljedeće elemente: prepoznavanje i analizu dionika, planiranje uključivanja svih dionika, objavljivanje podataka, javnu raspravu i sudjelovanje, žalbeni mehanizam te kontinuirano izvještavanje bitnih dionika.
7. Narav i učestalost uključivanja dionika bit će primjereni naravi i opsegu projekta i njegovim mogućim štetnim posljedicama po zahvaćeno stanovništvo, osjetljivosti pojedine gospodarske djelatnosti i okoliša te stupnju javnog značaja. Kako bi se uključivanje dionika prilagodilo posebnostima klijenta i projekta, neophodno je da klijenti prepoznaju dionike na način opisan u nastavku. Zahtjevi koji su u pogledu javnog obavješćivanja i savjetovanja postavljeni domaćim propisima, uključujući propise kojima zemlja domaćin izvršava svoje obveze prema međunarodnim pravnim aktima, moraju se poštivati u svako doba.
8. Klijent će jasno definirati uloge, odgovornosti i ovlasti te određene zaposlenike zadužiti za provedbu i praćenje aktivnosti na uključivanju dionika.

Uključivanje dionika tijekom pripreme projekta

Prepoznavanje dionika

9. Klijent će navesti i dokumentirati različite pojedince ili skupine koje (i) su zahvaćene ili bi lako mogle biti zahvaćene (izravno ili posredno) posljedicama projekta ("zahvaćene strane") ili (ii) od projekta mogu imati određeni interes ("druge zainteresirane strane").
10. Klijent će utvrditi koje bi pojedince i skupine projekt, zbog njihovog nepovoljnog položaja ili ranjivosti, mogao zahvatiti na drukčiji ili nerazmjern način (vidi IZ 1, 5 i 7) te postoji li vjerojatnost da će ti pojedinci ili ostale skupine dionika biti isključene iz postupka javne rasprave, odnosno da im neće biti omogućeno sudjelovanje u njoj ili će im za to biti potrebno osigurati posebne mjere i/ili pomoć. Prema potrebi, klijent će isto tako ustanoviti postoje li različiti interesi unutar utvrđenih skupina. Razlog tome mogu biti dobne, rodne, etničke i kulturne razlike koje mogu izazvati različite osnove za zabrinutost, interese i prioritete u odnosu na učinke projekta, mjere za njihovo ublažavanje i dobrobit od projekta. Stoga se može pojaviti potreba za različitim i/ili posebnim oblicima uključivanja. Klijent će također ustanoviti način na koji bi dionici mogli biti zahvaćeni projektom kao i razmjere mogućih (stvarnih ili pretpostavljenih) posljedica. U slučaju pretpostavljenih posljedica

² Osim toga, posebne odredbe o pripravnosti i odgovaranju na izvanredna stanja predviđene su IZ-om 4.

može se javiti potreba za dodatnim savjetovanjima kako bi se dionicima pružile dodatne informacije te ponovno utvrdila razina tih posljedica. Prepoznavanje dionika potrebno je obaviti posebno uz dosta pojedinosti kako bi se odredila odgovarajuća razina obavješćivanja prikladna za projekt.

Plan uključivanja dionika

11. Kada se radi o projektima za koje je izgledno da će imati štetne okolišne ili socijalne učinke, klijent će razraditi i provesti plan uključivanja dionika (SEP, prema engl. Stakeholder Engagement Plan) primjeren naravi i veličini projekta ili opasnostima, posljedicama i stupnju razvoja, odnosno uznapređovalosti projekta. Za sve projekte koji zahtijevaju procjenu okolišnih i socijalnih učinaka, SEP će se odnositi na zahtjeve za objavom podataka i javnom raspravom, opisane u točkama 21. do 25. Plan uključivanja dionika bit će prilagođen tako da vodi računa o glavnim značajkama i interesima zahvaćenih strana kao i o različitim razinama uključivanja i savjetovanja primjerenima zahvaćenim i drugim zainteresiranim stranama. SEP će opisati način vođenja komunikacije s prepoznatim dionicima za čitavog trajanja pripreme i provedbe projekta, uključujući i predviđenu vrstu žalbenog postupka (vidi u nastavku). Potreban stupanj detaljnosti određivat će se ovisno o pojedinom slučaju. Sredstva i načini javnog obavješćivanja i savjetovanja, odnosno rasprave, u prvom bi redu trebali biti usmjereni prema zahvaćenim stranama.
12. SEP-om bi se trebao prikazati način na koji će se provoditi javna rasprava s različitim skupinama unutar zajednice te navesti mjere koje će se provoditi u svrhu uklanjanja prepreka za sudjelovanje u raspravi. To se može temeljiti na rodnim, dobnim ili sličnim razlikama, te na načinu dokumentiranja gledišta različito zahvaćenih skupina. Ondje gdje je to primjenjivo, SEP će obuhvatiti diferencirane mjere koje će omogućiti djelotvornije sudjelovanje onih strana za koje se procijeni da se nalaze u nepovoljnom položaju ili su ugrožene. Za učinkovitu komunikaciju s takvim dionicima možda će trebati osmisliti poseban pristup i osigurati čvršću podlogu u resursima. Kada uključivanja dionika u znatnoj mjeri ovisi o predstavnicima zajednice,³ klijent će uložiti odgovarajuće napore kako bi se uvjerio da takve osobe uistinu zastupaju gledišta zahvaćenog lokalnog stanovništva i da olakšavaju proces komunikacije tako što dostavljene podatke prenose skupinama koje predstavljaju, te da njihove primjedbe prenose klijentu ili nadležnim službama, ovisno o situaciji.
13. Kada uključivanje dionika spada u nadležnost relevantnih državnih službi, klijent će s nadležnim državnim tijelom, u mjeri u kojoj mu to bude dopušteno, surađivati na ostvarivanju ciljeva u skladu s ovim IZ-om. Ako između lokalnih propisa i ovog izvedbenog zahtjeva postoje razlike, klijent će odrediti aktivnosti za nadopunu formalnog zakonskog postupka i, prema potrebi, obvezati se na dopunske radnje.
14. U slučaju da točan položaj projekta nije poznat, SEP će se izraditi u formatu okvirnog pristupa, kao sastavni dio klijentova sveobuhvatnog ESMS-a, pri čemu će se u kratkim crtama iznijeti opća načela i strategija prepoznavanja zahvaćenih dionika i plan njihova uključivanja u skladu s ovim IZ-om koji će se provoditi kada položaj bude poznat.
15. Klijenti koji svoju poslovnu djelatnost obavljaju na više mjesta, a imaju projekte koji uključuju opće financiranje poslovanja, financiranje obrtnog kapitala ili financiranje preuzimanjem vlasničkog udjela, moraju usvojiti i uvesti korporativni program uključivanja dionika. Korporativni SEP bit će u razmjeru s prirodom poslovne djelatnosti klijenta i s njome povezanim okolišnim i socijalnim učincima kao i sa stupnjem javnog

³ Primjerice, čelnici komunalnih i vjerskih zajednica, predstavnici domaćih nadležnih službi i civilnih društava, političari, nastavnici i/ili druge osobe koje zastupaju jednu ili više pogođenih skupina dionika.

značaja. Plan uključivanja dionika treba pravodobno provesti na razini svih poslovnih jedinica. U njemu će biti predviđeni postupci i druge pretpostavke nužne kako bi se osiguralo odgovarajuće izvršenje obveze uključivanja dionika na razini svake pojedine poslovne jedinice i obavješćivanje dionika koji žive u njihovoj blizini o bitnim aspektima okolišne i socijalne usklađenosti tih poslovnih jedinica.

Objavljivanje podataka

16. Objavljivanje mjerodavnih podataka o projektu pomaže dionicima da shvate moguće opasnosti, posljedice i mogućnosti koje donosi projekt. Ako bi domaće stanovništvo moglo biti zahvaćeno štetnim okolišnim ili socijalnim učincima projekta, klijent će im omogućiti pristup sljedećim podacima (u daljnjem tekstu: podaci):
 - svrha, narav, razmjer i trajanje projektnih aktivnosti;
 - rizici i potencijalni učinci na dionike te predloženi planovi njihova ublažavanja;
 - predviđeni proces uključivanja dionika, ako postoji, te mogućnosti i načini sudjelovanja javnosti;
 - mjesto i vrijeme održavanje svih predviđenih javnih skupova te postupak najave skupova, njihova sažetog predstavljanja i izvješćivanja o njima;
 - postupak rješavanja eventualnih pritužbi.
17. Podaci će se objavljivati na domaćem jeziku(-cima), kao što je utvrđeno u SEP-u, na način koji je pristupačan i primjeren domaćoj kulturi. Uzet će se u obzir posebne potrebe skupina koje bi, zbog njihova položaja, projekt mogao zahvatiti na drukčiji ili nerazmjern način ili skupina stanovništva s posebnim potrebama za informiranjem.

Svrishodno savjetovanje

18. Svrishodno savjetovanje, odnosno rasprava, dvosmjernan je proces. Postupak savjetovanja sa zahvaćenim stranama provodit će se tako da u njega budu uključeni svi dionici i da bude primjeren domaćoj kulturi te da budu zastupljena gledišta i specifične potrebe različitih skupina utvrđenih SEP-om ili skupina s čijim je postojanjem klijent upoznat tijekom provedbe SEP-a. Pored zahvaćenih strana, u savjetovanje će biti uključene i sve skupine ili pojedinci prepoznati kao druge zainteresirane strane. Klijent će u postupku savjetovanja, odnosno javne rasprave, voditi računa o jezičnim sklonostima zahvaćenih strana, njihovom postupku odlučivanja i potrebama svih skupina koje su u nepovoljnom položaju ili ranjivih skupina. Klijent će voditi računa o tome da tijekom javne rasprave ne dođe ni do kakvih vanjskih uplitanja, miješanja, prisile ili zastrašivanja.
19. Potreba za bilo kakvim određenim savjetovanjem i njegovu narav utvrdit će se nakon prepoznavanja dionika, ovisno o naravi i razmjeru mogućih štetnih učinaka projekta na zahvaćeno stanovništvo. U situaciji kada bi pogođene društvene sredine u budućnosti mogle biti podložne značajnim štetnim učincima projekta, klijent će provesti postupak svrishodnog savjetovanja u kojem će dionicima biti pružena mogućnost izražavanja vlastitih gledišta o projektnim rizicima, učincima i mjerama njihova ublažavanja, a klijentu da njihova mišljenja razmotri i odgovori na njih. Svrishodno savjetovanje provodit će se na tekućoj osnovi, kako se budu javljala bitna pitanja, nastajale posljedice i otvarale mogućnosti. Ako su klijenti već uključeni u takav proces, o takvom će angažmanu dostaviti prikladan dokumentirani dokaz.
20. Sve koji su sudjelovali u postupku javnog savjetovanja, klijent će pravodobno obavijestiti o konačnoj odluci o projektu, s njime povezanim mjerama ublažavanja okolišnih i socijalnih posljedica te svim koristima projekta za lokalno stanovništvo, o razlozima i okolnostima na

kojima se odluka zasniva te dostupnim mehanizmima ili postupcima za iznošenje žalbi ili prigovora.

Objavljivanje podataka i savjetovanje o projektima iz skupine A

21. Projekti skupine A⁴ mogu dovesti do potencijalno značajnih negativnih okolišnih i/ili socijalnih učinaka, koje nije moguće odmah utvrditi ili ocijeniti i koji od klijenta iziskuju provedbu formalizirane, participativne procjene okolišnih i socijalnih učinaka (ESIA). Zahtjevi u pogledu objavljivanja podataka i savjetovanja ugrađeni su u svaki pojedini stadij postupka ESIA, za svaki pojedini slučaj. Upućeno sudjelovanje podrazumijeva organizirana i opetovana savjetovanja slijedom kojih će klijent u svom postupku odlučivanja povesti računa o gledištima zahvaćenih strana o pitanjima koja ih se izravno tiču, kao što su predložene mjere ublažavanja posljedica, pravično sudjelovanje u koristima i mogućnostima koje projekti nude te provedbena pitanja.
22. Klijent će sa zainteresiranim stranama i prepoznatim dionicima ući u postupak određivanja obuhvata u ranoj fazi procesa procjene okolišnih i socijalnih učinaka, kako bi osigurao utvrđivanje svih bitnih pitanja koje treba istražiti u okviru tog postupka. U sklopu postupka određivanja obuhvata, dionicima bi trebalo omogućiti iznošenje primjedbi i preporuka povezanih s nacrtom plana njihovog uključivanja (SEP) kao i sa svim drugim dokumentima kojima se određuje obuhvat potrebnih ispitivanja.
23. Ako je za projekt koji zahtijeva provođenje procjene okolišnih i socijalnih učinaka dogovoren okolišni i socijalni plan djelovanja (eng. ESAP), klijent će ga objaviti zahvaćenim stranama u skladu s planom uključivanja dionika.
24. Nadalje, u postupku savjetovanja moraju se ispunjavati svi primjenjivi zahtjevi iz domaćih zakona o zaštiti okoliša i drugih mjerodavnih propisa. Procjenu okolišnih i socijalnih učinaka klijent mora držati dostupnu javnosti za čitavog trajanja projekta ali je s vremena na vrijeme smije mijenjati i dopunjavati dodatnim podacima ili arhivirati po završetku projekta, pod uvjetom da se na zahtjev može pravodobno dostaviti.
25. Klijent je dužan zainteresiranim dionicima dostavljati redovita izvješća o svojoj okolišnoj i socijalnoj usklađenosti u zasebnom izdanju, ili na svojoj internetskoj stranici, kao što je detaljno opisano u SEP-u. Ta će izvješća biti sačinjena u obliku pristupačnom zahvaćenom stanovništvu a njihova će učestalost biti u razmjeru s ozbiljnošću pitanja od značaja za te ljude ali nikako se neće podnositi rjeđe nego jednom godišnje.

Uključivanje dionika tijekom provedbe projekta i vanjsko izvješćivanje

26. Klijent će na svim projektima utvrđenim dionicima redovito dostavljati podatke primjereno naravi projekta i njegovih štetnih okolišnih i socijalnih utjecaja te stupnju javnog značaja i to za čitavog trajanja projekta. U ključnim fazama projektnog ciklusa može se javiti potreba za objavljivanjem dodatnih podataka, primjerice uoči puštanja postrojenja u rad, te pri aktualizaciji bilo kojeg od specifičnih pitanja za koje se u postupku javne objave i rasprave ili u žalbenom postupku utvrdilo da predstavlja povod za zabrinutost zahvaćenog stanovništva.
27. Ako projekt doživi bitne promjene uslijed kojih se pojave dodatne štetne posljedice ili pitanja od značaja za zahvaćeno lokalno stanovništvo, klijent će javnost izvijestiti o tome kako se te posljedice i pitanja rješavaju te objaviti dopunjeni ESMP u skladu s planom

⁴ Okvirni popis projekata iz skupine A sadržan je u Dodatku 2 Okolišne i socijalne politike EBRD-a.

uključivanja dionika. Ako su te dodatne štetne posljedice po zahvaćeno stanovništvo značajne, od klijenta se može, ovisno o pojedinom slučaju, zatražiti objava dodatnih podataka i provedba dodatne rasprave, odnosno savjetovanja, u skladu s točkama 16. do 20.

Žalbeni postupak

28. Klijent mora biti svjestan pitanja koja dionike brinu u vezi s njegovim projektom i pravodobno odgovarati na njih. U tu svrhu, klijent će uspostaviti učinkoviti žalbeni mehanizam, proces ili postupak za zaprimanje i lakše rješavanje primjedbi i žalbi dionika na njegovu okolišnu i socijalnu usklađenost. Žalbeni postupak treba biti prilagođen opsegu rizika i mogućih štetnih učinaka projekta.
- Žalbeni mehanizam, proces ili postupak trebao bi omogućiti žurno i djelotvorno rješavanje spornih pitanja na transparentan način primjeren domaćoj kulturi te biti lako dostupan svim dijelovima zahvaćenog stanovništva bez nametanja ikakvih troškova ili bilo kakve prijetnje kaznom. Tim se mehanizmom, procesom ili postupkom ne smije sprječavati pristup sudskim ili upravnim sredstvima pravne zaštite. U okviru svojih djelatnosti uključivanja domaćega stanovništva, klijent će zahvaćeno stanovništvo uputiti u žalbeni postupak i redovno izvješćivati javnost o njegovoj provedbi, uz zaštitu privatnosti zahvaćenih pojedinaca.
 - Pritužbe se trebaju rješavati na način primjeren domaćoj kulturi, diskretno, objektivno, pažljivo i s razumijevanjem za potrebe i interese dionika. Osim toga, mehanizam žalbenog postupka treba omogućiti podnošenje i rješavanje anonimnih pritužbi.